

BIBLIOTECA CENTRALA
A
UNIVERSITAȚII
DIN
BUCUREȘTI

No. Curent **40825** Format.....

No. Inventar..... Anul

Secția..... Raftul

1550/92f.
C. ARDELEANU

DIPLOMATUL
TĂBĂCARUL
ȘI ACTRIȚA

ROMAN

EDITURA LITERARĂ A CASSEI ȘCOALELOR

De acelaș autor

Rusia Revoluționară, nuvele. Editura „Librăria Românească” I. V. Ionescu, Iași.

Pe străzile Iașului, nuvele. Editura „Cartea Românească”, București.

Rochea albă, nuvele. Editura Casei Școalelor, București

În regatul nopții, nuvele, Editura Casei Școalelor.

Casa Vechiturilor, teatru. Editura Casei Școalelor, București.

Diplomatul, Tăbăcarul și Actrița, roman. Editura Casei Școalelor, București.

40825 dublet
Inv. A. 19.644

C. ARDELEANU

DIPLOMATUL,
TĂBĂCARUL
ȘI ACTRIȚA

ROMAN

114692

BUCUREȘTI
EDITURA CASEI ȘCOALELOR
1926

1947

Biblioteca
Cota 40 825

CONTROL 1953

RC41/09

1956

B.C.U. Bucuresti

C114692

Dragei mele Florica. 9

C. A.

DIPLOMATUL, TĂBACARUL ȘI ACTRIȚA

O stradă lungă și dreaptă, ca o sfoară întinsă, străjuită de pomi mici, piperniciți, de zidurile înalte și roșii ale unei fabrici de conserve, un câmp imens de bălării, ce ține aproape cât jumătatea sforii de drum și o sumedenie de case mărunte, sărace, boite în toate nuanțele de galben și albastru, vârâte unele în altele, înghesuite aproape sub acelaș acoperământ, pe care pietroaiele și cărămizile țin marginea tinichelilor rupte să nu fie furate de vânt.

Pavagiul desfumat de bolovani, adâncind groapă lângă groapă, închipuie relieful lunei văzut prin ochenele proaste, prin cari lumea de rând privește minunăția în schimbul a câțiva gologani.

Este bulevardul Lânăriei.

Începe de sub coasta Filaretului și se reteză în barele de fier ale cheului Dâmboviței, ca sub cuțitul ghiotinei.

Acî încep tăbăcăriile cu coșurile înalte, afumate și curțile mari, întinse, în mijlocul cărora zac grămezi de scoarță, umedă, pe cari salahori, cu greble de lemn, le răscolesc cât îi ziua de mare, să se usuce în bătaea soarelui.

Pe prăjini, înșiruite unele lângă altele, ca rufele întinse pe frânghie, piei mari, din cari picură încă zeama galbenă murdară, împiedecă perspectiva întregului.

Lucrătorii, cu cisme grele, pline de var și de zoaie, forfotesc ca într'un viermar, trăgând cu clești uriași de fier, din zăcătorile îngropate în pământ, talpa pregătită tăbăcitului, în vreme ce alții, cu mânecile cămeșilor suflecate, având în față șorțuri mici, galbene, îmbâcsite în mirosul seului și al unturei de pește, vlu-guesc pieile pe mesele cu fața de tinichea sau marmoră.

Toate curțile la fel, învecinate între ele, par una și aceeași, cu acelaș miros greu, taninos, ce plutește în aer ca miasmele mortăciunilor.

Din bulevard, pe cheu în sus, și străzile: Cuza Vodă, Verzișori, Tăbăcari și încheierea unor ulicioare mici și înguste ca aceea Dintre Gârle, se încercue mahalaua tăbăcarilor.

De partea cealaltă a Lânăriei, întovărășind apa Dâmboviței ce curge la vale, spre abator și grădini-riile de zarzavat, drumuri nepavate și sucite ca nue-lele de coș sau ca țesutul firelor de păiajen, ocolesc și se înfrățesc pentru o clipă, ca să se despartă, la câțiva pași, spre Calea Văcăreșilor, șoseaua Piscului, sau balta mocirioasă unde se aruncă gunoaietele orașu-lui, baltă ce se revarsă, câmp întins, până sub ridi-cătura Belului.

Pe câmpul acesta al murdăriei, muștelor și țânța-rilor, cioburile de sticlă, spărturile de farfurii, vasele

și tinichelele aruncate de pretutindeni, strălucesc în raza soarelui ca briliante într'un țesut de preț.

Departa, sub poala dealului ce închide orizontul, ca o stavilă revărsării acesteia, cruci multe, — o pădure de cruci albe și negre, — cu brațele deschise, aplecate sau drepte, înseamnă cimitirul cu Valea plângerei.

Grupe răslețe de câte doi-trei oameni, pătează câmpul, în marginea cea mai înaintată a gunoiului, proaspăt cărat de vagonete, să umple balta Styxului, peste care brațele crucilor se întind în umilire, ca sufletele chinuite în fața lui Craon. Și oamenii aceștia, plecați de mijloc, cu capul în pământ, cu ochii mari, de parcă ar fi căutători de aur, băgători de seamă, răscolesc cu mâinile gunoaiele, fără nici o altă preocupare decât aceia de a găsi cărbuni, cărpe, oase, fiare, nasturi și orice alt lucru pe care să-l poată folosi pentru ei sau să câștige ceva, vânzându-l.

Gunoiul mereu răscolit și încins de arșița soarelui, răspândește un miros puturos de stârv.

Pe alocuri, iarba săracăcioasă, pătează locul asemeni bălților verzi, cu fundul păcură de nomol, din marginea căroră broaștele, seara, când liniștea și întinericul încep a se țese, grăbesc a se întrece în orăcăitul puternic, ce vrea parcă să spargă țaria.

O mașină de tren, ca o jucărie de copil bogat, pu-făe și aruncă rotocoale de fum, trăgând după ea, pe linia îngustă ca o urmă de cărbune, șirul vagonetelor deșertate de gunoaie, legănându-le ca pe niște corăbii de hârtie sau coji de nucă, aruncate pe pârâul apelor

de ploaie, în marginea străzilor, în curgere spre canal.

Soarele a scăpat de mult și în umbra pădurii de cruci, ca licuricii în sbor, luminițele candelelor se aprind.

Scurmătorii de gunoaie, obosiți de șale, cu ochii înlăcrămați și roșii, întinși pe spate, cu sacul avuției căpătâi, privesc bolta înstelată a cerului, pe care o asemuesc câmpului de muncă de peste zi, căutând în fiecare strălucire de stea câte un reflex al cioburilor și fărâməturilor de sticlă, până noaptea târziu, când, fără de gânduri, adorm învăluiti de întunerice și larma fără de sfârșit a lacurilor trezite la viață.

Sirenele fabricilor, ca mugetul taurilor în cireadă, au sunat de mult încetarea lucrului și străzile singuratece au început a se însufleți.

Lucrătorii, pâlcuri, pâlcuri, — ca oile răslețite de turmă, — se duc spre case sau intră prin cârciumile la ușa cărora țiganii au început a-și instruni viorile. Băeții de prăvălie scot mesele pe marginea drumului, acoperindu-le cu fețe de pânză înflorată, apropiind scaunele pe cari vor stă mușterii. Strada hăue, lumea toată e bucuroasă, de parcă robotul de peste zi ar fi fost joc de nuntă, și vorbele se încrucișează de la o margine la alta a drumului, împreună cu râsetele greoaie și sănătoase ale tăbăcarilor cu fețele osoase și mari, cu hainele aninate pe umeri, lăsând să se vază, de sub mânecile suflecate ale cămeșilor, brațele vânjoase, cu vinele umflate ca împletituri de frânghie.

Înfrățite, mahalaua Tăbăcarilor cu a Piscului, lumea muncitorilor săraci, fără de distincții sociale, fără

nimic de disputat și fără nici o altă preocupare decât a muncii de toate zilele, poate fi socotită ca o familie uriașă.

Dimineața, peste zi sau seara, când se întâlnesc doi oameni pe stradă, își dau bunăziua, se întreabă de sănătate și, dacă nu sunt grăbiți, stau de vorbă despre lucrul din fabrică, târguelile făcute, certurile cu nevasta, unde este vinul mai bun și mai efin, plata chiriei sau vre-o vorbă grea a unui vecin.

Femeile la fel, strânse câte trei, patru și cinci, la olaltă, pe banca din fața porței, cu mâinile ascunse sub șorturile de bucătărie sau gesticulând și mișcând mereu din cap, ca pentru o mai mare convingere, povestesc și ele fără de început și fără de sfârșit, căci femeile în totdeauna au ce povesti și niciodată nu isprăvesc.

Din Lânărie, pe lângă școala primară Cuza Vodă, se deschide, la început largă, apoi îngustându-se și șerpuind ca o scurgere de apă, strada Broșteni, care se înecă în câmpul de gunoaie.

Casele sunt rare și răvășite ca o mână de porumb de o găină sătulă; fără nici o simetrie, fără nici o ordine: unele eșite în mijlocul drumului, altele aruncate mai la o parte, iar între ele, maidane deschise, unde vecinii strâng gunoaiele în mormane, de unde, la două-trei luni, le încarcă în căruțe să le arunce în mlaștină.

Proprietarii sunt „tăetori în abator“, precupeți în piață și, câțiva tăbăcari.

La jumătatea drumului, eșită mai la iveală, ca pe-

cingenea pe obrazul unui copil, o curte mică și no-roioasă, până și în lunile de secetă, ocolită pe trei părți de case joase, tăietate pe din două de igrasie, cu pereții burdușiți, cercevelele ferestrelor strâmbe și ușile căscate, odae lângă odae, mai înălțate unele decât celelalte cu o palmă sau două și mai grăbite să se adâncească în curte, închipue o scară neregulată sau dinții unui fereștrău rupți pe alocuri. Văruite în toate culorile și lipite cu pământ, casele lui Niță măturaru și ale cucoanei Sanda, păreau o colivă stricată, aruncată în marginea câmpului de gunoaie.

Domnul Niță ocupă apartamentul dela stradă; îi spune apartament pentru că pe lângă odae, în fața ușei, are un fel de cutie ca o gheretă, ce servă de „marchiză” și mai are o bucătărie, în fața căreia, seara, sub răvășirea frunzelor unui salcâm pipernicit, albit de praf, în cămașa de noapte el, iar cucoana Sanda într'un capod albastru cu buline mari albe, ca doi latifundiari, socotesc veniturile de peste zi, la lumina unei lămpi mici ce-și tremură flacăra sfioasă să nu spargă sticla înegrită de fum.

Deși bătrâni, viața le e destul de tânără: de șaizeci de ani el, de cincizeci și opt ea, amândoi roșii la față și bucuroși ca doi îndrăgostiți în luna de miere.

Cucoana Sanda, fosta nevastă a domnului Nae măcelaru, e cea de a treia femeie pe care a luat-o. Amândoi văduvi, se cunoșteau din vremuri; prieteni, vecini.... Ea, cu o pereche de case în Fraților, el cu astea din Broșteni. S'au luat și se înțeleg de minune, deși au trecut în al treilea an de căsnicie.

Curtea, cu case cu tot, nu avea o adâncime mai mare de douăzeci de metri și o lățime de opt; totuși, din cauza marelui număr de chiriași ce o împlinea, închipuiă un fel de han. Eră cea mai frumoasă proprietate din acea stradă; numai chiriiile se urcau la câteva mii de lei pe lună.

Un italian, — violist, — care a cutreerat toate orașele apusului interpretând pe Beethoven, negăsind în altă parte o încăpere în măsura puterilor lui, se mulțumea aci, în schimbul a cinci sute de lei pe lună, cu o odaie pe care o ocupă el, nevasta și vioara, pentru care spuneă că trăește și pe care o credeă însuflețită.

Îl chemă Metzano, — vioară primă în orchestra Filarmoniceii; visă zile de glorie și avuție; până atunci, însă, duceă greul grijilor de o zi pe alta, strâmbând din nas de câte ori plecă sau venea acasă, spunând că: „în Italia nici pe canalurile Veneției nu e atâta putoare“.

În rând cu el, sta Petrache cismarul cu nevastă-sa Lina și odraslele Gheorghe și Petrică, doi copii mici și murdari, ca doi porcei ce toată ziua răscoleau noroiul din fața cișmelei, ce picură, umezind pământul.

De șase luni, de când îi avea chiriași, domnul Niță și cucoana Sanda, așteptau din zi în zi să audă că a murit cismarul; iar când îl vedeau prin curte sau auzeau cum ciocăne în talpa cismelor tăbăcărești, se minunau de cum mai poate s'o ducă.

Eră ofticos și dacă se mutase aci venise din Tăbăcari unde, zicea el, „aerul eră prea greu și fumul fa-

bricelor îl înăbușă, pe cât timp în Broșteni, e loc mai deschis, vântul adie mai în voie“ și socotea, însănătoșindu-se, să plece undeva în provincie.

Toți, cei din curte, treceau pe lângă el cu frică; iar când nevastă-sa spălă rufe și aruncă lăturile prin curte, fiecare își dă cu apă de var pe mâini. De aceea, proprietarii așteptau zi de zi, să nu se mai audă ciocănitul tălpilor.

Lipit de odaja cismarului stă Gheorghe, strungar în fier, băiat tânăr, de douăzeci și șapte și... opt de ani. Oacheș, cu mustața mică neagră, nasul suflecat și sprâncenele groase și îmbinate, ca o a doua pereche de mustăți întoarse cu vârșurile în jos, mărunț și împlinit ca un burdușel cu brânză, îndrăgostit de fetele depe la fabrici, pe cari le schimbă la două-trei luni, în care timp închipuia viața fericită, în cântecele romanțioase, pe care seara și dimineața, stând pe un scăunel în fața ușei, le scotea din harmonică.

Cucoana Sanda, care știa să dea poreclă tuturor, i-a spus „cocoșul dracului“, și „cocoșul“ cântă mereu, mereu, de parcă niciodată nu avea vre-o supărare, cu atât mai mult cu cât își găsise o fată, pe care voia să o ia de nevastă, cu nuntă, nu ca pe celelalte.

În fundul curței, în trei odăite unele lângă altele, cu fața spre stradă, ședeă o spălătoreasă, Gherghina, care plecă dimineața de-acasă, de cum se făcea ziuă și venea noaptea; aproape nici că se vedeă vre-odată.

Un cântăreț și paracliser la biserica Manu Cavafu, cu părul mare și barba încâlcită ca a unui păgân, care, — după spusele lui, — trebuia să ajungă popă

dacă n'ar fi fost peitic, și care ură femeia în chipul căreia vedeă că păsește diavolul în lume, făcând-o rea și necredincioasă ca Sodomienii. Visă rangul de stareț sau arhondar la vre-o mânăstire; dar, pentrucă lumea rea nu vroia să-l ajute, se mulțumea, dacă nu slujind pe Domnul, cel puțin să măture casa Lui.

Dar visul eră vis! Strângea bani, ca la vreme de bătrânețe să se ducă la Sfântul Munte, ca acolo să se sfârșească; cum însă bătrânețile erau departe și în mahala vinul bun, când și când îi trăgea câte o beție, de-i trosneau urechile ca, a doua zi, făcându-și socotelile, să vadă că cheltuisese jumătatea drumului până la Ierusalim.

A treia încăpere din cele din fund, așezată colț cu o trecere mică de trei pași și lată cât abia se putea strecură un om, spre magazii, fusese goală și abia de două zile se închiriasse unei familii destul de numeroase, de se minunau vecinii, până și proprietăreasa, care deși spunea că odăile sunt destul de încăpătoare, nu se putea dumiri de cum puteau să doarmă trei oameni mari, acolo unde abia se putea face loc unui pat, o măsuță, unei mașini în timpul iernei, și, hai de hai, să zicem un dulăpior; atât și nimic mai mult.

Noul chiriaș, eră om ca la cincizeci și cinci de ani, adus de spete, cu ochii bulbucăți și fața buhăită și aprinsă de beție. O barbă roșie, înălbită, tăiată rotund, îi acoperea jumătate de față. Privea mereu în pământ, rușinat parcă de patimă și cum eră înalt și slab, mâinile-i lungi aninau pe lângă poalele redingo-

tei învechite, ca două bețe prinse în cârlige, închipind, — nu se putea mai bine, — un manechin automat, cu mișcările aceleași măsurate.

Contractul casei se încheiase pe numele de Barbu Sălceanu. Cine fusese?... ce erà?... pentru un moment, nu interesà pe nimeni. Mai curând sau mai târziu, iscodind pe unul sau pe altul, mahalagiul tot va aflà ceva despre noul venit, ca să poată vorbi la poartă sau peste gard, cu vecinul :

— Așà-i că am avut dreptate?... N'am spus eu că trebuie să fie.....

— Eu îl știam de mult, dar n'am vrut să vorbesc... De ce să se auză dela mine întâi ?...

— Un fleac !...

Pe femeie o chemà Elisa. Asta au știut-o din primul moment, de cum au intrat pe poartă, mutându-se. O strigase bărbatul când a trebuit să-i ajute să dea jos așternutul din căruță.

Tot în ziua aceia, spre seară, cucoana Sanda știà că noua chiriașe fusese fată de mare moșier, că se chemase Arghiropol și că fusese bogată și că pe domnul Barbu îl luase din dragoste. În vremea aceia erà secretar de Legație în Ministerul de Externe, iar mai apoi — în urma stăruințelor tatălui ei, — fusese trimis pe la legații, în alte țări — nu-și mai aducea aminte cucoana Sanda unde; — că erà tânăr și frumos și că ar fi putut să ajungă, dacã ar fi vrut, și ministru în Franța, Rusia, Italia sau ori și unde i-ar fi plăcut să trăiască; dar, din anumite pricini, pe cari cucoana Sanda le înțeleșese, — băutura, — a trebuit

să dimisioneze, după ce ajunsese Consul. În vremea aceasta tatăl ei murise și toată averea se cheltui în câțiva ani, de parcă o suflase vântul.

Ca și Metzano, trăise mai prin toate orașele apusului.

— Vorbește franțuzește, englezește, nemțește și... mi se pare că știe toate limbile, spuneă cucoana Sanda.

Nevasta Consulului eră o femeie foarte cumsecade. Din cauza mizeriei însă, se abrutizase astfel, încât aproape uitase dacă trăește aeeva viața sau visul amilor de altădată.

Rare ori, duminicile sau și mai rare ori, în zilele de sărbătoare, când plecà la plimbare sau eșià numai până la poartă, se îmbracă într'o rochie de mătase neagră, — singura pe care o aveà, — se pieptănà frumos, — increțindu-și părul, — se pudră și îngrijată să nu-și murdărească pantofii de lac, care începuseră a se crăpà pe la vârfuri, cu ochii împăenjeniți de ceața trecutului, trăià clipele, ce nu le puteà uità, ale unei lumi dispărute.

Încolo.... eră ca toate celelalte din curte, mai puțin gureșă și mai prost îmbrăcată decât chiar Gherghina.

De câte ori bărbatu-său veneà beat acasă, il dojeneà ca pe un copil, încet, să n'auză nimeni, aproape în șoaptă :

— Uite!... te-ai murdărti pe haine..., iar ai căzut... De ce nu iei seama ?....

Vorbe la cari Consulul, în loc să răspunză, râdea

cu hohote, arătându-și dinții stricați și negri, lăsând să-i curgă pe la colțul gurei, în două șiroaie, balele, pe cari, femeia, i le ștergea cu podul palmei, dacă nu aveă nimic în mână, sau cu capătul șortului sau al ștergătorului de vase, dacă atunci se găseă pe lângă mașina de gătit.

Îi așterneă patul, îl culcă și, înăbușind un suspin, fără să știe de ce, eșia în curte ca, o clipă, două, în urmă, fie că vorbiă cu vre-o vecină, fie că nu, tristețea unui moment să se șteargă și fața-i lipsită de culoare, să rămână aceiași ca și mai înainte, de hârtie mototolită, din care doi ochi afundați în orbite, cu luciri secate de viață, ca ai păpușilor de ceară, să privească mereu mai departe, în necunoscut.

Familia se completă cu Agata, o fată de nouăsprezece ani, elevă a Conservatorului de declamație; mândră și elegantă în îmbrăcămintea ce diferenția așa de mult de a celorlalți ai casei, majestuoasă în mers, de parcă în toată clipa coboră scările vre-unui castel feudal, sau treapta echipajului luxos al unei principese de coroană.

Eră fecioară și năzuiă în complexul visurilor ce-i stăpâneă ființa toată, ca, ajungând artistă, așa cum bănuia că are și talent, să joace numai roluri de noble, de regine, ca astfel să-și trăiască viața, la care credea că are dreptul, deși nu apucase să știe nimic sau aproape nimic din bogăția vremilor de altădată.

Ochii mari, pielița obrazului albă, de se vedeau vinișoarele albastrui pe lângă tâmple, mânilor mici, buzele roșii și picioarele subțiri și fine ca la caii de

curse. Un chip de preț din epoca bizanțului, în care sângele grecesc al bătrânului Arghiropol se strecurase din belșug, ca într'o vrednică progenitură.

Nu vorbea cu nimeni, nu da bunăziua nimănui și, când trecea prin curte, călcă în vârful picioarelor, ferindu-se de gunoaie și lături, de parcă eră o pisică de Angora.

Mamă-sa se recunoștea în fiică la aceeași vârstă, pe când nu știă că pe lume mai pot trăi și oameni săraci și, fericită, o petrecea cu ochii, de câte ori plecă și o primea mereu, cu același zâmbet de fericire, pe care îi poate da numai speranța oamenilor porniți să cază în prăvălișuri de prăpastie, atunci când, pe neașteptate, li se întinde o mână de scăpare.

În curte, pe stânga, lângă bucătăria proprietăresei, mai eră o odae, în care sta Alexandru, tot un cismar.

Încăpere mică, ca toate celelalte din curte, înăuntru un pat, un cuer, în care își atârna hainele, un scaun mare de lemn și unul mic, cismăresc, în trei picioare, lângă o măsuță scundă, în fața ferestrei și pe măsuță, răvășite, sculele de cismărie.

Alături, două policicare, pe cari, înșirate unele lângă altele, calapoadele, mici și mari, își aliniau vârfulurile murdare și găurite de urmele cue'lor, de parcă erau mânicate de cari.

O icoană a Sfântului Gheorghe, un dulăpior mic de bucătărie, în care ținea materiale, iar pe dulăpior cărți proaste și romane în fascicule murdare și rupte, cu colțurile filelor îndoite și ridicate în sus de degetele groase și aspre ce le răsfoise.

Ziua toată, până seara târziu, la lumina globului de sticlă spânzurat în fața unei lămpi cu gaz, ciocăneà talpa pe genunchi, băteà cuele în pingele sau, aplecat, cu capul în jos, deasupra lucrului, de parcă erà cu junghietura gâtului ruptă, întindeà brațele și le strângeà, ținând între arătător și degetul cel mare, firele de ață smolită, pe care le treceà pe urma sulei cu care găurise talpa, cosând ghiata sau pantoful, pe care aveà să-l poarte cine știe ce curtezană sau cucoană din lumea mare....

Lucră pentru prăvăliile cele mai cu vază, din Calea Victoriei.

Nu aveà pe nimeni. Se pomenise singur pe lume. Copil lepădat, găsit într'un gang, crescut la leagăn și când a fost mai mare l'a luat un cismar, care l'a învățat meserie, l'a bătut și l'a gonit.

Îl chemà Alexandru Gangu. Alexandru, pentru că în scutecele de copil, când l'au găsit, erà un bilețel în care scrià: „il chiamă Alexandru, e botezat“.

Și pentru că îl chemà numai Alexandru, doctorul Leagănelui i-a mai adăogat și pe acela de Gangu, nume ce aveà să-i amintească, întotdeauna, locul unde fusese aruncat.

Al cui erà? cine va fi fost mamă-sa sau tată-său?... numai Dumnezeu știe. De aceia, când supărări mari aveà sau mințea-i măcină gândurile de a se ști singur pe lume, duminicile sau serile după lucru, deschideà dulăpiorul și scoteà dintr'o cutie de tinichea, păstrătoare de tutun, altădată, o hârtiuță veche și murdară, aproape tăiată în patru, pe care scrià cu

litere frumoase, cu o cerneală neagră ce începuse a se decolora: „Il chiamă Alexandru, e botezat“.

Se uită la bilețel și, cu ochii mari cășcați, de parcă ar fi vrut să pătrunză taina, urmăreă liniile regulate ale scrisului, căutând printre litere pe aceia care îl făcuse și de dragul căreia îl podideă lacrămile, în apa cărora imagină chipuri de femei asemuite în liniile feței lui, încercând astfel să statornicească o icoană.

Numai câte-va zile trecute și mahalaia a aflat, din gura proprietăresei, rostul străinilor, proaspăt mutați.

Cele dintâi, cari se cunoscuseră, au fost femeile și, pentru că știau că noua venită e de neam, căutau să o amestece în rând cu ele, mândrindu-se de o așa prietenie. O invitau acasă; — „peste drum“ câteva case mai sus, mai jos, sau a doua stradă, „numaidecât după colț“, la o cafea, o dulceață sau la cine știe ce bunătați de p'ăcinte sau clătite. Doamna Sălceanu, însă, niciodată nu răspunse acestor invitații, mereu scuzându-se că nu are timp, că așteaptă fata sau nu se simte bine, și-atunci, veneau vecinele....

De dimineață până seara, femeile dădeau busna, când una, când alta, aducând, ca la copii, câte bunătați, toate. O întrebau de sănătate, sau găseau totdeauna, să povestească „ceva foarte interesant“, așa că, mai curând de cun crezură, se puteau socoti destul de bine, ca vorbind, să-i spună, la început, „cucoaară dragă“, apoi „dragă“, iar mai apoi: „soro!“... ca să isprăvească, în chip de și mai vădită apropiere, cu :

— Măi femeie!... ia să vezi ce cafea bună am prăjit.... E proaspătă.... Acum o luai dela foc.... Cuvinte la cari nevasta consulului răspundeă mereu, la fel :

- Vai!... Domnă.... de ce?...
— De ce, de ne ce...
— ...mulțumesc, dar nu trebuià să vă deranjați....
— Și lasă soro, că nu e cine știe ce.... Ia adu mai bine două ceșcuțe, colea. Așà!... Trei; uite și pe cucoana Sanda.... Ia poftim cucoană Sando!... E proaspătă !....

Odăta cu primele sorbituri, șirul vorbelor începeà a curge, ca apa gârlei cu fundul bolovănos.

— Ei, dragă, tocmai aseară vorbeam cu Gheorghe al meu; ce om cum se cade e domnul Consul. Ce om!... Ce om!... Și clătinà capul, privind în ceașcă întâi, pe urmă în ochii cucoanei, ca și cum ar fi vrut să-i spună :

— Ce să faci!... și urmă mai departe ce vorbise cu Gheorghe :

— Ziceà el, că o să-l roage pe contabil, — dacă o puteà, — să-i facă vre-un rost la fabrică, o slujbă acolo, cât de mică, numai să fie ceva.... Ce să-i faci!... vremurile sunt grele.... Gheorghe câștigă două sute de lei pe zi, suntem numai doi, și tot nu ne ajungem, dar dumneavoastră....

Madam Sălceanu o priveà lung, fără să-i spună un cuvânt, poate că nici nu auzise ceva din vorbele femeii, în vreme ce vecina cea bună, ce se îngrijeà de soarta altora, înțelese în clipirea ochilor de sticlă ai cucoanei, primirea ofertei făcute.

Și astfel, în fiecare zi, scena se repetà mereu aceiași, cu aceleași femei sau altele, ce veneau, la început, singure, cu ibricul de cafea, iar mai apoi, însoțite de

bărbați, tăbăcari, cu cismele mari și unuroase, de miroseau dela poartă.

Prietenia aceasta nu o mulțumea deloc pe Agata. De aceea, când eră acasă, se închidea în odaie până ce mosafirii plecau din fața ușei. Altădată, își puneă repede pălăria, trecea pe lângă ei, fără să le dea nici bună ziua, făcându-se a fi foarte preocupată de un fir de ață după poala rochiei sau de batista ce nu stă destul de bine în poșetă.

Vecinele nu-i luau purtarea în nume de rău, și veneau mai departe cu aceiași dragoste, aducând câte odată, pe lângă ibricul cu cafea, câte o crăticioară cu mâncare sau câteva felioare de cozonac așezate pe o fârfurie întinsă, iar când erau însoțite de bărbați, aceștia aduceau cu ei câte o sticlă sau două cu vin, mai cu seamă atunci, când știau că au să găsească și pe domnul Consul.

Madam Sălceanu nu le mai întâmpină ca la început cu: „nu trebuiă să vă deranjați“, ci, ochii ei se pierdeau ca într'un fund de zare. Știa că mahalaua e alta decât lumea pe care o cunoscuse, nevoile, însă erau mereu aceleași. Astfel începù prin a se obișnui, ba uneori când nu aveă ce să mănânce, și erau destule zile de acestea în săptămână, se bucură ca un copil căruia i se aduc daruri, iar Agata stă în voie bună să fie întrebată ce mai face.

Se nemeri într'una din aceste zile, zi de duminică, când cucoana Didina și domnul Gheorghe, împreună cu Matei, un alt tăbăcar ce stătea la aceștia cu patul, să le vină în casă.

Bărbații cu câte două sticle de vin în mâini, iar femeea cu o cratiță mare, smălțuită cu albastru, aducând un cap de vițel la tavă.

Domnul Sălceanu eră posomorit, așa, ca în totdeauna când nu aveà ce bea. Agata, o clipă mai înainte, cu capul înfundat în pernă, plânsese din pricina vieții de mizerie pe care o duceà, purtând, pretutindeni, investmântată în albul rochei de olandă sau foșnetul mătăsei, sărăcia. Tata-său tocmai voià să iasă, să se ducă la cărciumă, să găsească pe care-va din noii săi prieteni, pe cari îi socoteà oameni de treabă, pentru că îl cinsteau cu vin, prețuind în el ceea ce fusese altădată, oameni bucuroși să poată spune în urmă nevestelor lor, că băuse cu domnul Consul.

— Hei!... dragă.... Consulul e un om și jumătate.... ține la mine ca la un frate.... ce frate?... ca la Dumnezeu.... Păcat de el că n'are noroc.... L'a întrecut pe contabilul dela fabrică, cu șapte palme.... dar, ce vorbesc eu, și pe director, și pe.... toți, pe toți.... Știe toate limbile din lume, știe politică, de parcă o citește în palmă; și cum spune el, așa este.... Cunoaște pe toți oamenii mari ai țării.... miniștri, deputați.... Uite așa, de par'că i-ar aveà în buzunar.... Da.... Și nu e mândru; râdem, vorbim, bem și iară râdem și vremea trece ca chibritul aprins. Da.... e un om și jumătate.... Cu șapte palme l'a întrecut, cu șapte.... stăm la aceiași masă, merge cu mine pe stradă și nici nu îi e rușine, și-apoi, de.... oricât sunt eu, — ca să zic așa, — ce sunt decât o calfă de tăbăcar murdar, soțos, așa cum sunt, pe cât timp e!?... E!?... Hm!... Pă-

cat că n'are noroc.... L'am împrumutat cu o sută de lei. I-am spus că am să-l împrumut mereu, în fiecare săptămână, și nici nu trebuie să mi-i dea înapoi, iar dacă mi-i va da, n'am să-i primesc. Da, n'am să-i primesc.... Nu !...

Cam așa vorbeau tăbăcarii în ceasurile târzii, întorși acasă, clătînându-se pe picioare, în vreme ce nevestele îi certau, la început, ca apoi să spună :

— Bine ai făcut....

Când intrară mosăfirii în casă, ochii Consulului se luminară.

— Hai noroc, spuseră, aproape într'un cuvânt, amândoi tăbăcarii. Și mâinile grele și puternice, strânseseră pe rând, mâinile slabe ale femeii, lipindu-și de ele buzele unede, în plescăitul unui sărut ce semănă mai mult cu o sorbitură. Scuturată mâna domnișoarei Agata, înaintea căreia domnul Gheorghe se opri, privind-o lung și încântat de frumusețea-i tinerească, o mângâie cu toată palma peste obraji, ceea ce făcù pe Agata, să dea capul pe spate, ferindu-se, iar domnul Gheorghe, să spună :

— Să trăești!... Apoi, adresându-se domnului Sălceanu: — Bravo fată!... să-ți trăiască !...

În vremea asta, nevasta tăbăcarului, harnică și inimoasă, ca la ea acasă, servea masa îmbiând la mâncare :

— Vițel de lapte.... Sos de vin, smântână.... Pofțiți!... pofțim domnișoară.... Ce-ți place?... Ochi?... limbă?... creer?... Și cu furculița și cuțitul, desfăcù o bucată de friptură pe care o întinse Agatei, apoi servi pe

doamna Sălceanu, pe domnul Consul și pe ceilalți, iar în vreme ce femeile mâncau, lacome, să-și potolească foamea, bărbații turnau vin, pe tăcute, iar cucoana Didina, vârată în sufletul Agatei, povesteà lucruri fără nici o însemnătate, ce credeà că poate să intereseze și pe alții.

Paharele se umpleau și se deșertau, ciocnindu-se în sănătatea lor și a tuturor consulilor și tăbăcarilor, „cei mai de omenie, oameni între oameni !“....

Când se isprăvi masa, calfele de tăbăcari erau amețite de băutură și, de unde mai înainte păstrasera un fel de rezervă, înfrățită umilinței, față de cei în casa cărora erau, acum vorbeau așa după cum le erà firea, dela egal la egal. Domnul Gheorghe spuneà, în toate amănuntele, viața de fabrică, arătându-și priceperea de foarte bun meseriaș, lucru pe care îl recunoștea „chiar domnul Director“, care erà un „om învățat“. Spuse încuviințate ca adevăr adevărat de Matei, ce da mereu din cap, silabisind aproape :

— Așà-i.... așà-i.... Gheorghe?... Și ridică mâna, completând cuvântul cu gestul : — Gheorghe...

— Când e vorba de Dumitru, șeful atelierului de negritură, nici nu mai vorbesc; ăla e un dobitoc, un dobitoc adevărat. Și, ca să-și arate și mai vădit disprețul ce-l avea pentru acest „animal“, se crezu la cârciumă, injură și scuiță printre dinți, închizând ochii și întorcând capul într'o parte, scârpînându-se în creștet. Cum discuția, între tăbăcari, era mereu aceeaș, ceilalți tăceau și în tăcerea aceasta erà poate recunoștința celor umiliți și ospătați.

Matei se muiase de tot și dacă nu l'ar fi găsit un strănutat ce nu mai conteneă și din cauza cărui își murdărise mustățile, ar fi dormit de mult.

Vinul se isprăvise. Consulul începu să se miște nervos, frământându-se și ascunzându-și necazul ce-l făcură mosafirii, mai cu seamă, pentru că aceștia, în prietenia ce i-o păstrau, uitase să-l respecte, așa după cum se cuvenea, în fața familiei. La necazul acesta se mai agăoga și sila pe care o făcuse Agatei, strănutul lui Matei. De aceia, consulul mișcă mereu cu mâna sticlele și paharul, așa ca și cum ar fi voit ca oamenii să înțeleagă, că ne mai având nimic pe masă, s'a sfârșit musfirlăcul și că de-acum pot pleca.

Pe madam Sălceanu o apucase capul din cauza gălăgiei prea mari, și stă cu ochii pierduți ca într'o negură fumurie, mutându-și mintea în altă parte, inconștientă, trăind mereu într'o altă lume.

Agata ascultă obosită, la nevasta tăbăcarului, ce-și povesteă vieța pe care o „omorise“ lângă omul ei, arătându-se în vorbă, tot mai demnă, tot mai mare și tot mai apropiată de nevasta Consulului, cu care găsea că are afinități și de naștere și de viață.

— Nici eu n'am fost născută să fiu nevastă de tăbăcar.... Am fost croitoreasă mare, mare.... Croitoreasă de seamă... Lucram numai pentru cucoane. Visam să mă mărit cu un funcționar... Am fost curtată de un plutonier major, care astăzi poate să fie chiar ofițer... Da... Și mi-am închis viața cu omul pe care îl vezi.

Oftă lung, ca pentru o ușurare și un regret a tot:

ceeace a fost în tinerețe, și clătină capul, privind în jos, poate la chipul șters al funcționarului, poate la al plutonierului de altădată.

În odăiță se făcù liniște, fiecare gândea la altceva. Deși îmbrăcați în haine de sărbătoare, calfele de tăbăcari, miroseau a piele proaspăt tăbăcită, miros ce se amestecă cu duhoarea acră a vinului băut.

Agata simțea cum începe să o doară capul. Câtă vreme mâncase, gustul bucatelor și preocuparea animală de a-și potoli stomacul, o făcură să nu ia seama la nimic; acum, însă, când trebuia să asculte vorbele fără înțeles ale lui Gheorghe, sau ale nevastă-si, văzând cum Matei stă gata, să dea cu fruntea de marginea mesei, sau privindu-i cum toți se leagănă pe scaune ca niște cârpe suflăte de vânt, strâmbă gura într'un gest de silă, închipuindu-și pentru un moment, că a fost o scenă jucată și că rolul ei, rol de figurație, într'un mediu de degradare, era pe sfârșite. Se ridică în picioare să iasă și, pentru că toți stăteau înșiruiți, unul lângă altul, pe pat, în loc de scaune, a trebuit să se scoale ceilalți, să-i facă loc.

Își puse pălăria pe cap, își aranjă buclele părului pe lângă tâmple și urechi, își netezi cu latul mâinii rochia la spate, de parcă ar fi voit să-i șteargă cutele ce se făcuse și se pregăti să iasă, când nevasta tăbăcarului, o întrebă :

— Da unde pleci, domnișoară Agato ?...

— La o colegă, răspunse, madam Sălceanu; se duce să se mai plimbe puțin.

— Bine face, acum e vremea....

— Rău face, se amestecă în vorbă, Gheorghe. Rău !...

— Tie să-ți tacă gura!... îi tăe cuvântul, Didina.

— Și pentru ce să tac?... O spun încă odată: și apăsă pe cuvinte :

— Rău face!

Amândoi, bărbat și nevestă, începură a se certa pe socoteala domnișoarei, dacă face bine sau nu, că pleacă, până ce, femeea, necăjită și roșie la față, își dete drumul gurei ca o apă ce rupе zăgazurile, începând a-l ocări, așa cum îi venea mai bine.

— Ce treabă ai tu?... E fata ta?...

— Nu e fata mea, dar, am treabă pentru că e fata prietenului meu.

— Gheorghe!...

— Ei!...

— Ticălosule... te-ai îmbătat...

— Cățea!... și cu un gest lăbărțat al mânei, ca o făgăduială pentru viitor, clătinând din cap și privind în pământ, ca și cum ar fi vorbit pentru el, urmă:

— Numai să fie așa, adică să se ducă la o colegă... Fetele frumoase... In tinerețe... Da, și tu, tu cățea ce ești....

— Iar ai început?..

— Didino!...

— Bețivule!.... Te-ai îmbătat ca un porc și nici nu știi ce mai vorbești.... Tinerețe... Na! și făcū gestul cu mâna. Nepricopsitule!....

Madam Săiceanu, se făcuse mică, înspăimântată de a nu se întâmplă cine știe ce. Nu spuneă nimic, ci nu-

mai se uită, când la femeie, când la palma mare și grea a tăbăcarului, ce cădeà pe masă, ca un argument de mai multă convingere.

Domnul Sălceanu clătină capul și mestecă din fălci, ceea ce, făcù pe ai lui, să înțeleagă cât îi de supărat. Amuțiseră.

Agata se uită, într'o aruncătură de ochi la cei din casă, înclină capul, în chip de salut, și eși.

Afară, vremea stă a ploaie. Aerul sec, fără pic de adiere de vânt. Dinspre mlaștină, pluteà ca funigeii în toamnă, valuri, valuri, miasmele puțuroase de stârv și gunoae.

În poartă, Alexandru Gangu, curat și bine îmbrăcat, când auzi pașii mărunți ai domnișoarei, se dete într'o parte privind-o respectuos, așa după cum îi era firea. Iși scoase pălăria și salută.

Agata gândind la cei din casă, abiă răspunse mișcându-și buzele.

Din poartă, ochii cismarului, îi urmări mersul, prin praful drumului, dispărând și apărând din nou, pe după casele aruncate în mijlocul străzei ce coteà, ca într'o șerpuire de gărlă. Și a rămas așa, cu ochii într'acolo, unde se ștergeà drumul spre școală. Nu se mai vedeà domnișoara. În fața minții îi stă însă, silueta înaltă și mlădioasă a ei.

Se luă după ea, ca și cum ar fi fost tras de o sfoară, încet, încet, pe aceeași linie frântă, se duse privind în țărână, să descopere urma pantofilor mici, cu tocurele *Louis Quenz*. Fața îi ardeà și gândurile îi erau vinovate.

Câteva clipe mai târziu, muștrându-se, aprinse o țigară, încercând să se gândească la altceva. Chipul fetei, însă, îi se înfipse în minte, ca un ac în creștet. Începù să fluere, să numere zăbrelele pe la uluci și pentru că acul, mereu îi sta în creștet, luă drumul spre mlaștină, să vadă câmpul întins al singurătății, în zarea căruia se profilau crucile cimitirului.

Au plecat mosafirii tăbăcari, clătinându-se pe picioare, iar Didina, fosta croitoreasă, cu cratița goală și sticlele deșertate, le călcă pe urmă.

Domnul Sălceanu, ca să nu dea prilej nevastă-să să-l ție de rău, se utiă în ochii Elisei și foarte conștins, îi spuse :

— De treabă oameni!... Foarte cum se cade. Sărării!... Nici nu mă așteptam... Nu-i așa? ...

— Da !...

Consulul se ridică, sprijinindu-se în masă, își puse pălăria și cu capul în jos, tot căutând și neaflând nimic, cu mâinile legănate pe lângă poalele redingotei, o luă spre cârciumă.

De două zile, Alexandru Gangu, forfotea de colo până colo, măsurând odaia, în lung și în lat.

Se robise gândurilor singurătății sau ale dragostei, nici el nu știa. Privea, ca prin ceață, chipul Agatei, șters la început, apoi tot mai limpede, de parcă i-ar fi stat în față... Ochi, gura, părul... silueta sveltă și... piciorul subțire, de parcă ar fi stat să se frângă din glesnă, mic de o palmă, pe care numai el l'ar fi putut împodobii cu cea mai frumoasă încălțăminte.

Domnișoara, mereu îi stă în față, legănându-se în mers, lăsând urme în praful uliței, urme peste care călcau picioarele goale ale oltenilor sau cismele grele ale tăbăcarilor, strivind pasul ei și sufletul lui.

O vedeă cum ocolește maidanele îngunoiate sau casele răvășite în cotitura străzei, până departe, în oraș, unde, mândră ca nici una, răsărea ca o minune, din mulțimea lumii prin mijlocul căreia trecea... Ochi cismarului se măreau, luminându-se tot mai mult, dela clipă la clipă, dela gând la gând, atât eră de furat.

Își oprî până și respiraerea; se sprijini cu o mână de colțul dulăpiorului, ca de o bară de alamă, în fața unei vitrine, și căută, căută cu ochii minții, pe aceia

pe care părea că o pierduse, pentru o clipă, în mulțime.... Se luă după ea.... Un tânăr elegant se apropie.... i-a spus ceva.... a vrut numai, sau i-a spus.... i-a spus.... ea a lăsat capul în pământ, s'a îmbujorat la față.... a trecut drumul, tăind șirul trăsurilor și automobilelor....

Cismarul erà amețit.... Un zâmbet îi flutură în colțul buzelor; simți cum îi tremură picioarele și fără să se poată stăpâni, strigă, aproape :

— Draga de ea!... e cuminte!... Cuminte... e...

Închise ochii copleșit de fericire.

Câte-va momente în urmă, ca și cum cineva l'ar fi deșteptat din somn, năucit, se trezi din lumea gândurilor, în fața Doamnei Sălceanu, pe care nici n'a simțit-o când a intrat în casă.

— A!... Sărut mâna, sărut mâna. Și ne mai știind ce să facă cu mâinile, care se agitau fără nici un rost, se frecă pe față, de parcă s'ar fi spălat... Obrajii îi ardeau ca focul și tot trupul îi tremurà, de parcă cineva l'ar fi prins făcând vre-o faptă urâtă.

— Domnule Gangu, am venit să te rog, dacă poți să-i faci Agatei, o pereche de pantofi !....

— Pantofi... pantofi... Cum de nu, tocmai voiam... Sunt fericit !...

— Fericit!... Noi nu suntem bogați...

— Vai!... dar sunt fericit... Fac... Domnișoara...

Se pierdù cu totul. Nu mai știà ce vorbește, nici ce face, nici ce se va întâmplă cu el. Inima-i bătea cu putere; simțea cum se înăbușă.... Ceva îl apăsà pe piept, gata să-i sfărâme oasele, capul îi erà greu, și,

într'o clipă, i se părù că visează, că se găsește pe vârful unei înălțimi, de unde, amețit, ținându-și fruntea în mâini, se prăvale în gol....

Căzù pe marginea patului, prostit.... Se sculă, muștrânduse în gând de nesocotință și rămase așa, ca un nepriceput în fața naturii, cu ochii mari căscați, fără să clipească măcar. Ar fi voit să vorbească, să spună ceva; limba însă, i se împletece în gură....

— Ți-e rău, domnule Gangu?... Ce ai?... Ești bolnav ?...

— ?....

— Dacă nu poți acum....

— Ba da, pot, cum de nu.... N'am nimic... nimic... Și începù să zâmbească, pentru a întări mai mult cuvântul. Mâinile i se legănav mereu.

În pragul ușii, care rămăsese deschisă, se opri Agata, prietenoasă, aplecându-se de mijloc, copilărește, întinzându-i mâna :

— Bună ziua, domnule Alexandru....

— Sărut mâna!! Pofțiți!.. Pofțiți.. De pierdut ce erà, abia băgă de seamă că lăsase să treacă vreme, fără să prinză mâna ce i se întinsese....

— Mă ertați... La mine... Și sărută mâna domnișoarei.

— Ca și la noi, răspunse Agata, ca și la noi... Știi la ce am venit?.. urmă domnișoara, mereu cu zâmbetul pe buze și mlădiere în trup, am venit să-mi faci o pereche de pantofi, dar frumoși, frumoși, cum n'ai mai făcut nimănui până acum.

— Cum n'am mai făcut nimănui !...

— De iac !...

— De iac !...

— Cu tocurile *Louis Quenz*.

— Da, domnișoară, *Louis Quenz*, de iac, cum n'am făcut nimănui până acum!... Stați!... stați!...

Nervos, cu mâinile tremurânde, îngenunche în fața Agatei, îi scoase pantoful și o puse să calce pe o coală albă de hârtie, pe care îi luă urma piciorului, cu creionul.

— Ce picior mic!.. spuse, ca pentru el, Alexandru, fericit că-l poate mângâia o clipă, ca pe cel mai frumos vis al lui.

Îi înconjură piciorul, cu o panglică de metru, peste vârf, apoi peste scobitura tălpei și sub gleznă; însemnă câteva numere pe hârtia pe care călcase și rămase așa, ținând încă în mâini, piciorul mic al domnișoarei. Terminase măsura, dar el întârziă, ca într'o mângâiere ascunsă, simțind căldura piciorului îmbrăcat în ciorapul străveziu de mătase, prin care se vedeau unghiile trandafirii ale degetelor frumoase și subțiri, pe cari le-ar fi sărutat ca un eșit din minți.

— Să nu mă supere !...

— Nuuu !...

— Să nu fie nici mari!.. Pe picior !

— Pe picior !...

Mai întinse odată panglica, ca pentru control, și, tremurând tot, îi încălță pantoful pe care, însă, n'a fost chip să-l mai încheie, așa îi jucau degetele mâinei, de parcă nu mai erau ale lui. Fața îi eră toată numai sânge.

-- Lasă, domnule Gangu, lasă... și Agata se aplecă să se încheie singură.

-- Cât o să ne coste?.. întrebă doamna Sălceanu, întrebare la care cismarul răspunse numai cu gestul mâinei și rostogolirea ochilor, ca și cum ar fi spus :

— N'aveți nici o grijă !...

Au plecat femeile.

Alexandru Gangu, erà fericit ca niciodată, până atunci, în viață. Apucă foaia de hârtie, pe care luase măsura, însemnând urma piciorului și își lipi buzele de ea, ca de o icoană.

Lumea toată erà a lui... În clipa aceea, viața își prețuia rostul ei.

Se duse la raftul cu calapoade și, căutând, găsi pe acela care venea pe măsură. Îl șterse de praf, îl netezi cu palma, având senzația că mângâie încă piciorul domnișoarei; apoi gândurile începură a-l frământa, coborînd în sufletu-i tristețea îndoelii... Oare, va putea el face cei mai frumoși pantofi din câți făcuse până atunci?...

În capul lui se înșiruiau, la infinit, rânduri, rânduri, ca și calapoadele pe poliță, toți pantofii pe cari îi făcuse.

Toată ziua și seara, până târziu, cismarul nu-și găsi locul și nici stăpânire gândurilor, n'a putut pune.

Lungit pe pat, cu fața în sus, cu ochii închiși pe jumătate, visà.... visà cei mai frumoși pantofi din lume....

Curtea erà liniștită, mahalaua pustie de viață, până

și huetul îndepărtat al orașului murise, și murise, sau numai adormise, firea toată.

Pământul și cerul, cu întreaga-i imensitate, o stăpâneà el, care veghià necuprinsul tot, încăput într'o pereche de pantofi....

Petre, cismarul, era pe moarte.

Deși fiecare se așteptă la acest desnodământ, totuși slăbiciunea sufletului omenesc, născu în ei păreri de rău, poate gândindu-se mai puțin la cel ce se ducea și mai mult la ei.

Tăcuți, cu fețele smerite, călcând în vârful picioarelor, de parcă n'ar fi voit să turbure liniștea morții, intrau în casă sau se opreau numai în ușă, uitându-se la bolnavul din pat.

De zece zile, nu se mai auzise ciocănitul tălpilor grele, pe cismele tăbăcărești, pe cari le cârpea pingându-le, și de tot atâta vreme nimeni nu-l mai văzuse, nici în ușă, seara după lucru, nici în dreptul ferestrei, privind, ca dintr'o tribună, pe cei ce veneau sau plecau, trecând prin curte, singura petrecere ce-i mai rămăsese în ultimul timp.

Slab, fără putere, ca o arătare de panopticum, turnată în ceară, cu mâinile lungi și subțiri, ca oase înșirate pe lângă trup, sta nemișcat. Numai ochii, căzuți în fundul a două gropi, sub arcuirea sprâncenilor crescute, abia de se mișcau, privind la cei ce intrau în casă, sau, se pironeau în tavan, într'un colț împăenjenit, strâmbând în unghiul gurei un zâmbet fără de

viață, sau încruntându-se la cineva, ce părea că nu lăsa în pace.

Femeia, pe un scăunel, cu amândoi copiii pe genunchi, mângâindu-i pe cap, fără să știe de ce, se pierduse în gânduri. Plânsese până atunci și își frânsese mâinile, neștiind ce să mai facă de desnădejde.

I se pierdeă bărbatul și tatăl copiilor.

Nevasta lui Metzano, călcând încet și cu băgare de seamă ținând în mână o farfurie, de care își prinsese ochii să nu o verse; se apropie de patul bolnavului.

— Puțină supă caldă, domnule Petre: o să-ți faci bine!... Și pentru că nu află în juru-i un loc, unde să poată pune farfuria, iar femeia bolnavului, părea că doarme sau trăește altundeva afară din casă, îl îndemnă mereu :

— Ia, domnule Petre, numai puțină !...

Bolnavul încercă să-și ridice trupul mai sus, lacom de zile, ca și cum zilele ar fi stat în zeama aceia de carne; nu răuși însă decât să se strâmbe în dureri, de parcă își jupuisese, deodată, un șir de răni, ce le avea pe tot trupul, și, ochii mari, căzuți într'o parte, în găurile orbitelor, priveau femeia, care, mereu nemișcată, stă cu copiii pe genunchi, așa cum sunt arătate în tablourile litografice, scene de mizerie, în chipul unor femei, ce-și apără copiii, ca o cloșcă sdrențuită de pene, puii piperniciți. Pentru că nevestă-sa întârziă, furată de gânduri, cismarul, — abia putând să vorbească, — o chemă pe nume :

— Linooo!... și obosit de sfortărea făcută, rămase

cu capul căzut în marginea perinei, în pata umedă a balelor, ce-i cursese din colțul gurei.

S'a sculat femeea, fără să se grăbească și i-a întins lingura cu supă la gură. N'a mai fost însă chip să o înghită. Eră plin de boală și, cu ochii în ochii neveste-si, îi făcù semn că nu mai poate și, abià ridicând mâna, o îndepărtă.

În casă, afară de domnul Sălceanu, căruia nu-i plăcea să vadă cum se chinuește omul, rând pe rând, veniră toți din curte: doamna Sălceanu, Gangu, cucoana Sanda, domnul Niță, până și Agata. Toți, muți, fără să scoată un cuvânt, se uitau la umbra aceia de om, ai cărui ochi sticleau înfiorători și se închideau în clipiri rare, tot mai rare și leneșe, de parcă mâini nevăzute le împiedecau.

Agata, rezemată de ușorul ușei, privea pieptul bolnavului, foarte atentă, să prinză mișcarea respirației; iar pieptul de mucava scorojită nu se mai mișcă. Eră gata să creadă că cismarul murise. A vrut să spună tare, ceea ce i se păruse numai; în clipa aceia însă, ochii i se opriră la baza gâtului, în groapa dintre oasele pieptului. Acolo se bătea viața bolnavului, numai acolo, de parcă sufletul se împiedecase în drum, în clipa de a se rupe din trupul schilodit, dând odihnă, fără de sfârșit, omului.

În seara aceia a murit Petre. Vecinii toți, de peste drum și mai de departe, copii, bătrâne, cunoscuți sau necunoscuți, alergară la jelania Linei și la țipătul copiilor speriați.

Cucoana Sanda, vorbea în casă cu domnul Niță,

făcând socoteli că, înainte de a închiria casa, să pună să spoiască și, în fierbințeala varului, să arunce câteva boabe de piatră vânătă, apoi să ție câteva zile ferestrele deschise și să pună spălătoreasa să opărească scândurile, ușa și ferestrele, cu apă clocotită.

Lina nu mai scaldă mortul, după cum e obiceiul, de frică să nu se deșire, atât eră de slab. Ceru proprietăresei, o cană cu oțet, să-i șteargă trupul de păcatele cele pământești, îl îmbracă cum putu, mângâie copiii, somnoroși amândoi, și, pentru că nu aveă unde să-i culce, îi așează, unul lângă altul, la picioarele mortului, acoperindu-i cu colțul macatului, iar ea, pe un scăunel, doborâtă de nesomnul nopților de veghe, picotând lângă sâmburele de lumină al candeliei, își aplecă capul în jos, gata, gata să cadă, ca apoi să se scuture, să se îndrepte în capul oaselor, ca o clipă în urmă, iar să-i pice capul sub greutatea oboseii ce o apăsa.

Lângă ea, o bătrână sbârcită și uscată, pe care nu o văzuse până atunci niciodată, cu o crăcuță ruptă din salcâmul din curte, apăra de muște fața mortului, pe care îl legase pe sub bărbie cu un tulpan, așa cum se leagă toți morții.

A doua zi, Gangu, umblă pe la primărie, pe la dricar; se îngrijă de o groapă pe Valea Plângerei, de cruce, de cosciug, până și de pomenile mortului, și, în ziua înmormântării, tocmi două trăsuri, una pentru popă și alta pentru lume, și, pe urma dricului traș de doi cai, legându-se prin hopurile uliței, urmă mortul până la cimitir.

După înmormântare, tot Gangu i-a dat văduvei bani, să aibă de drum, până acasă, la țară, într'un sat din Gorj, ne mai având cu ce să trăiască aci.

Curtea și mahalaua toată, vorbea de sufletul bun al lui Gangu. Iar când a fost ca femeea mortului să plece, drept mulțumire, i-a luat mâna și nu s'a lăsat până ce nu i-a sărutat-o, punând-o apoi la frunte, spunând că dacă tată i-ar fi fost, și tot nu putea să facă mai mult decât făcuse el.

În mândria Agatei, vecinele înțelegeau și mai mult cât sunt de departe de „rangul“ familiei Consulului, și, în umilire voită, în fața mizeriei cu blazon, o iubeau și ar fi alintat-o chiar, ca pe o fetiță de trei anișori, care știe să vorbească frumos. De aceea, de câte ori o vedeau pe stradă, trecând în drum spre oraș, sau în poartă, serile târzii, când abia i se putea ghici fața, o salutau reverențios, cu zâmbetul pe buze, și câțiva pași, numai, mergând, întorceau capul să vadă dacă îi întâlnește privirea, să o întrebe :

— Ce mai faceți ?...

Și când aceasta răspundeă întrebărei, femeile se simțeau fericite, de o mândrie egală ei, ceea ce le făceau să calce mai drept și încrezute în ele, să se gândească la toate bunurile omenești.

Nimeni nu o văzuse să vorbească cu băieții pe stradă, sau pe la poartă, așa cum intră în obiceiul fetelor de mahala, oricare le-ar fi obârșia, și de ar fi fost așa, ei, ca nici uneia alta, i s'ar fi ertat. Curtezaniile marginăși însă, nu cutezau, nici în treacăt măcar, să-i arunce vre-o privire. Eră floarea rară, floarea de seră, pe care nu o poate mirosi oricine și care, în frăgezimea ei, s'ar fi frânt, numai ce ar fi atins-o, floare

ce ispitește și mângâie ochiul, ca tentațiunea bogăției fără de seamă, la care cine gândește, trebuie să-și fi pierdut mințile. Totuși, hoțește, fiecare îi privea mersul, măsurându-i ținuta, dela tocurile pantofilor, până în creștet sau în fundul pălăriei, sugrumând în ei gânduri neîngăduite.

Agata, cu capul plecat, preocupată de a vedeà unde calcă, treceà înainte, să se piardă în foiala orașului, a Conservatorului, a Teatrului, sau acolo unde trebuie să ajungă, improspătând în urmă-i aerul, cu mirosul parfumului de tei sau liliac, ca, după o clipă de întârziere, atât cât îi trebuie să se depărteze câțiva pași, să stăpânească mereu aceiași duhoare de putreziciune a câmpului de gunoaie și a cărnei stricate după pieile crude, încinse în căldura verei.

Visau cei ce rămâneau în urmă, visă și ea, involburată de parfum, ca toate fetele la vârsta ei, aceiași poveste de dragoste așteptată și cunoscută, ce pare că naște odată cu ele.

Niciodată nu se gândise de unde trăește, mai cu seamă în ultimul timp, iar când și-a pus întrebarea, fără să vrea, îi năzări în fața minții, neînțelegând de ce, ca într'o clipă fugară, șters ca o icoană înegrită de fumul lumânărilor, chipul cismarului Gangu, în zi de sărbătoare.

— Alexandru Gangu.... Alex....

Erà în poartă, atunci când pentru întâia oară i-a dat bună ziua.... Icoana s'a șters, iar în locul ei a rămas o litografie veche, murdărită de mâinile multe prin cari trecuse și care îl înfățișă, ingenunchindu-i

în față, ca și cum i-ar fi declarat dragoste.... I-a luat măsura și urma piciorului, să-i facă pantofii pe care îi avea în picioare.... Lăsă ochii în jos.... Pe vârful pantofului din dreapta, se prinsese o geană de noroi....

-- Ce frumoși !...

Nestatornicia gândului o făcù să vază o altă imagine, tot a lui Gangu, aceia, unde în fața ferestrei, lângă măsuța de lucru, cu mânecile suflecate, cu capul plecat deasupra lucrului și părul în șuvițe, ce-i cădeau pe fruntea umezită de sudoare, muncea de dimineată până seara....

Gândurile și-au rupt firul. Din praful drumului, călcă pe asfaltul trotuarului, și....

A înțeles.... a înțeles limpede întrebarea pe care și-o pusese mai înainte și, cu ea, socotelile unei iubiri nebănuite.... Zâmbi tăios și lăsă să-i scape cuvântul: Dobitoc!... Apoi, ca o muștrare: Săracul!... Și, repede, de trei-patru ori în șir, se întrebă: Pentru ce?... pentru ce ne dă bani și ne întreține pe toți ?

Închise ochii, se oprì locului, și-l închipui în față, și, cercetându-i gândurile ce le înțelegea în reflexul feței, într'un gest de scârbă, subțindu-și buzele, încruntă privirea și scutură capul cu toată energia, răbuinind: Nu!... nu!... Niciodată!...

Scuipă.

— Un cismar!... ha, ha, ha... ha, ha!!...

Când a venit acasă, Gangu erà în curte, — așa cum eșise dela lucru, pentru o clipă de odihnă, — cu

mânecele cămeșei suflecate, în papuci, făcuți dintr'o pereche de ghete vechi și dinainte un șorț murdar.

Agata se uită încruntată la el și, intrând în casă, trânti ușa cu putere.

Cismarul rămase cu ochii mari cășcați, galben la față... Respirația i se oprise pentru un moment, de parcă cineva îi astupase gura. Se înăbușea, iar pământul părea că-i fuge de sub picioare.

Intră în odaie și șezând pe marginea patului, își mușcă, multă vreme, buza de jos, arătându-și șirul dinților, ce tăiau până la sânge.

— Ce rău i-am făcut?...

Se învinuiă de toate nimicurile.

— Poate că m'am uitat... poate, poate... Nu știu! Și se simțea atât de nenorocit, încât bucuros ar fi vrut ca, în clipa aceea, vieța să i se isprăvească.

— De ce s'a uitat așa de urât la mine?... Ce-am făcut?... Ce?...

Gândurile și întrebările, se repetau mereu aceleași, odată, de două, de trei ori, până ce, în fața ochilor, nu mai văzù nimic alt, decât un șir nesfârșit de semne de întrebare, scrise cu foc, pe un fond de întuneric.

Ochii i se îngreuiară și, cuprins de desnădejdea unor presimțiminte nemărturisite, muștrându-se în acelaș timp de nebunia gândului, isbucni în plâns, ascunzându-și fața în pernă, să se înăbușe.

Vieța nu mai avea nici un preț pentru el, tot așa, cum atunci, pe când lucră la pantofii cei mai frumoși din lume, părea că alcătuirea ei, e cea mai desăvârșită operă a lui Dumnezeu.

Voià să moară, cum voise de atâtea ori, altădată, știindu-se de prisos pe lume. Voià să omoare în el, toate simțimintele ce-i răscolise sufletul chinuit, de om singur pe lume.

Gândurile se șterseră ca și abureala geamului peste care a trecut mâna, când afară e frig și cald în casă. I se părea că ființa lui întreagă, face parte din așternutul patului, ca o saltea mototolită, iar capul îi erà însăș perna, pe care odihneà.

În curte, cucoana Sanda fugeà, lipăindu-și papucii, spre fundul curții, strigând :

— Madam Sălceanu!... Soro!... Vino, soro, mai repede că a căzut domnul Consul, în fața porței.

Și iar se auzi cum pașii grăbiți ai doamnei Sălceanu și oftatul sec, ca niște foale stricate, întovărășeà acelaș lipăit de papuci, spre poartă, și, imediat, glasul Agatei :

— Vezi, mamă!... ca și cum ar fi vrut să spună, ridică-l !...

Gangu, buimăcit, sări în mijlocul odăei, nevrednic de a gândi la ceva. De afară, din stradă, se auzeau cuvinte răslețe :

— Doamne!... Doamne!... e greu... Nu se poate... Apucă-l de mână... Parcă e mort... pământ...

Gangu, deschise ușa, când Agata tocmai veneà spre el, rugătoare, cu ochii mari și blânzi, așa cum o știà, spunându-i :

— A căzut tata!... Du-te dumneata mai repede, mama e slabă...

N'a răspuns nimic. Inima îi băteà, de parcă îl fu-

gărise cineva. Părea că vieța, ce-l părăsise o clipă mai înainte, se reîntorsese mai stăruitoare. Mort a fost și a înviat... Lăsă capul în jos și alergă.

Câțiva pași, mai înainte de poarta curții, domnul Sălceanu căzuse, cât erà de lung, cu fața în jos și mâinile lungite înainte, de parcă se aruncase într'o apă să înoate. Obrazul stâng îi erà îngropat în praful drumului, iar în dreptul gurei, în țărână, se făcuse o gropiță, din cauza respirației grele ce ridicà praful, înălbindu-l. Și bețivul suflă, obosit, ca niște foale de fierar.

L'a cuprins cu mâinile pe sub subțiori, ajutat de cele două femei, și l'a pus pe picioare. Picioarele însă, nu-l mai țineau; parcă se rupsese din încheieturi și capul îi atârnà în jos, greu, ca un măr domnesc, în codița-i subțire.

Jumătate fața, cu barba sbârilită, erà albă de praf, iar jumătatea cealaltă, roșie, ca piersica coaptă, sdrobșită.

Ridicat, cu greu susținut, Consulul râdea, strâmbându-se și căscând gura, cu dinții rari, din care balele îi curgeau, amestecate cu noroi, închipuind, într'o măsură oarecare, o gură de canal, în care se aruncase lături și bucățele de hârtie, ruptă dintr'o scrisoare injurioasă sau fără de nici o importanță.

Copiii începuseră a se adunà, Tăbăcarii erau la lucru și nimeni nu puteà dà o mână de ajutor.

Obosit de atâta trudă, Gangu, neștiind cum să-l poată lua, îl lăsă o clipă, pe picioarele muiate, ca două cârpe umede, și, cuprinzându-l cu amândouă brațele

peste piept, își încordă puterile și, pentru că nu erà chip altcum, începù a-l târi, însemnând în urmă-i, cu tocul ghetelor, două dâre în țărână; iar femeile, ca două Magdalene, pe lângă el, — de parcă urmau pe Isus la coborîrea dupe cruce, — se tânguiau încet, una alteia, minunându-se de așa nenorocire.

L'au dus în curte și de aci în casă. Agata, văzându-l, întoarse capul, fără ca liniile feței să i se fi schimbat, nici de spaimă, nici de uimire. Se uită spre stradă. În poartă, o ceată de copii curioși, se îngheșuiau unul în altul, să poată vedeà pe „omul beat“. Întoarse capul, intrând în odaia cismarului, a cărei ușă rămăsese deschisă, dată de perete.

Agata nu se simțea mai rușinată acum, ca altădată, și nici n'aveà de cine... Vecinii?.. Dar pentru aceștia n'aveà nici o stimă, „lume de rând“, iar în oraș, pretutindeni pe unde umblă, nu o știà nimeni. Îmbrăcămintea îi erà destul de bună și maniera destul de vădită, ca să creadă, fiecare, că e cineva. Frumusețea, îi dà simțimântul mândriei, știindu-se privită de ochii luminați de dragoste, ai celor mulți, ce-i urmăreau mersul. La toate acestea, se mai adăogà visul, visul ei de artă, către care socoteà că-și găsește chemarea. De aceea, întotdeauna, ca o uitare a decăderii în mijlocul căreia trăià, își opreà gândul, întâi la teatru, apoi la vre-un palat princiar, unde servitori stilați, în pantofi de lac, pantaloni scurți de catifea roșie și livrele albastre cu nasturi de aur masiv, aveau să-i deschidă ușa, și ea, stăpână fiind, să-și alunece pasul, pe luciul de sticlă al parchetelor sau mătasea co-

voarelor de Persia, și, mereu visând, cu ochii deschiși, să treacă dintr'o cameră în alta, tolănindu-se pe canapelele cu urși albi, cu gurile căscate și ochii rotunzi de sticlă colorată.

Pe când Agata, chibzuind, trăia viitorul, asemeni paginelor de roman sau scenelor de teatru, mamă-sa, abrutizată în mizeria unei vieți, din care, la început, încercase să iasă cu un foc de revolver, încercare ce nu răușise, decât să-i apropie durerilor morale și pe cele fizice, văzù, în neisbutita încercare de a muri, reîntoarcerea spre mai bine a soțului.

De atunci au trecut ani și cu anii, și-a îndreptat speranțele numai spre față, fără să mai gândească la altceva, ca atâția și atâția condamnați la munca silnică, cărora viața nu le mai pare o povară, știind că în fiecare zi, la ieșirea din ocnă sau la intrare, ochii lor vor vedeà strălucirea soarelui și nemărginirea cerului, singurul bun pe care nimeni nu li-l puteà luà.

Elisa Sălceanu, prinse dragul de viață, dragul zilelor, îndurând toate nevoile cotidiene și, noaptea, când fostul Consul, — doborât de beție, spargeà tavanul jos al încăperii, în sforăituri, — pe când Agata o îmbrățișà în somn, visând, sub îndemnul tinereții, ea, cu ochii în întunericul odăei, își înseninà fața, trăind mereu aceleași aduceri aminte, ca și cum, mereu, ar fi răsfoit aceeași evanghelie a unei fericiri, nu făgăduite, ci trăite.

Agata șezù pe marginea patului, uitase o clipă unde se găsește; când și-a adus aminte, se ridică brusc,

de parcă fusese înțepată. Se uită afară și rămase în picioare, în acelaș loc, unde câteva minute mai înainte, sărise din pat, Gangu.

Murise gândurile.

Se îndreptă spre dulăpior, luă fasciculele de roman, le răsfoi, ceti rânduri răslețe și le puse la loc. Luă altele, numere de bibliotecă.... Mișcă un sfeșnic, puse mâna pe ceasornicul deșteptător și se uită la el, atentă, învârtindu-l în toate chipurile, de parcă atunci vedeă pentru întâia oară un ceasornic. Îi ascultă ticăitul, numărând clipele ce treceau odată cu săriturile măsurate ale secundarului.... Plictisită, îl lăsă jos.... Găsi o carte de vise, o răsfoi și pe aceasta, căutând să-și aducă aminte de cele visate, să le cunoască tălmăcirea.... Erau atâtea banalități în explicații și toate cu încheieri urâte. O aruncă cu silă la perete, scuturându-și degetele, de parcă murdărie ar fi avut pe ele. Cotrobăi mai departe, fără să știe de ce și deschise un fel de registru, în care, cismarul, ținea măsurile comenzilor făcute, în marginea unor urme încercuite în vârful creionului, închipuind pași în zăpadă. Întoarse foaie după foaie, până ce găsi urma piciorului ei, deasupra căreia eră scris, așa cum putuse mai frumos, înflorat și chenăruit în linii de migală: „Domnișoara Agata“. Toată pagina eră scrisă și tot scrisul nu eră decât numele ei.... Zâmbi. Jos, cam la mijlocul hârtiei, eră prins cu un ac, petecul de hârtie, pe care Agata îl desfăcù.... „E botezat și-l chiamă Alexandru“. Prinse hârtia la loc, își mai ceti numele, ce se risipise pe toată hârtia, măgulită, ca

fata căreia i se spune că e frumoasă, sau iubită, indiferent de cine.

Lasă catastiful la loc, rămânând fără de gânduri, ciocănind cu degetele în scândura dulăpiorului.

Forfoteala și tropotul din curte se isprăviseră. Consulul, în pat, dormind, horcăia ca un porc și balele murdare de sânge și noroi, umpleau perna, în care își îngropase capul brobonat de sudoare.

Femeia își scutură rochia de praful luat după hainele soțului, iar Alexandru Gangu, își suflecă mânelele căzute ale cămeșii, respirând greu, de oboseală.

— Mulțumesc, domnule Gangu.... Dacă nu erai dumneata, nu știu ce-am fi făcut.

— ?...

— Nu mai înțeleg nimic, urmă madam Sălceanu, ca și cum ar fi vrut să se descarce de supărare, ce gânduri va fi având!... Dumnezeu știe!... Nu se poate stăpâni deloc, și nici nu ține la băutura, ca alții.... Prietenii îl îndeamnă, iar el, parcă e un copil, atât îi lipsit de voință.... Un copil!... Nu se poate împotrivi nimănui....

— Ia lasă, soro, spuse cucoana Sanda; răposatul, bărbatu-meu, Dumnezeu să-l ierte acolo unde e, în fiecare zi se îmbătă de două ori, ba și de trei ori, și tot așa spune, că e slab, că nu ține la băutura, că prietenii îi dau să bea cu deasila.... Ia, câte și mai câte.... Vorbe. Așa sunt toți bețivii.... Ce-am pățit... mă mir de cum mai sunt.... Și, scârbită de o viață trecută, făcî un gest de silă, scuturându-și capul, ca să încheie :

— Bine că l'a luat Dumnezeu !...

— Da, dar el...

— El, el!... E la fel cu toți, îi cunosc ca pe mine. Gangu se simțea străin între cele două femei, fără să poată spune un cuvânt. Plecă...

Intrând în casă, în fața lui, stă domnișoara, care îl privea drept în ochi...

Și s'au privit mult timp, iscoditor, ca doi vrăjmași, ce n'au nimic să-și spună, sau ca doi îndrăgostiți ce așteaptă, unul dela celălalt, întâiul cuvânt, ca, apoi, să vorbească amândoi deodată... Ochii ei erau mai pătrunzători; de aceea, el lăsă capul în jos, fața i se aprinse în năvala sângelui, o ameteală ușoară îl cuprinse și înțepenî, ca o lespede de piatră

— De ce taci?... îl întrebă Agata. Iar Gangu, în loc de răspuns, ridică capul, o privi ca și mai înainte și coborî din nou privirea, care i se oprise la pantofii domnișoarei. Îi trecu prin minte, fugar, gândul că ar trebui să-i facă alții, și apoi alții și iar alții... să aibă o sumedenie de pantofi, așa cum își pusese în gând, atunci, când lucrase la aceștia.

Agata clătină capul, fără să înțeleagă nimic din gândurile lui, și, cu vorba înceată, aproape în șoaptă, stăruî să-i vorbească :

— Dumneata nu știi cine e tata!... Dumneata nu știi cine a fost !...

Și iar se scurse o bună vreme în liniște, privindu-se în ochi, ca și mai înainte.

Cismarului i se părea că se găsește într'o biserică și ascultă răspunsurile liturghiei, când preotul zice:

„Capetele voastre Domnului să le plecați...“. Și capul lui se plecă și mai mult, în timp ce Agata vorbea tot mai încet, de parcă nici n'ar fi voit să fie auzită:

— Până și mama a uitat, și mi se pare că am început să uit și eu....

Întoarse capul, ca și cum ar fi voit să schimbe și-
rul gândurilor, și al vorbei, aruncându-și ochii și
mâna, pe aceleași fascicole, răsfoite o clipă mai în-
ainte.

— Citești ?...

— Când am timp.

— Romane....

— Da... am și aci... Și deschise dulăpiorul, în par-
tea de jos, unde, alături de pieile de lac, chevreux și
colorături, așezate rânduri, rânduri, stau cărțile. Nu-
mere de bibliotecă, cărți de studii, cumpărate depe
la anticvari sau căpătate depe la băeți de liceu, po-
vestiri, studii sociale — tipărite în broșuri de propa-
gandă, — poezii, nuvele.... Un amestec de cărți, de
toată mâna, pe cari, de obicei, ovrei vânzători cu co-
șul, le înșiră pe la colțurile străzilor, pe lângă zidul
vre-unei case, sau pe saci așternuți pe pământ.

— Singur am învățat să citesc, singur am învățat
să scriu și de aceia le păstrez, pentrucă fiecare din
ele ține locul unui tovarăș de școală.... Sunt mur-
dare, rupte.... Le-am cetit de câte cinci și șase ori,
iar aci — și arătă cu mâna în fundul dulapului — sunt
cărți noi; le îngrijesc mai bine, dar le înțeleg mai
greu....

— Bravo!... Ocupă-te !...

— Pe mine n'are cine să mă învețe ce trebuie și ce nu trebuie să citesc; caut singur.... Uite, de pildă, asta: „Dreptul constituțional“, și astălalta: „Teoria undulațiilor“, le țin de geaba, că niciodată n'am să le pot pricepe, n'am știut că pentru cea dintâi, trebuie să fii avocat, să o poți cunoaște, iar pentru cea de-a doua, învățat.... Dar ce să fac?... Și cu cetitul ca și cu merseria; câtă piele n'am stricat, până ce am învățat să lucrez, și pentru asta mâncam bătae, pe câtă vreme pentru cetit, nimeni nu mă bate și poate pentru aceia sunt un nepriceput.

— Acum ce citești?...

— Acum?... și Gangu lăsă ochii în jos, rușinat parcă: „Idile spulberate“.... un număr din bibliotecă.

— Fogatzaro.... Și mai înainte?...

— Doamna Bovary.

— De Flaubert....

Și au rămas tăcuți, și unul și altul; Domnișoara ne mai având ce întrebă, iar cismarul neștiind ce să spună.

Agata uitase cu cine vorbește. Eră cu gândul departe, în lumea în care îi plăcea să trăiască și pe care nu o cunoștea pe de-a întregul.

Gangu, fericit de clipa ce-l învăluia, nu știa cum să-și impue și mai mult sarcina pe care și-o luase de a împlini nevoile oamenilor aceștia, așa de buni, pe cari îi iubea, ca astfel să-și lege umbra de o prietenie și grijă părintească.

De două zile lua masa împreună cu familia Consu-

ului, invitat de acesta, în schimbul cheltuelilor pe cari cismarul le făcea.

Ca trezită din visuri, brusc, domnișoara întinse mâna cismarului, luându-și rămas bun și scuzându-se de vremea pe care îl făcu să o piardă, plecă.

Agata era în preajma examenului de absolvire. Ziua întreagă lipsea de acasă. Se ducea la Conservator, unde un coleg îi da replicile, preparând o scenă din „Brândușa“ a lui Brieux.

Gangu, care nu știa unde se duce domnișoara, trist ca un huhurez, ziua toată se uita pe fereastră, în curte, fără să-i prinză mâna la lucru, de parcă bolnav ar fi fost, și nu odată, frământând aceleași și aceleași gânduri, de parcă le bătea în piuă, isprăvea prin a plânge, pe înfundate, ca apoi să se mustre de atâta slăbiciune și neîntemeere a pretențiunilor lui nesăbuite.

Intârzierile ei în oraș, le pune în legătură cu o iubire, de care, după toate socotelile făcute, nici ai casei nu știau nimic.

— Și dacă ar ști?... Iși spusese el... Și dacă e așa?... Cine ce treabă are?... Ce sunt eu ca să-i țin seamă?... Înșă, în chiar clipa aceea, cineva parcă-l îndemna să stăruie :

— Cu cine?...

Căută prilej și, într'un târziu, pe dedeaparte, așa ca să nu înțeleagă madam Sălceanu, o întrebă unde se duce Domnișoara, iar când aceasta i-a spus că pre-

pară examenul, a stat un moment cu ochii pierduți, ca și cum ar fi căutat să controleze adevărul spuselor....

— Examenul de absolvire....

Totuși, în sufletul lui, liniște nu avu și gândul îi fugea mereu pe urmele ei; în oraș, pe străzile înțesate de lume, închipuindu-și că o vede în tovărășia a cineștie cărui tânăr bogat, din lumea mare, de care nu se rușinează și cu care, într'o zi, cât mai apropiată poate, se va mărita fără să știe că el, copilul de bogdaproste, „cismarul din curte“, și-a făcut un vis din dragostea ce i-o păstră, vis care știa bine că nu se va împlini niciodată. Ar fi voit însă, ca până atunci, să o vadă mereu, să-i dea bună ziua, și ea, să-i vorbească, măcar odată pe lună, întrebându-l ce citește sau ce pantofi a mai făcut.

Își dă toată osteneala, noaptea, când stă de vorbă cu gândurile lui, să afle ceva ce l'ar putea scoate din mijlocul calapoadelor și să-l pună într'un loc mai puțin umilitor și mai mult apropiat pretențiilor, pe cari le-ar fi putut avea domnișoara, gândurile însă, toate sterpe, mureau fără să poată lega ceva din ele.

Ridică ochii în tavan, scrâșneă din dinți și luă calapodul sau pantoful, pe care până atunci îl migălise înfășurându-l în cârpe, să-l ferească de transpirația mânei, și-l trântea de pământ, ca apoi să se ducă la dulap, să se uite la urma piciorului mic, al Agatei, și la bilețelul, act de botez.

Pentru întâia oară, în sufletul lui, trecu umbra urii pe care trebuia să o poarte mamei sale, care îl lepă-

dase, fără să-i fi purtat de grijă, cel puțin atâta vreme, cât ar fi putut ajunge altceva de cât cismar.

În clipe de acestea, își aducea aminte de tot trecutul și, pe cât memoria îl ajută, răskoalea vremea de pe când era copil, la „Leagăn“, căutând să înțeleagă acum, ceea ce nu înțelesese atunci, pe când avea patru sau cinci anisori.

Își reamintea de duminicile, când venea lumea, părintii, să-și vadă copiii. Pe el nimeni nu l'a văzut vreodată și mână de om nu l'a mângâiat, așa ca pe alții..

Mereu, pierdut, cu ochii înapoi, căută să-și aducă aminte de toate clipele, de toate amănunțele trecutului, și nu găsi nimic, nimic.... Ba da!... O singură dată.. Ba nu... de două ori.... a fost cineva care l'a mângâiat, luându-l în brațe și care l'a întrebat :

— Cum te cheamă ?

— Sunt botezat și mă cheamă Alexandru Gangu.

— Gangu ? !...

— Da! Pe mine m'au găsit într'un gang..

„Cineva“ a vorbit cu o îngrijitoare, a clătinat din cap și...

Nu-și mai aducea aminte de nimic... La plecare, l'a luat în brațe, l'a sărutat, a plâns și s'a dus...

— De ce a plâns cucoana? A întrebat el, pe îngrijitoare.

— Așa!..

— De ce, așa?...

— I-a intrat praf în ochi!.

— I-a intrat praf în ochi?..

— Da!

După douăzeci și cinci de ani, Alexandru, revedea aceeași scenă, la care nici nu se gândise până atunci, vre-odată. Femeea era... da, o cucoană... o prostituată sau.... cine știe... Avea mânuși negre în mâini... era îmbrăcată tot în negru și... da, își aducea aminte, aveà și zăbranic negru, pe care l-a dat pe spate, așa ca să i se vază fața.

Ochii cismarului, sfredeleau mereu, ceața depăr-tării...

L'a mai mângâiat o femeie, târziu după acela. Venise cu un domn; le-a dat la copii bomboane și lui i-a dat mai multe ca la toți, i-a dat o cutie întreagă, l'a chemat pe nume, i-a vorbit, l'a mângâiat și a plâns; nu-și mai aduce aminte dacă l'a sărutat sau nu, iar domnul a spus :

- Ajunge... de ce plângi?... Cine știe al cui e?..
- Nu-i așa că seamănă cu Puiu?...
- Da, seamănă, într'adevăr...
- Ca frați...

Cucoana p'ângeà, domnul a luat-o de mână și au plecat.

Gândurile cismarului au rămas în curtea leagănu-lui, frământându-și mintea, să deslușească chipul celor două femei, cari îl mângâiasse și cari... Deodată i se făcù lumină în fața ochilor și, oprindu-și respirația, își trecu mâna peste frunte, de parcă ar fi vrut să alunge neguri'e, să rămână numai lumină: Amândouă femeile aveau aceeași privire. Un amănunt mai mult, amândouă aveau aceeași brățară, cu o piatră albastră, ce aninà de un lăncuș și cu care se jucase el...

Capul îi ardea ca focul și, umilit, sta în fața trecutului, cu ochii mari, numai lumine.

— Da... a fost mama...

În suflet i se făcù alb... De-acum o cunoșteà. În fața ochilor închiși, ca într'o ploaie de stele căzătoare, ce alunecau de sub geana de sus, ca să revină iar, se infiripă, fugar, chipul a două femei, ce se topeau într'unul, ca să dispară într'un fund roșu, de asfințit de soare.

În ziua aceia, fără să lucreze, a tot forfotit prin odaie, de colo până colo, negăsindu-și astâmpăr, împărțindu-și gândurile în două: la copilărie și la vremea de acum, amestecând mereu chipul femeilor de atunci cu al Agatei, care trecea, ca o umbră de lumină, pe luciul unei ape.

Se îmbracă, ca în zi de sărbătoare și se așază pe un scaun în mijlocul odăiei, așa ca un client ce venise să-și comande încălțăminte.

Se uită jur împrejur, prin casă, și niciodată nu-l părù ca până atunci, încăperea mai sărăcăcioasă. Era amețit.

— ...Și cismarul nu mai veneà să-i ia măsură, și el aveà treburi... să plece... și cismarul numai veneà... întârzià... cismarul întârzià mereu...

Se uită pe fereastra deschisă, pe care veneà mirosul greu al tăbăcăriilor și, imputiciunea câmpului de gunoae, ce răbufnea în valuri calde, mânate de praf și vânt, ca pe ușa deschisă a unei brutării, abureala caldă și mirosul pânei coapte.

—... Cismarul întârzie, întârzie mereu. Cismar ti-

călos!... Se sculă să plece. Înainte de a pune mâna pe clanța ușei, o greutate mare părea că i se desprinsese din creștet.... Cismarul venise acasă. Își aduse aminte de comenzile, ce trebuia să le ducă, a doua zi, la prăvălie și înșiră, pereche lângă pereche, pantofii lucioși, pe pat, ca într'o vitrină.

— Nici unii nu sunt ca ai ei!... Și la ea îi rămase gândul.

Agata se simțea atât de bine în rolul pe care îl preparase, încât abia așteptă să se înfățișeze în fața comisiei și a spectatorilor. Maestrul însuși, îi spusese că are mult talent și că nu se putea să fie mai bine în rol, decât așa cum era. O văzuse înainte, ca într'un fel de repetiție generală.

O fericea aprecierea, încât își schimbase parcă, și firea. Visurile erau o realitate, o realitate simțită. Trăia rolul cu toată puterea convingerii, știind că așa va fi și ea, mai puțin sfârșitul actului. De aceea, nu voia să se gândească la reîntoarcerea Brândușei în casa tatălui brutal, lipsit de simțiminte nobile, chinuind-o ziua toată, în hanul murdar, în care lumea de rând, venea să fie servită cu băutură.

Complectă piesă, ca și Brândușa, cu visurile de mărire și, asemeni ei, o supăra realitatea, dându-i destul de gândit.

Trebuia să intre în examen și n'avea rochie albă, așa cum ar fi vrut și cum, de obicei, au toate colegele ei.

Rochia albă, simbolul curăţeniei feciorelnice, cu care va cuceri lumea.

În clipa aceea, ca o batjocură ce i se aruncă în faţă, văzî cât e de jos tavanul casei... cât îs de murdari păreţi şi scândurile duşumelei, putregăite, fărămându-se sub apăsarea tocului de pantof... Scârbită, ca şi cum o altă uşă de casă bogată i se deschisese, abia privi cu coada ochiului, rochia sdrenţuită a mame-si, spânzurată într'un cui după uşă şi scaunul murdar, pe care obişnuia să stea tată-său.

Drăcu! pe toţi ai casei, şi rochie şi scaun şi părinţi... Vru să iasă.

— Unde?... Gânduri fără rost, i-aduseră aminte sfârşitul Brînduşei.

— De ce eşti supărată?... o întrebă mamă-sa, care până atunci o sorbise cu ochii, privind-o pe fereastra deschisă.

— N'am rochie de examen, rochie albă, pantofi albi, ciorapi, pălărie.... Trebuie să fiu în alb....

Nu mai vorbi nimic.... Ochi-i mari, priveau în jos, numărând câte scânduri sunt în duşumea, dela uşă până în fundul odăei şi câte ar fi fost, dacă ar fi fost bătute în curmeziş....

Mamă-sa repetă, fără glas, clătinându-şi capul :

— Rochie albă !...

A plecat frămîntându-şi mintea, ca după câtă-va vreme să revină şi să asculte pe Agata, care îi vorbea :

— Maestrul e încântat, a spus că sunt cea mai bună elevă....

Şi, furată de viziunea măririi ei, în vreme ce mamă-

sa gândeă la rochie, începù să recite fragmente din scena preparată, cu gesturi, mișcări; așa cum se cuveneă unei absolvente de conservator, iar madam Sălceanu, lăcrămând de bucurie, înțelegând în cuvintele spuse, dragostea ei de altădată, și dragostea fetei, în viitor, suspină, oprindu-și gândul la rochie.

A doua zi intră în casa cismarului și, la început, ocolind, mulțumî acestuia pentru târguelile zilei, ca mai apoi, destul de stânjenită, să-i spună pentru ce venise.

— Are examenul duminică, și n'are rochie....

Gangu, bucuros, știind că de data asta poate fi și mai de folos „oamenilor atât de buni“, se duse la dulăpior și, trăgând sertarul, scoase din cutia de tinichea mai multe sute de lei, pe care le întinse doamnei Sălceanu.

— Dacă n'ajunge, să-mi spui, am să cer înainte: n'am mai mult acum....

Madam Sălceanu luă banii, fără să știe cum să prețuiască atâta bunătate de om și, încet, cu vocea sugrumată de umilință, mulțumî....

— Când Agata va ajunge actriță mare, sau se va mărită, o să ți-i înapoieze, fără să uite vre-odată, că rochia de examen a fost făcută de dumneata.

Gangu, suspinând, fără să știe de ce, răspunse :

— Să dea Dumnezeu !...

— Da!... o să ți-i înapoieze....

— Nu.... nu m'am gândit la asta. Am zis să dea Dumnezeu să răușească.

O clipă în urmă, Agata a venit, i-a întins mâna albă și mică în mâinile lui aspre, bătătorite de coada cio-canului cismăresc și, scuturându-i-le frățește, spuse, plină de bucurie :

— Mulțumesc, domnule Gangu, mulțumesc !...

Duminecă dimineăta.

Cucoana Sanda petrecu pe domnul Niță până ia poartă și se uită pe urma lui, până ce nu-l mai văzu. Se ducea la piață.

Mătură curtea, și, în mână cu o cană și o căldare cu apă alături, stropea pământul uscat și bătătorit de mulțimea chiriașilor. Se uită pe lângă bucătărie, pe unde semănase fasole, care de uscăciunea și tăria pământului — de parcă eră oală, — nu răsărise nici un fir. Aruncă o cană de apă, vorbind singură :

— Ași!... nici pomeneală. Nu-i vorbă, am semănat târziu, dar oricum.... La anul am să pun zorele, dar le ciugule găinile și-apoi, cu atâția chiriași.... Eh!...

Și cucoana Sanda urmă înainte să ude pământul, curățit de praf, rotind ochii, să vadă de a mai rămas vre-un gunoi.

Dascălul, se sculase și cu ochii cârpiți de somn, repede, repede, netezindu-și barba cu latul mânei, zorea să nu întârzie să măture biserica, să aprinză candelilele, să sune clopotele și să bată în toacă, de liturghie.

— Sărut mâna !...

— Mi se pare că ai cam întârziat. Tocmai vream să-ți bat în geam....

— Mă fură somnul.... O fi șapte ?...

— Trecute....

— Mă încurcai aseară, cu domnul Consul.... Ce să vezi....

— Nu văd nimic!.. Du-te mai repede, că o să te încurci cu mine, „vorbă lungă“ !

— Că bine zici.... sărut mâna! Și dascălul o șterse pe poartă, stârnind praful drumului sub picioare.

— De nu te-ai mai întâlni cu cineva în cale, spuse cucoana Sanda pentru ea, cunoscându-și chirișul ; iar o clipă, în urmă :

— Măi!... ce oameni!... Soarele sus și nimeni nu se mai scoală; dorm, dorm fără de griji.... Se uită la ușile odăilor din curte.

Ferestrele erau deschise și perdelele lăsate. Căldura de peste noapte fusese înăbușitoare. Pe stradă, om nu se vedeă, de unde, în zilele de lucru, la vremea asta, sirenele fabricelor chemau tăbăcarii la lucru, umplând strada.

La madam Sălceanu, până seara târziu, fusese lampa aprinsă. Didina, nevasta tăbăcarului Gheorghe, meștera în croitorie, Agata și mamă-sa, câte trele, au lucrat de zor, să termine rochia domnișoarei, cu care trebuia să se ducă la examen, și, obosite acum, dormeau, și fată, și mamă și, acasă la ea, peste drum, croitoreasa.

Vremea treceă, soarele se înălță pe cer și cucoana

Sanda făcî de gardă pînă ce, curtea toată, începî a se trezi la viață.

Cea dintâi, fu nevasta lui Metzano, care, cu coșulețul pe mână, se ducea după târgueli.

— Bună dimineata!... Cum ai dormit azi noapte cu-coană Sando?...

— Cald....

— Cuptor, nu altceva...

— Te duci la piață?...

— Da.... Și plecă.

Rînd pe rînd, se sculară vecinii, eșind prin curte. Cîntărețul, în cămașă de noapte și cu o ceșcuță de cafea, șezî pe un scăunaș în fața ușei, apoi Gherghina, care plecî și ea, ducîndu-se la o cucoană, ce o chemase să-i ajute la trebile casei, Alexandru Gangu, care la fereastră, în fața unui ciob de oglindă, se bărbiereî, apoi domnul Sălceanu, cu un scăunel în fața casei, fîmînd și cetînd într'o carte, Madam Sălceanu și în cele din urmă, domnișoara Agata. Toți respirau aerul curat și răcorit de stropeala curții.

— Cît e ceasul?... întrebă Agata pe proprietăreasă.

— Să vedem... Și cucoana Sanda intră în casă, în vreme ce Alexandru, răspunse în grabă :

— Opt fără douăzeci...

— Mulțumesc.

— Opt fără un sfert, spuse și cucoana Sanda.

— Mersi.

— Ei domnișoară, să te văd ce faci azi?.. spuse italianul.

— Îți pot spune de mai înainte: bine!....

— Cred!... Mi-aduc aminte, acum două zeci de ani, eram și eu în fierbere... dădeam examenul, ca și dumneata; eram la Roma. Îmi eră frică și tremuram... Cu un an înainte, unui absolvent, îi scârțâise vioara, de parcă dăduse cu săpun pe coarde.

Când am pus mâna pe arcuș, nu mai vedeam pe nimeni. În fața mea părea că o ceață deasă se lăsase, notele după portativ, păreau că se lungise, ca niște cârlige și îmi intrau în ochi, simțindu-le cum îmi sfredeleau văzul.

Cântam nu știu care Sonată a lui Beethoven... Când am terminat, am rămas cu ochii mari deschiși la sala care eră plină, fără să pot vedea ceva.... Nu auzisem nimic ce cântasem.... Părea că vioarei i se spărsese fundul și sunetele toate, se pierdură în aer. Eram roșu la față și nădușeala curgea după mine, de parcă ridicasem pietre de moară. Lumea a început a aplauda și abia atunci, sgomotul bățăilor în palme, m'a trezit. Profesorul mi-a făcut semn cu mâna că e destul... A urmat o clipă de liniște, și, revenit din turburarea în care mă găseam, privii în rândul scaunelor din sală. Ași fi vrut ca cineva să-mi strige că am fost bine; vream să aud, nu să înțeleg, căci, înțelegerea poate să fie greșită.... Atunci, președintele comisiei, către care îmi mutasem privirea, pe care nu o mai puteam stăpâni îmi spuse greoi, de parcă și-ar fi dat sufletul:

— O să ajungi un mare artist... un virtuos... Mi-a spus și profesorul la fel, și toți cei din comisie... E!... pe atunci, nici nu știam că există o țară căreia îi zice România și că eu am să viu aci, să cânt în mulțime,

cu alții în rând, să mă chinui pentru o bucătică de pâine, să stau în strada Broșteni, și...

Oftă cântărețul, privind ca într'o oglindă, vremurile de altă dată, cu ochii împăienjeniți, trăind aievea anii din urmă și înseninat la față, cu bucuria vremii trecute, urmă :

— Aveam visuri, visuri... Atunci eram un Paganini, și, mereu visând, îl lăsasem în urmă, eram eu... Acum, dau lecții și cânt. Cânt în orchestră, ca atâția și atâția... și dau lecții ca și ei. Am fost în Franța, Anglia, Germania, Brazilia.... Și?... Domnișoară, profesorul meu de atunci a fost un minciunos... Arta e așa de grea, încât niciodată nu poți să știi care va ajunge.

Un elev poate să fie silitor, altul mai leneș... Nu totdeauna însă, cei silitori vor ajunge și niciodată, cei slabi, nu vor fi cei mai proști artiști!.. Ai să vezi dumineata, ai să vezi... așteaptă!...

Agata își curăță unghiile, gândind poate la spusele cântărețului, poate la altceva, sau la nimic...

Cismarul, îmbrăcat curat, în haine de sărbătoare, eși în curte, dete bună dimineța domnișoarei și celorlalți și șezù pe scaunul pe care și-l adusese.

Consulul, care până atunci ascultase mărturisirile italianului, puse cartea pe fereastră și, uitându-se lung la Metzano, cătină capul, se îndreptă mai bine pe scaun și spuse cântărețului, rar, apăsător, de parcă ar fi fost președintele comisiei dela Roma :

— Mi se pare că profesorul dumitale a fost un dobitoc... Da... Te uiți la mine și nu crezi?... Un dobitoc!... și încă mare... mare de tot!... Da!...

Și rămase așa Consulul, cu bărbia sprijinită în piept, uitându-se lung la omul ce-i sta în față și care nu prea înțelegea ce i se spune.

— Nu înțeleg, domnule Sălceănu...

— Pentru că nu vrei... pentru că așa sunteți voi, toțiăștia care credeți că ați speriat lumea... Da!.. Știi cine e artist? Știi?.. Știi cine va fi mare?... Haide, răspunde!...

— Nu știu!.

— Păi, nu știi.... Să-ți spun eu: pe tine nu te taie capul... Artist mare este numai acela care știe că mărirea e în el... Să ai conștiința valorii tale și a valorii absolute și, în ziua în care vei putea să le apropii pe una de alta, atunci ești mare... Atunci!.. Indiferent, dacă ți-a spus profesorul sau nu, dar pentru asta se cere, se cere ceea ce nu vine din afară, ci ceea ce țâșnește din tine, din sufletul tău.... Astai! Doar nu vei vrea acum, ca orice scripcar să fie un Paganini, sau flașnetarul după stradă, un Beethoven, căci, dacă ar fi așa, atunci nici Paganini și nici Beethoven, n'ar mai fi nimic, pe câtă vreme dumneata ești ceva, ești violist la „Filarmonica“, și, crede-mă, că e mai bine așa. Mănânci, bei, te culci, te scoli, te duci la plimbare, dacă ai bani, te certî cu nevasta, când nu ai; într'un cuvânt: ești liber și stăpân pe tine. Dovadă?... Te-ai născut într'un orașel obscur din Italia, ai făcut studiul la Roma, ai cântat la Londra, Paris, Rio de Janeiro și nu mai știu unde, iar acum cânti în București, pe malurile Dâmboviței... Vântul suflă și cine știe pe unde vei mai ajunge.

—Ești rău, tată!... abia șopti Agata.

— De ce?.. Eu nu-i vorbesc cu răutate... Așa a fost și cu mine atât că eu n'am făcut Conservatorul, nu sunt muzicant... Și, adresându-se din nou cântărețului, urmă :

— Dacă ai fi cineva, adică dacă ai fi acela, pe care l'a văzut în dumneata, profesorul și comisiunea de la Roma, atunci ai fi sclavul simțimintelor tale și atunci, n'ai aveà, nici liniște, nici bucurii; n'ai aveà nimic din ceea ce ai astăzi. Viața pentru tine ar fi grea, cum grea a fost pentru toți oamenii mari.

Numai sclavii și geniile n'au libertate, mediocritatea, însă, nu cunoaște robia, nici a sentimentelor, nici a forței.

Domnul Sălceanu, se ridică după scaun, își îndreptă picioarele amorțite și se uită mereu la violist, de parcă ar fi voit să-l străpungă cu privirea. Metzano, care îl ascultase, nu răspunse nimic; își mișcă nervos piciorul, de parcă ar fi bătut tactul unei muzici cunoscute.

— Te-ai supărat?... Asta înseamnă că nu ești nici atâtă pe cât te-am crezut.. Uite, vezi?.. Eu mă duc acum la cârciumă. Sunt liber să beau, fără să-mi sparg capul, gândind la ceva, — pentrucă m'ași gândi degeaba — vieața ne e dată să o trăim... Fiecare dintre noi, e un Epicur, ori, geniile nu trăesc pentru ele, ci pentru alții, da!... Viața lor, e viața lui Iisus... Uite, eu plec...

Cu pași rari, legănându-și mâinile pe lângă poalele redingotei, cu capul plecat în jos, de parcă tot ar fi

căutat ceva, se duceà la cârciumă. La poartă, se opri, și numai cu jumătatea feții spre fundul curței, spuse italianului :

— Când mă voi întoarce, am să te pun să-mi cânti bucata cu care ai absolvit conservatorul, Apasionata, iar eu am să-ți citesc din Baudelaire, ca să vezi că am avut dreptate și că fie care din aceștia doi, s'au trudit ca să ne facă să petrecem noi.

A rămas așa, o clipă, clătinând din cap, urmând și-
rul vorbelor ce-l năpădiseră. Vru să mai spună ceva, își luă seama și sfârși, mai mult ca pentru el, în același refren :

—... Și ăștia au fost niște dobitoci, însă de proporții gigantice nu-i merită omenirea.

Plecă.

Vioristul erà supărat, Agata la fel și Alexandru Gangu, tot așa. Fiecare gândeà la ceva și la câte trei le sună în urechi cuvintele domnului Consul... Indola se lăsase în sufletele lor și zădărnicia aspirațiilor, le întunecă mintea; mai puțin lui Gangu care nu prea înțelesese mult din cele două nume pomenite: Baudelaire și Beethoven.

Departa, dinspre bu'evardul Lânăriei, abia se auzea, în liniștea dimineții, jelania răgușită a unei flașnete, ce chinuia un vals de Strauss....

Filarmonistul a intrat în casă, Agata și-o pus pălăria și trecând pe lângă Gangu, înclină capul, salutând. Se duceà la examen.

— Isbândă bună, domnișoară!... i-a spus cismarul și, după ce s'a uitat din poartă pe urma ei, a intrat

în casă, a luat o carte și a început a citi, întorcând pagină după pagină, fără să poată înțelege ceva. Eră greu și moleșit de gânduri, de parcă cutreerese o lume nouă.

Incercă să-și aducă aminte de tot cece spusese Consulul, căutând să priceapă rostul cuvintelor, căci, vorbind, domnul Sălceanu se uitase și la el, ca și cum lui i s'ar fi adresat, ba s'a uitat mai mult la el de cât la cântăreț, iar la Agata, nici n'a privit, de parcă nu eră acolo și cu cât se chinuia, voind să înțeleagă mai mult, cu atât mai greu îi eră.

Lăsă capul în pământ și stete așa, până ce într-un târziu, i se luminează parcă, în față, batjocura prețuirii că el nu putea fi nici mediocru măcar, și că el e sclavul propriei lui firi.

În odaie, cântărețul, luă vioara, se uită lung la ea, cercetând-o pe toate fețele. O netezi, ușor cu mâna, ca fruntea unui copil, apoi o apropie de obraz și o ținu lipită, ascultând povestea vioarei ce se amestecă, în hăuitul golului, cu propria-i respirație.

Vioara povestează într'adevăr, și povestează atâtea și atâtea nădejdi, atâtea și atâtea decepții, în cât îl făcù să-și umezească ochii în lacrimi, înăbușind un suspin adânc și greu, ca și cum și-ar fi dat sfârșitul.

Incercările de compoziție, teme făcute în conservator, interpretarea clasicilor, deslegarea tainei sufletesti a acestora și a altora, trăia în povestea vioarei.

— Are dreptate consulul!... „...conștiința valorii absolute te ridică... Numai atunci ești mare, când...”

Vioara povestează din plin, cece spusese omul căzut în beție.

Agata erà în examen.... Comisiunea profesorilor, în frunte cu directorul Conservatorului și Directorul Teatrului Național, erau în jurul mesei. În sală, lume multă: actori, bătrâni și tineri, rude de-ale elevilor, ziaristi, ofițeri cari venise să-și lungească ochii pe trupurile mlădioase ale noilor actrițe, bogătași vițiați în dăsfraul vieții, închipuiți în proteguitori și cunosători ai artei; tineri visători, viitori candidați la lumina rampei; un amestec de chipuri diverse cu aceleași patimi, învăluite în ceața transparentă a căutărilor de frumos și, pe deasupra tuturor, plutea ceva din caracterul de sărbătoare, pe care gravitatea comisiei, o da, nu examenului, ci mai mult definitivității de libertinaj.

Ei aveau să hotărească cine rămâne și cine nu.

S'au perindat, elevele și elevii, singuri sau câte doi, și mai mulți, îmbrăcând veșmântul sufletesc al oamenilor, pe cari autorul îi creiase.

Unii erau bine, alții mai puțin bine, și alții rău. Comisia însă trebuia să-i absolve pe toți. Trebuia, pentru că arta nu se învață, cum se învață croitoria, modela, bucătăria sau ori și ce alt meșteșug.

Cum conservatorul dă numai îndrumări de artă, ușor erà de înțeles, că cine nu se putuse folosi în trei ani de ele, nu se vor putea folosi nici în treizeci.

Succesul cel mare, l'a avut Agata. De cum a eșit pe scenă, frumusețea ei a cucerit sala. I se spuse de altfel de către maestru, chiar, că frumusețea fizică are o mare însemnătate în erarhizarea valorilor.

Frumosul iură ochii, mai cu seamă, când împrejurările fac să se evidentieze și mai mult.

A fost degajată în joc, replicile sigure, interpretarea bună... O elevă care și-a învățat rolul după indicațiile Maestrului, la cari indicații, conștient sau inconștient, se adăogă clipa de realitate.

Aplauzele nu mai conteneau. Spectatorii frământau de satisfacție, dând proporții disproporționate cu realitatea evenimentului. Comisia examinatoare eră bine dispusă, schimbând în șoaptă aprecieri, zâmbete și priviri :

— E bine!...

— Foarte drăguță!...

— Frumoasă, dragă, frumoasă...

— Bravo!...

Maestrul eră bucuros, cu fața plină de lumină, privind în sală triumfător, asemeni patronului de restaurant, care știe, sau bănuiește numai, că la el se mănâncă mai bine ca ori unde.

Directorul Teatrului Național, i-a oferit angajament pentru stagiunea viitoare, comisia i-a strâns mâinile și mulți nesătui de bunurile omenești, dintre spectatorii de față, ca și cei dupe scenă, cari urmărise mișcările și silueta elevei, ca și zâmbetu-i, de o puritate feciorelnică, fără să fi înțeles nimic mai mult decât propriile lor apetituri, i-au aruncat flori, ca unei regine, în zile de sărbătoare, sau ca săruturi pătimase, în clipe de uitare de sine.

Agata cucerise!...

Când a plecat spre casă, în juru-i, ciripeau colegii

și colegele, apropiându-se cât mai mult de ea, ca vrăbiile, de o mână de mei, râzând și vorbind, de parcă alor eră lumea. Nu gândeau la nimic. În clipe de acestea nu se gândește. Vorbeau toți și nu se auzeau nici unul. Tinerețea învălu totul în expansiunea ei și a vieții, chemând după dânsa, pe foștii spectatori, ca un vârtej de vânt, ce strâneste țărâna și gunoiul, ridicându-l sus, spre albastrul tăriei, să plutească o clipă, în spațiu. ca apoi, să cază iar pe drumul, de unde au fost ridicate.

Câte o hârtie sau o frunză pălită de arșița soarelui sau de vânt, înainte de vreme, roteă în mijlocul furtunei, și praful orbeă.

Un bătrân și un tânăr, cel bătrân înainte, cel tânăr înapoi, mai urmăreau grupa tinereții gălăgioase. La un colț de stradă s'au desprins doi dintre candidații gloriei de mâine, apoi, încă unul, încă doi, și, pe măsură ce fiecare plecă, se regăseau abia atunci gândind mai temeinic, la ceea ce aveau de făcut în viitor. Și, pas cu pas, pâlcul gălăgios al absolvenților, se împuțină, până ce nu mai rămăsese decât Agata.

Bătrânul, ce-i venea pe urmă, grăbea pașii, sufla greu, eră astmatic și nu știă cum să facă să o poată ajunge. Ii jucau ochii în cap, ca la un viezure, și, cît cât grăbea, Agata se tot îndepărtă mai mult, mai mult, până ce, obosit, bătrânul, s'a oprit locului, apăsând, greu, mâna pe piept. de parcă ar fi voit să oprească sufletul ce zoreă să iasă, asemeni lui, care vrea să ajungă.

Răspiră adânc și, cu ochii mereu pe acelaș drum

pe care silueta albă a elevei alunecă, își aduse aminte de vremile de altă dată.

Pe lângă el, ca o boare răcoritoare de vânt, trecu repede cel tânăr.... Făcù câțiva pași numai, apoi, încetinindu-și mersul, ajunse lângă ea.

Bătrânul se uită mereu.... Inima nu voiă să-și ușureze bătăile.

Lumea trece în sus și în jos...

A pierdut-o...

Năduful i-a stat.... S'a întors pe aceiaș cale, gândind că poate o va mai întâlni, când-va.

Tânărul, mergea în pas cu Agata.... I-a vorbit de succesul pe care l'a avut, de frumusețea scenei pe care o alesese pentru examen, scenă în care a complexat, magistral, pe autor, care, nici nu se putea gândi la o mai desăvârșită interpretă. Și el, care era cunoscător în ale teatrului, îi prevestea cel mai mare succes pe care l'a avut vre-odată o actriță sau un actor.

— Talentul dumitale, fără de seamă, e o comoară de care trebuie să ne mândrim... Dumneata nu mai ești a dumitale; dumneata ești a noastră a tuturor... La Paris, am văzut....

Și tânărul, viu și plin de viață, spuneă atât de multe și așa de frumos, încât Agata credeă că ea vorbeste.

Ochii i se oglindiră în ai lui, închipuită în fericirea pe care o găseă de neasemuit, cu atât mai mult, cu cât veneă dela un străin, pe care nu-l văzuse nicio-

dată și, care, după toate aparențele, trebuia să fie cineva.

Eră liberă. Din clipa aceea se socotea o personalitate.

Călcă mai cu greutate, pe piciorușele-i mici, cu greutatea laudei. Capul mai sus, ochii mai scrutători, ca ai vulturului mereu setos de albastrul înălțimilor, și inima mai grăbită. Liberă, ca și pe scenă, răspundeă cuvintelor însoțitorului, ca și cum trebuia să-și dea replica. Zâmbetul îi eră pe buze, bucuria în suflet și gestul mâinilor neastâmpărate, astfel că toată înfățișarea ei, păstră ceva din intimitatea aceleia ce a cunoscut omul, — drag poate, — pe care îl revede după luni sau ani, așa cum se întâmplă mai puțin în viață și mai mult în teatru, când autorul îi depărtează, la început, ca apoi să-i lege, sufletește, pe vecie, sau să-i ducă la un capăt de act, care se curmă cu o pocnitură de armă, într'un desis cu pomi de carton și frunzele zugrăvite, sau într'o cameră vecină, care niciodată nu e cameră.

Amândoi jucau teatru.

Timpul treceă, străzile fugeau sub picioarele lor, și.....

Cineva își ridică pălăria, salutând....

Eră Alexandru Gangu.

Agata deschise, mari, ochii împăienjeniți până atunci de vis și băgă de seamă că se apropiase de casă. Eră pe Cuza Vodă. Se opri. Mereu cu acelaș zâmbet de cucerire pe buze, întinse mâna însoțitorului.

— Mă ierți.... am ajuns.

Tânărul ridică mâna albă ce i se întinse, până la

buze, o sărută odată, o ținù strâns de degetele-i subțiri ca de ceară, o mai sărută iar și își spuse numele :

— Andrei Grigore, doctor chimist, dela Mitvaida.

— Agata Sălceanu.

Andrei, încă îi ținea mâna într'a sa... Îi cerù o revedere pentru a doua zi, sau când va voi.

Agatei i se părù pentru un moment, ceva neînțeles. Se îmbujoră la față, rușinată parcă de cine știe ce gânduri; imediat însă, își aduse aminte că e actriță și că ar fi caraghios din parte-i, să pară așa de stângace. Se reculese și, liniștită în aparență, cu acelaș zâmbet pe buze și mișcări în trup, răspunse :

— Mâine... Imediat își dădù seama că prea repede a pronunțat cuvântul. Își mușcă buza de jos și, în poza de a gândi la ceva, urmă brusc, ca la o aducere a-minte :

— Ba nu!... Nu mâine!... Apoi, după o clipă de chibzuire, cercetându-și memoria :

— Da!... Da!... Mâine, mâine.... la șase, la teatru, adică în fața teatrului.

— Mâine la șase. Și Andrei Grigore, sărută din nou mâna, de care n'ar fi voit să se mai despartă.

Depart, dintr'un colț de stradă, Alexandru se uită la ei.

Agata a plecat spre casă, iar tânărul, pe acelaș trotuar, se înapoiă, mândru, înfierbântat de gânduri și socoteli viitoare. Când a ajuns în dreptul cismarului, acesta i-a trecut în față, uitându-se la el, ca și cum l'ar fi prețuit dintr'o singură privire.

Lui Gangu i se părea că se învârteă strada cu el,

se sprijini de peretele unei case și rămase așa. Înțelesese din chipul celui ce trecu, cât eră de fericit.

Un sfert de ceas în urmă, nedumerit, se întrebă unde plecase, și n'a fost chip să-și aducă aminte.

Când s'a întors acasă, Agata eră în curte, în fața ușei, iar în juru-i, Metzano cu nevastă-sa, cucoana Sanda, domnul Niță, care venise atunci acasă din piață și se scobeă de zor în nas, Didina — croitoreasa — și madam Sălceanu.

Toți vorbeau și toți erau bucuroși, ca și pâlcul tinereții, pornit dela Conservator, de parcă soarele atunci răsărise după luni întregi de vreme înourată.

Agata povesteă scena examenului.

— Eu, te felicit din toată inima și-ți doresc succese tot mai mari, spuse cântărețul; și, gândind la vremea lui, pe când, luminoasă, i se așterneă calea vieții, clătină capul, suspinând; bucuria Agatei îi aprinse sufletul și, în clipa aceea, se simțeă ca și atunci. Luminozitatea măririi pe care i-o prevestise maestrul, îi reîmprospătă curajul, și, ca și cum și-ar fi spus sie-și, se adresă domnișoarei :

— Vei ajunge, vei ajunge!... ți-o spun eu.... În fața minței i se înfipse, a avea parcă, chipul gras și roșcovan, al profesorului dela Roma.

— Să trăești !...

— Să trăești!... i-a spus și cucoana Sanda, și domnul Niță, și croitoreasa....

Ochii tuturor erau luminoși, cum rare ori sunt ochii oamenilor, la bucuriile altora.

— Să ajungi cea mai mare artistă, spuse nevasta

italianului, scuturând-o de amândouă mâinile, ca și bărbatul meu, pe care toți îl cunosc..., vioară primă; vioară primă să fii și dumneata.

Gangu, intră pe poartă, cu capul amețit, cătând cu privirea în pământ. Vedeă încă, cum îi strângea mâinile, ținându-le între ale sale, sărutându-i-le, odată, de două, de trei ori, și, iar.... De-acum domnișoara eră alta, decât aceia pe care o crezuse el.

De bună seamă, o dragoste veche, o dragoste nebănuită, cum nebănuită va fi fost dragostea lui de ea.

Cercetă, clipă cu clipă, toată scena, ca și cum ar fi voit să înțeleagă din mișcările mâinilor și aplecarea corpului, în dreapta și stânga, ca într'o legănare, cuvintele pe cari le vorbise, cuvintele de iubire pe care, străinul i le spusese.... și, iar, văzî despărțirea tăgănată, cu întâzieri.... chipul sătul de mulțumire al străinului, ce trecu pe lângă el, învârtindu-și bastonul, gata, gata să-l lovească.

Cu gândurile astea intră în curte cismarul. Ar fi voit să se ducă în casă, să lase perdeaua de stambă colorată, în dreptul ferestrei, să fie singur, să se chinuiască gândind, până ce, doborât de el, să se culce, să doarmă, să doarmă mereu și vis să i se pară, ceea ce aevea fusese, dar, făcû numai câțiva pași, și madam Sălceanu, fericită, îi împărtăși bucuria :

— A răușit !...

Gangu se apropie, scoțându-și pălăria și salută. Fața îi ardeă, iar capul îl dureă, de parcă cineva îl lovise în creștet.

— Am fost cea mai bine, domnule Gangu.... Am fost aplaudată, sărbătorită, pot zice; o nebumie!... Nici nu mai știu ce să spun.

Agata, fără să mai facă actoricie, întinse amândouă mâinile într'un gest naiv, de față nepricepută, să arate o stare de lucruri petrecute.

Retrăia clipa examenului, vedeà sala, comisia, spectatorii.... În rândul întâi erau doi bătrâni, ce își mușcau buzele, morfolind din gură; mai în fund, un ofițer care își tot cătă loc privirei, să vază printre umerii și capetele celor ce-i erau în față; o domnișoară, o doamnă, trei domnișoare, colegele din anii ceilalți și, cercetând sala, loc cu loc, își aduse aminte de cel ce o condusesse până aproape de casă, de Andrei Grigore.... Îi pomeni numele de două trei ori.... Întâlnirea pe a doua zi.... cuvintele frumoase ce i le spusese. Amețită parcă, rămase cu ochii pierduți în gol, fără să clipească, uitând unde se află, căutând locul lui în sală. Împrejurul ei nu mai vedeà pe nimeni. Căută cu ochii, în dreapta, în stânga, înălțându-se pe vârful picioarelor, să vază peste capetele alor ei, ca după o clipă de îndoială, să se uite într'un punct fix, fără să miște, de parcă ar fi stat în fața unui aparat fotografic.

Lăsă ochii în jos, rușinată și împurpurată la față. Il găsisse.

Andrei Grigore, stă într'un cap de bancă, sorbind-o cu privirea.

— El eră !...

— Ce-i, Agato?... o întrebă mamă-sa, neînțelegând nimic din atitudinea fetei; ți-e rău?...

— Nimic!... Mi-am adus aminte de ceva. Și, revenind din lumea gândurilor, găsi ochii ascultătorilor ațintiți asupra ei, închipuind, fiecare, într'o măsură sau alta, examenul.

Agata începù din nou a spune, amănunțind cele petrecute, revenind de două, trei ori, asupra aceluiaș lucru, mereu uitând, să completeze un gest sau o privire a comisiei, a spectatorilor sau chiar a partenerului, care părea uluit în fața talentului ei.

Nimic n'a uitat din ceea ce credea că poate să intereseze, sau să evidențieze și mai bine, succesul avut, și toate acestea, mai mult pentru ea, decât pentru cei ce o ascultau, sorbindu-i cuvintele și pe cari îi categorisise de mult ca „lume de rând“. Eră un îndemn în crezul ei.

În vreme ce, toți căscau ochii și găseau cuvinte de laudă, încuviințând cu gestul sau zâmbetul, cele spuse, fiecare dintre ei, trăind bucuriile domnișoarei, le trăiau pe ale lor. Domnul Niță, redeșteptând amintiri, povesteà o situațiune analogă, — credea el — când, cumpărând niște boi, pentru tăiere, negustorii, cu cari avusese afaceri, se minunau de atâta pricepere; de aceea, domnul Niță, nu se oprì de a spune, ținând isonul celorlalți :

— Bravo!... Așà imi place mie; să fii desghețată. iar când o fi să te măriți, tot așà să fii, să știi pe ce pui mâna.... Bravo, fată !...

Gangu tăcea. Din zece cuvinte spuse, două abia

dacă îi intrau în urechi, de uluit ce eră; iar mai în urmă, când se limpezi ca de betie, așteptă ca Agata să vorbească și despre tânărul care o însoțise. Ea însă, deși înțelesese mocneala cismarului, nu pomeni un cuvânt, de parcă nimic nu s'ar fi petrecut, trecând peste amănuntul acesta.

Femeile sâsâiau ca găștele, minunându-se și clătănându-și capul, manifestând astfel, și mai vădit, admirația pentru cele auzite.

Când domnul Sălceanu, se întoarse dela cârciumă, făcând sforțări, să calce tot mai drept, de parcă cineva îi întinsese o sfoară în cale, cum îi văzû pe toți adunați în fața casei, crezû că vre-o nenorocire se întâmplase; imediat însă ce zări pe Agata, își aduse aminte de examen, făcând astfel legătură între mulțimea chiriașilor și veștile aduse de ea. Călcă înainte, apăsât, mereu cumpănindu-se pe picioare.

— A răușit... spuseră cei din jurul Agatei; a răușit întâia !...

Domnul Sălceanu se făcû a nu auzi. Oprindu-și pașii în fața lui Metzano, se uită la el, de parcă ar fi voit să-i vorbească.

— Am răușit, tată!... îi spuse fata, împărtășindu-i bucuria, cu expansiunea copiilor în clipe de neastâmpăr.

Dar tatăl tăcû, ca și mai înainte, apoi, continuând șirul vorbelor începute sau sfârșite în pragul porții, când plecase la cârciumă, urmă mereu, uitându-se la italian :

— Acum sunt dispus să te ascult... Ia vioara !...

Apasionata e una din bucățile în care Beethoven a fost mai mult om decât artist.... E o minciună ce ți-am spus acum, dumneata însă, ești liber să iei minciună drept adevăr, sau adevărul drept minciună; pentru mine e tot una. Vreau să-ți dovedesc numai, că durerile altora, ne desfată, iar bucuriile, ne întristează. Asta când înțelegem, când nu, e inexistent pentru noi, fie el chiar Beethoven....

Mintim cu toții, când spunem că suntem altruști și ne place să credem, că suntem luați în serios.... Iacă, Agata a răușit să termine conservatorul, așa spune ea; ei bine, dumneata și toți câți sunteți aci, ați crezut spuselor ei, și ați crezut ca ea.... Asta e grav.... Desigur, n'au lipsit nici laudele.... Nici nu se putea altfel....

Și dumneata ai terminat conservatorul.... Da, da!....

Consulul se clătină tot mai mult pe picioare și își legănă capul, de parcă îl purtă în plasă.

— Și crezi că Agata va fi artistă?... Crezi?... Și tu, fata mea, crezi aceasta?... Taci?... Bine faci!... Să nu răspunzi.... Foarte bine faci.... Pentru asta, te voi pretui și mai mult.... Bine faci!... Bine!...

Lăsă capul în barbă, mișcându-și buzele, sub răvășirea firelor de mustață, vorbind el, cu el; apoi ridică ochii cu pleoapele grele, spunând tare, așa ca toți să auză, destul de limpede :

— Fata mea se va face orice, numai artistă nu!... Artă nu va face!... Nu!... hotărît, nu!... Orice, orice!... Iată cine ar fi putut face artă.... El!... Și arată cu mâna spre cîșmar.

Agata se supără și, fără să spună un cuvânt, intră în casă. Doamna Sălceanu, se uită dojenitoare la bărbatu-său.

— De ce o superi?...

Domnul Niță și cucoana Sanda, cari până atunci o întrebară din ochi, pe domnișoara „cine e Beethoven“, plecară, gândind și vorbind între ei, de ce urâtă patimă e beția, și cum întunecă mintea, până și a părintelui, față de copil, atunci când este vorba, de chiar fericirea lui.

Nici lui Gangu nu-i veni bine, văzând în cuvintele Consulului, umilirea Agatei.... De aceia, înțelegând că prisosește în rândul celorlalți, a vrut să plece, Consulul însă îl apucă de braț, și-l opri, așezându-l pe scaun.

— Stai!... apoi se uită cu înțeles în ochii cântărețului.

Metzano, aduse vioara, iar domnul Sălceanu, luă după fereastră pe Baudelaire și când italianul începui a-și instrună vioara, înainte de a începe, Consulul câtă cu ochii în carte, întorcând filă după filă, înainte și înapoi, să afle ceceace căută.

Nu băuse nici mai mult, nici mai puțin, ca de obicei. Se ținea destul de bine pe scaun. Fața-i buhăită, eră ca ficatul, iar pe obraz, îi șiruiau în permanență, din colțul ochilor, boabe de lacrimă strivită, ce se prelingeau pe lângă nas, în stuful mustăților și al bărbei.

Nu plângea niciodată, domnul Sălceanu; vinul mult pe care îl băuse, plângea în el, așa i-a spus odată, de mult, un doctor, căruia i se arătase, crezând că ră-

cise. De-atunci, mereu îi plâng ochii, chiar când doarme.

— Ești gata, cântărețele ?...

— Da!... și vru să tragă cu arcușul.

— Stai!... Deschizând brațele, apropie mai mult de el, pe amândoi prietenii, între cari își aveà scaunul, vioristul și cismarul. Îi privi în ochi, ca și cum le-ar fi cerut ascultare, apoi începù :

„Străinule, pe cine iubești mai mult, răspunde-mi :
„pe tatăl, pe mama, pe sora sau pe fratele tău ?... ”

„--- N'am nici tată, nici mamă, nici soră, nici frate.

„— Atunci poate îți iubești prietenii ?

„— Un cuvânt al cărui înțeles mi-a rămas până
„astăzi necunoscut.

„— Fără îndoială, atunci îți iubești țara ?...

„— Nici n'am auzit de ea.

„— Poate iubești frumusețea ?

„— Ași iubi-o cu dragă inimă, dacă ar fi nemuri-
„toare.

„— Poate aurul ?

„— Îl urăsc precum tu urăști pe Dumnezeu.

„— Ei bine, atunci ce iubești, străinule ciudat ?...

„— Îmi plac nourii.... nourii cari pribegesc pe cer....
minunații nourii.... “¹⁾.”

Consulul, rămase tăcut, ca în extaz, fără să scoată o singură silabă. Citise așa de bine.... fusese așa de larg și așa de luminat, încât părea că spiritul lui Baudelaire; coborîse în sufletul bețivului.

1) Poeziile în proză ale lui Baudelaire în traducerea lui Al. T. Stamatiad.

Și liniștea creștea în jurul celor trei oameni, ca în miez de noapte.

Ochii domnului Sălceanu, erau mai lacrimoși ca niciodată.

Fiecare, părea că ascultă bătăile inimei lor și ale celorlalți.

— Acuma cântă!... porunci consulul.

Niciodată, până atunci, deși în zilele de glorie, zile mari ale începuturilor lui de artă, îl cântase pe Beethoven, Metzano nu înțelesese așa de desăvârșit, muzica uriașului acesta, ca în clipa aceea.

Arcușul se lipea de coardele vioarei și cu fiecare mișcare a mânei și fiecare vibrație a strunei, simțea pasiunea și sfârșitul unei vieți, ce începe dincolo de ceea ce e cunoscut de oameni.

Consulul, cu bărbia sprijinită în piept, cu ochii închiși, cu mâinile lungi, aninate în jos, pe lângă scaun, părea că adormise.

Și a stat așa, o bucată de vreme; apoi a deschis ochii, a privit bolta cerului „cu nouri cari pribegesc“, ca și cum de acolo veneau sunetele, sau acolo se pierdeau..... clătină capul, ca pe urma unor vremuri asfințite și își sprijini din nou bărbia în piept.

Alexandru Gangu, care, cu o clipă mai înainte, cântase consulul, căutase să înțeleagă litera și cuvântul, ce alcătuiă scrisul poetului, rămase cu o nostalgie neînțeleasă în suflet și, slăbit într'o clipă, ca după o boală de luni, simțea cum se pierde, cum se distramă, asemeni norilor fugari în zilele de primăvară, și, starea aceasta sufletească îl făcu să-și simtă bătăile inii-

mei, grăbite sau întârziate, așa după cum arcușul plângea pe coardele vioarei....

Ochii i se umplură de lacrimi și a plâns, așa cum nu plânsese niciodată până atunci.

Nu gândea la nimic. Eră numai suflet, suflet care se topește ca ceară.

Cu sufletul ascultase Gangu și pe cel ce cetise și pe cântăreț.

Când arcușul murea pe ultima coardă a vioarei, Metzano se uită în ochii pe jumătate închiși ai bețivului, apoi la cismar, apoi la vioară, pe coardele căreia încă își mișcă degetele.

Și liniștea crește în jurul celor trei oameni, ca în miez de noapte.

— Ai cântat destul de bine!... spuse, întârziat, domnul Sălceanu. Dar, vezi.... mare, mare e numai Beethoven, cum mare este și Baudelaire, deși pe unul l'ai cântat tu, iar pe celalt, l'am cetit eu; doi neisprăviți....

Nu!... Tu nu poți fi artist, dacă atâta frumusețe nu ți-a putut răscoli sufletul, ca să poată plânge și el de dorul celor neîmplinite.... Nici eu nu sunt Baudelaire, nici Agata nu va fi nimic, și nimeni, nimeni dintre noi nu însemnăm nimic, afară numai, — rămân la aceiaș părere a mea, — singurul care ar fi putut să fie mare, e el.... și iar arată cu mâna spre Gangu. — Cismarul... Uite-l... plânge! Așa-i că am avut dreptate, să spun că nu-l merită omenirea?... Ce te uiți așa la mine?... Am spus un neadevăr?... Nu!... nu.... Omenirea suntem noi: dumneata, un viorist de orchestră, și eu, un bețiv și.... Da, numai noi doi suntem

omenirea.... Iubim durerile altora, ne întristează bucuriile lor și ne batem joc de cele sfinte.... Pentru noi se învâртеște pământul, freamătă codrii, se sbuciumă marea și se tescuiesc strugurii....

Și, ca și cum și-ar fi adus aminte de ceva de seamă, se întoarse spre cismar, spuindu-i :

— Du-te, străinule, și adu-ne să bem!... Beau eu și cântărețul cântecelor altuia. — Haide, pleacă!... Pe drum ai tot timpul să plângi și, până te vei întoarce, să și isprăvești.... Vezi să fie dela ghiță?... Nu-ți dau bani.... e cinstea ta !...

Trecuse vreme de când Gheorghe, tăbăcarul, făgăduise domnului Sălceanu că va vorbi la fabrică, să-i găsească de lucru și nu își uită făgăduiala, cum însă, în biurou nu erà nici un loc liber, iar meserie nu știà, n'a fost tocmai ușor. Așà că a trecut vreme și aproape se și uitase de stăruința pe care tăbăcarul o pusese, pe lângă ajutorul de contabil și pe lângă domnul Ghiță, contramaestrul fabricei, cum uitase și Consulul de făgăduiala prietenului; când, într'o bună zi, domnul Ghiță, îi spuse lui Gheorghe, că poate face loc omului, despre care îi vorbise, în locul lui Dumitru, supraveghetorul atelierului de talpă și al dubelor de tăbăcit, care, din cauza nenumăratelor reclamațiuni, a fost concediat, și domnul Ghiță repetă, propunerea :

— Așà că, dacã vrei.... e locul liber. Poate să vină chiar de mâine.

— Cum de nu!... Vine cu mine !...

Seara, la cârciumă, între două pahare și o sticlă cu vin, Gheorghe, după ce dete explicațiuni domnului Consul, de ceeace trebuiã să facă, încheie :

— O să-ți fie bine.... O să vezi....

Consulul primi ofertă într'o doară, numai și numai să nu strice cheful prietenului. Știa bine, că a doua zi, va face în așa fel, încât să scape de povară.

„Eu, Consul, să ajung în fabrică?...“ Și imediat se grăbi să-i spună tovarășului de masă :

— Dar nu mă pricep la nimic.... n'au să mă ție nici un ceas....

— N'ai nici o grijă. Cu mintea dumitale, te pricepi mai bine decât ăla care a fost mai înainte.

Nu a mai spus nimic. Au băut, au vorbit de cum se lucrează pieile, câți oameni sunt în fabrică, și plata ce credeau că o să i se dea.

A doua zi, dimineața, când Gheorghe își bocăneà cismele grele, albite de var, în fața porței, Consulul îl așteptă. Au plecat împreună.

Fabrica „Steaua“, a domnului Grigore, cum obișnuiau tăbăcarii să-i spună, erà cea mai mare dintre tăbăcării.

Construcție nouă, în cărămidă aparentă, cu trei etaje, mare cât o cazarmă, cu ferestre multe, unele lângă altele, așa cum nu mai erà niciuna.

În etajul de jos, erau atelierelor de talpă, în al doilea, atelierul de negritură și, sus, uscătoarea. Acestea în corpul principal. Apoi mai veneau alte multe construcții mai mici, cu câte un etaj și două, tot așa de întinse, ca pecingeni uriașe pe fața pământului.

Moara de măcinat scoarță, atelierul de fierărie, uzina electrică și a „stabilului“, care porneà fabrica; ciocanele, unde pieile se vlăguesc într'o căldare

curiașă, în care două maiuri enorme, bat ca într'o piuă; magazia dubelor; cenușarul, unde zăcători de mii de vedre, îngropate în pământ, se umple cu var stins, în cari zac pieile până ce se roade părul după ele. Apoi, iar mașinile, unde vre-o zece butoaie, tot așa de mari ca ale cenușarelor, se învârtesc pe niște fuse, ziua și noaptea, grăbind tăbăcitul pieilor, din cari se fac harnașamente pentru armată.

Din butoaiele acestea, în opt zile, pieile crude, trec la „șpalt mașin“, cuțitul de spintecat, ca apoi să iasă *crupoane, natur* sau *culoare*.

Mai eră în curtea larg întinsă, cât un sfert de moșie de proprietar nou, o magazie lungă, de nu mai sfârșia, zidită din roșu, cu porțile mari și grele, lăcătuite, în care se depozită mărfă gata, în baluri și partide.

Pretutindeni, pe unde cu ochii te uitați, scule, piei, mașini, și, așezate în stive, butoaie cu untură de pește, *degraz*, seu și sirop de cartofi.

Intrat în fabrică, domnului Sălceanu i s'a dat numărul 178. Fiecare lucrător sau hamal, aveă o fișă cu număr, pe care, dimineața sau la prânz, de câte ori plecă sau veneă, trebuia să o lase sau să o ridice din cuiul, însemnat cu acelaș număr, pe o tablă mare de scânduri, ce acoperea un părete întreg al odăiei portarului.

Mulți, dintre cei ce lucrau acolo, odată cu numărul ce-l primeau, își pierdeau numele, asemeni ocnașilor cari, toți sunt socotiți deopotrivă, sub acelaș nume generic, de închis, fără de nici o personalitate, fără

nume; deosebirea între ei, marcând-o creșterea, de la număr, la număr.

178, era supraveghetorul atelierului de talpă, al mașinilor de călcat, al dubelor, cenușarului și al muncii. Din primul moment a fost însărcinat cu repartizarea lucrului la oameni, ținând seama, fiecărui, de cât produce; când a luat lucrul, când la terminat, și așa mai departe, iar când vre-o mașină se defecta, el trebuia să anunțe mecanicul, să o pună în stare de funcțiune.

Pentru aceasta, avea un registru și o foaie de raport, pe care o înainta biurolui, foaie în care trecea ora și minutul când mașina intra din nou în funcțiune, arătând reparațiile ce s'au adus, și, dacă din neglijența sau nepriceperea lucrătorului, se defectase mașina.

Toate acestea, îi păreau nimicuri, domnului Sălceanu. Din prima zi, dovedî superioritate predecesorului, care fusese un lucrător, ca mulți alții.

Muncitorii tăbăcari, mai toți, cunoștințe vechi ale Consulului, erau mulțumiți de a avea printre ei, pe cel mai înțelept om și, îl socoteau, prețuindu-l, ca pe un fel de subdirector, — poate și mai mult, — ca pe fiul fabricantului, Directorul. Toți se purtau bine cu el, își vedeau de treabă, fără ca ziua întreagă să și-o piarză, ca în trecut, pe la ușa biroului, cu reclamațiuni.

Chiar domnul Andrei, băiatul domnului Grigore, directorul fabricii, om rău și îngâmfat de bogăție, știind că plecase dela nimic, ca să ajungă atât de mare, stăpânitor pe voința a peste trei sute de oameni îi ertă multe, din păcatele de cari nu se putea cotorosi, nou!

venit — beția. — De multe ori, închideă ochii, făcându-se a nu băgă de seamă, când peste zi, Consulul trimeteă hamalii, să-i aducă vin sau coniac, veșnic cu scuza răcelei sau a durerilor de dinți.

Copil de pripas, crescut de o mătușă săracă a domnului Grigore și adoptat de acesta, Andrei, fusese sâr-guitor la învățătură, și când s'a făcut mai mare, la trimes la Mitvida, să facă studii de chimie industrială, cu specialitatea tăbăcăriei. După ce termină, obținând diploma, plecă la Paris, pentru vre'o șase luni, să lucreze tăbăcăria în fabricele cele mai mari, apoi la Londra, și în cele din urmă, venind acasă, după o lipsă de patru ani, tatăl adoptiv, îi încredință conducerea și răspunderea fabricii „Steaua“.

Om, la douăzeci și șapte și opt de ani, mai mult înalt, oacheș, cu mustață rasă, sprâncenat, buzele subțiri, părul mare, dat peste cap. La prima vedere, s'ar fi crezut a fi mai mult de cât eră, privit, însă, bine și după ce îi auzeai cuvântul sec, de parcă ar fi lovit în toacă, citeai în chipul omului, povestea tuturor înăcrîților de mizerie cari, ajunși, își uită trecutul, ca și neamul de fecior de spălătoreasă, ca să asuprească și mai mult pe toți cei ce s'ar fi putut ridică, asemeni lui.

Vorbeă foarte mult și măgulitor, cu cei din afară, și, foarte puțin, cu oamenii din fabrică, și atunci, începând și sfârșind, cu înjurături... Trecând prin ateliere, priveă în pământ sau în tavan; nu răspundeă la salutul nimănui, iar dacă vreunul dintre lucrători nu-și scoteă șapca să-l salute, îi găseă pricină la lucru sau lipsă de respect și, muncitorul plătea amenda cuvenită,

care, uneori, apropia leafa pe trei zile. Trecea mai departe, se uită foarte atent la mașini și eșii din atelier ca să reintre peste o oră, sau două, cu aceeaș preocupare, de mândrie a lui, mai mult de cât de ale fabriciei.

Cu domnul Director, Consulul, încercase de vre-o câteva ori, să vorbească franzuzeste, acesta însă, îl privi lung, disprețuitor, și nu-i răspunse nimic, uitându-se în altă parte. Voise el, numărul 178, să-i arate că nu e de rând, că nu e ca toți ceilalți, că e o personalitate, sau că a fost, feciorul fabricantului; eră însă prea mare și prea plin de el, ca să poată ascultă pe alții, cari trebuiau să stea cu pălăria în mână, atunci când îi vorbeau. În ochii lui, nu prețuia nimeni mai mult decât ultimul hamal. Toți erau plătiți. Sclavi cari trebuiau să muncească și, câtă vreme erau în lucru, nici să gândească la altceva decât la prosperarea fabriciei.

Nici judecata, nici mila, în timpul muncii, nu sălășluiau între zidurile fabriciei; toți erau mașini, toți trebuiau să lucreze, ceasurile de mai înainte hotărâte, iar cine nu, era liber să plece.

Pe domnul Sălceanu, nu-l supăra de loc atitudinea feciorului de spălătoreasă; cunoștea lumea destul de bine. Prietenia lui Gheorghe, care îl adusese în fabrică, și, sufletul cismarului, de acasă, prețuiau mult mai mult de cât toate bogățiile tăbăcarilor fabricanți, sau ale prăvăliașilor, laolaltă.... Privea omul, și pe om îl disprețuia, cu toate pretențiunile ce le avea, asemeni unui prinț, pretendent la tronul Abisiniei, sau la stăpânirea unui trib de antropofagi.

În bătrânul domn Grigore, stăpânul care trecea de două ori pe zi prin curtea fabricii, Consulul, vedea un stomac uriaș, așezat pe două picioare, cu judecata influențată de numărul ochilor cari îl priveau, sau, ca și adoptivul, de însemnătatea omului.

Bun și iertător, când îl vedeau alții, ticălos și rău, când nu-l vedea nimeni.

Il chinuia gândul sărăciei.

Fățarnic în cuvânt; orizont închis în fața ochilor spălăciți, dornic de a se amesteca în lumea celor mari, cheltuind mult, pentru aceasta, chiar numai de a-și vedea numele tipărit într'o gazetă, alături de acel al vre-unui ministru, sau om de seamă. Și pe unul, și pe celalt, domnul Sălceanu, îi socotea deopotrivă, fără de asemănare nici în rândul salahorilor. Li numero-tase și el :

— Numărul unu, domnul Grigore; numărul unu bis, domnul Andrei.

Iar seara, la cârciumă, ca să îndulcească, supărările de peste zi ale vre-unui muncitor, le spunea, banal, ca orice muncitor de rând: „Nu vă supărați, oameni!... așa e lumea: robește unul altuia și toți vieții; apoi făcând glume, pe socoteala celor doi unu, vorbea de minunățiile fabricelor uriașe, din străinătate, pe lângă cari, fabrica unde lucrau ei, putea fi socotită ca o potcovărie, pe lângă o uzină.

— Acolo lucrează zece, cinsprezece mii de oameni, și mai mult. Înțelegeți acum și voi, ce poate fi fabrica domnului Grigore, unde abea de încap, câteva sute de oameni.... Nu e „Stea“, ci o feștiță !

A doua zi de examen, Agata în aceiaș roche albă, din ajun, așteptă ceasul întâlnirei dat necunoscutului admirator.

Ziua toată, îi trecu greu părăndu-i plictisitor de lungă. Il vedea, a avea parcă, stându-i în față, în vreme ce gândul, cerceta începuturi de discuție, în care cuvintele frumoase și gesturile chibzuite, să impresioneze. Dacă ar fi întrebat-o cineva, pentru ce?... n'ar fi știut să răspună.

Capriciu.

...Și ceasul întârzia. Era enervată. Nu-și găsea locul. Ar fi vrut să facă ceva, să omoare timpul. Luă cărțile, să le rânduiască pe o laviță de scândură, prinsă în părete, deasupra patului. Le cercetă pe fiecare în parte și, deschizându-le, se opreă, pe alocuri, cetind rânduri știute de mai înainte: poezii de pe când eră în anul întâi sau și mai înainte, pe cari le preparase pentru admiterea în conservator.

Își aduse aminte de o întreagă serie de lucruri și de fapte uitate, ce se legau cu vremile de-atunci. Luă

altele, și, tot așa, în fiecare, găsea câte ceva, care să o cheme cu ani în urmă, de parcă ar fi trăit un veac... Insemnări cu creionul, observații de-ale maestrului; cum să accentueze anumite cuvinte, unde să se oprească mai mult, sau unde să forțeze respirația....

Inghesuî, între celelalte, și ultima carte; isprăvise.

Vremea trecea greu, tot mai greu... Ii părea rău că fixase întâlnirea așa de târziu, când ar fi putut foarte bine, să fi fost la o oră mai timpurie, să nu se omoare atât, așteptând și, ca niciodată, în ziua aceea, se sculase mai de dimineață. Se îmbracă, asemeni mire-selor, cu mult înainte de a se duce la biserică, și, să nu-și murdărească rochia sau să nu i se șifoneze, sta la un loc, în picioare sau pe un scaun, stânjenită în mișcări, simțind oboseala în trup, mai grea decât dacă ar fi făcut cine știe ce muncă, sau cale lungă. De aceea, când ceasul bătù de cinci, deși încă era de vreme, socotind distanța pe care trebuia să o facă, se ridică să plece, întârziind mai bine pe stradă, decât să mai stea acasă.

În oraș, forfoteala mulțimii trecătorilor, o va distra.

Incepuse să o doară capul; simțea că se va îmbolnăvi, dacă va mai sta măcar un sfert de ceas.

Nu o întrebă nimeni unde se duce, nici acum ca nici altădată.

Madam Sălceanu, în curte, pe un scăunel, în fața ușei, cârpea rufele de curând spălate.

Trecând pe lângă ea, Agata o întrebă :

— Mi se vede ceva pe dedesubt?...

— Nu!.. răspunse mamă-sa, și fata plecă.

Când a trecut prin dreptul ferestrei cismarului, acesta, lăsă pantoful, peste care până atunci se cocosase lucrând, se ridică în picioare, mișcând din mâini, de parcă s'ar fi ferit de muște, ca să-i atragă privirea. Voiă să-l vază. Agata însă, preocupată de ea, de pantofi și de noroiul ce trebuia să-l ferească, trecu, eșind pe poartă.

Pe drum, se străduia cu orice chip, să se gândească la cecece va vorbi cu el, câte și mai câte nimicuri toate, ce luau proporții fantastice, în mintea ei înfierbântată. Gândurile însă nu se legau și, cu toată stăruința, nu putea prinde capăt vorbelor fără de șir, ce îi veneau pe buze, toate deodată. În locul aceluia, către care o purtau pașii, îi sta în fața minții, tată-său și, limpede, curgător, viața de acasă, vecinii... odaia păcătoasă pe care o locuia; igrasia pereților...

— Uf!... Scutură capul, dar gândurile urâte, gonite cu atâta desgust, să facă loc celor frumoase, stăruiau și mai departe.

N'a lipsit nici imagina cismarului, căruia îi tremurau mâinile și buzele, atunci când i-a luat măsură pentru pantofi.. Se opri mai mult asupra acestei scene, fără să știe de ce, ca să scuture din nou capul, chemând, în fața minții, chipul celui ce o așteptă ca trezită, să se întrebe, într'un refren obsedant :

— De ce mă duc?... De ce?...

Nu și-a putut răspunde.

Se oprî în loc, se uită la o vitrină; era pe „Lipscani“, mai aveà o jumătate de ceas până la ora hotărîtă, iar drumul, se făcea în zece minute. Începù să

întârzie, uitându-se pe urma cucoanelor, în toalete elegante, sau visând să-și cumpere măturile și gătelile, arătate prin prăvăliile, lipite unele de altele, înșiruite pe amândouă părțile străzii, închipunîd o galerie, a unui singur magazin, mare, unde frumusețea luxului, fură ochii.

Se simțea așa de bine în lumea elegantelor ce se opreau, ca și ea, privind rochiile, pălăriile și dantelăriile, de uitase unde se duce și de unde vine, ca să ajungă în foiala centrului de oraș, îspititor de bucurii neîmplinite.

Un soldat, ștergându-se pe lângă ea, o lovi cu cotul și trecu inai departe.

Agata, reveni din gândurile fără de preț, se uită la pantofi și, pentru că praful se așezase pe lacul lucitor, ca pudra pe obrazul unei femei de stradă, intră într'un gîng și-i scutură cu batista privindu-le forma desăvârșită. Iși aduse aminte din nou de Gangu, dar cum își aduse aminte, se și pierdî în umbra minții. Se uită la ceas. Trecuse cu cinci minute, de ora fixată.

Repede, repede, de parcă cineva o gonia de pe urmă, se ducea în drumul ei, ne mai ținînd seamă nimănui și la nimic; în grabă, lovind sau împiedecându-se, de cei ce îi eșau înainte, pe la colțul străzilor.

Trecu drumul printre trăsuri și automobile, ca o suveică, mereu grăbită să ajungă. Ii părea rău că întârziase ca o provincială, căscînd gura pe la ferestre. Gîndeă că poate nu-l va mai găsi. Se întristă în suflet.

Când s'a oprit în fața Teatrului, obosită, roșie în obraji, sudoarea îi umezeă fața; inima îi băteă cu putere, iar ochii i se împăenjenise, de nici nu văzù de unde eși și cum de-i sta în față, omul pentru care venise.

I-a întins mâna, fără să poată spune o singură vorbă, amuțită, ca și cum atunci i se deschisese ochii.

El, cu capul descoperit, i-a prins mâna lipind-o de buze, într'o întârziere voită. Când i-a dat drumul, Agata își revenise.

— Te-am făcut să aștepti mult... Credeam...

— Știam că trebuie să vii... Stai departe... Cunosc cartierul.

— Da?!...

— Avem cea mai mare fabrică de tăbăcărie... Tată-meu...

— Fabrica lui domnul Grigore?...

— Da...

Vorbind de fabrică și cartier, la început, apoi de suflet, de sacrificii, de iubirea adevărată; exemplificând discuțiile cu scene de teatru, sau fragmente de roman, ca doi prieteni vechi, unul lângă altul, au coborât, pe lângă teatru, pe strada Câmpineanu, au traversat pe lângă „Lyric“ și au intrat în grădina Cișmigiului, ca să-i ocolească lacul, uitându-se, fără să vadă, la lebedele albe, ce fugeau, gonite de bărcile ușoare, în cari, fete tinere și băieți râdeau, dând viață lacului cu apa liniștită, în care sălcile își muiau ploaia nulelor înverzite.

Au trecut aleele înflorate și iar s'au apropiat de apa

lacului, privind mereu fundul, în care se oglindeau cerul, trecătorii după aleea ce-i înconjură malul celălalt și copaci răsfirați cu frunza colorată.

Au ajuns în Bulevard, s'au oprit la o cofetărie, și, iar au plecat înainte, ca doi fugari, ce căutau să ție vremea în loc, să poată ajunge tot mai departe. Povesteau fără de legătură, toate nimicurile ce le treceau prin cap, lăsând ochilor, sarcina de a-și mărturisii ceace nu se putea spune. Roșeau amândoi, întorceau capul, iar când privirile, din nou se întâlneau, isbucneau în râs, fără să știe de ce.

Agatei îi plăcea.

Pentru întâia oară, când cel ce o conducea, era un străin, de care se legase ca de nimeni până atunci.

Îi plăcea și-i urmărea mișcările distinse, ocrotitoare, iar cuvintele erau așa de frumos spuse, de parcă într'adevăr, se vedea în lumea pe care o dorisă și nu o cunoscuse niciodată.

Își aducea aminte de spusele tatălui ei, de recepțiile diplomatice, sau vizitele la Legații...

În clipa aceea, pentru Agata trotuarul larg, al Bulevardului, ținea locul parchetului lucitor al saloanelor, iar întreaga desfășurare de lume, a străzii, nu era decât fragmente din tablouri celebre: „Căderea ingerilor“ de Rubens, sau goblinuri uriașe, din vremea lui Ludovic Soare. Vitrinele?... oglinzi imense, în cari se răsfrângeau toaletele invitațiilor, la o seară de ceai, în saloanele Legațiunei Franței, Rusiei, sau Imperiului Britanic.

Andrei Grigore, avea, într'adevăr, ceva din etiche-

ta și rigiditatea oamenilor ce au o răspundere în societate.

Totuș, un observator mai bun, ar fi văzut dela început, în atitudinea majestoasă, a feciorului adoptiv al domnului Grigore, reflexele parvenitului, în care pulsă sângele simplist al mamă-sei, ci nu ale diplomatului, cum îi plăcea Agatei, să-l vază.

Faptul că ea, locuia în mahalaua îndepărtată și murdară a tăbăcarilor, îl făcù, pe Andrei, să gândească la familia ei, sigur fiind, că tată-său trebuie să fie tăbăcar sau cine știe ce muncitor de rând.

În vreme ce vorbea cu ea despre artă și artiști, arătându-și competența; mereu amintind de Paris, Berlin sau Londra: de teatrele unde a văzut pe cutare mare artistă: ochii lui cercetau locul, prin împrejurimi, acolo, unde cu o zi mai înainte se despărțise, ca să se întâlnească acum.... La început, căută o casă mare, unde credea că ar fi putut să locuiască, și nu află de cât, tocmai în Lânăriei, dar aceia eră o brutărie și brutarul nu avea nici fete, nici chiriași, așa că nu vede de unde ar fi putut eși această frumusețe... Încolo, pretutindeni, numai cuiburi vechi, igrasioase, locuite de oameni săraci, muncitori. Când i-a spus: „am ajuns“, era în fața unei curți mari, cu o căsuță mică în fund, iar în partea cealaltă a drumului, o cârciumă, o cismărie și o curte strâmbă și sucită, ca un labirint, cu chiriași mulți la un loc..

Rămase cu gândul îndoelnic, dacă nu stă chiar acolo... Voiă să o întrebe a cui e și se opri; i s'ar fi părut că toată frumusețea ar fi dispărut în praful

mahalalei și a miasmelor de gunoaie de din dosul Văei Plângerii.

Agata, sub obsesia basmelor cu recepții, trăind aievea, povestirile consulului, spuse :

— Când tata s'a retras din diplomație, — pe atunci reprezintă interesele țării, în Spania, — eram o copilă, și, mi-aduc aminte ca prin vis, de un consul Rus... Semănați așa de bine... de parcă consulul de-atunci, ești dumneata.

A doua zi, l'am întâlnit pe stradă, eram cu bona; m'a dus la cofetărie și, mi-a dat prăjituri, ca și dumneata.

Ce curios!... să mi-aduc aminte de o clipă a copilăriei...

Andrei, care până atunci stăruise să gândească cine era aceia pe care o însoțeă, făcù ochii mari, bucuros în gând, de a se fi înșelat asupra prezumțiilor.

— De ce s'a retras din diplomație tatăl dumitale?... Și, măcină în gând, ca un tălmăcitor de vise, să aște răspunsul.

— De ce?... Agata lăsă să treacă timp... Pentrucă... pentrucă s'a îmbolnăvit.

— Și acum?...

— E tot bolnav.

— De atâția ani?

— Da, incurabil...

Agata tăcù, neștiind cum să închee o discuție, care îi părea fără de interes.... O vânzătoare de flori trecù pe lângă ei.

— Trandafiri frumoși!... Pentru domnișoare... Trandafiri!...

Gangu, încercând să se desprindă din lumea reală în care se găseă înstrăinat, seara, după lucru, lăsă perdeaua de stambă colorată, a ferestrei și, în fața dulăpiorului, sau lungit pe pat, cętiă.

Numai așă puteă fi altul.

Puse stăpânire gândurilor de dragoste, ce-l făcū să-i svâcnească tamplele, de câte ori o vedeă sau numai auzeă cuvântul Agatei, și limpezit sufletește, de toate frământările, făcū din ea, simbolul unei frumuseți îndepărtate, la care nu trebuiă să se gândească altfel, de cât ca la o icoană, sau omeneste, ca la o soră ajunsă bine, cu care nu poate stă de vorbă, mulțumindu-se numai să o vază.

I se păreă că prea furase mult din sufletul oamenilor, ca și Iuda, în schimbul câtorva arginți. De aceea, spunând că are de lucru, că nu i-e foame, sau că va mânca mai târziu, începū să lipsească dela masa comună.

Dintr'untâi, doamna Sălceanu, stăruī în a-și ține obiceiu; văzând, însă, că într'adevăr, cismarul aveă

mult de lucru și între două împunsături de ac lua o înghițitură, începù a-i aduce farfuria cu mâncare, în casă, la el.

Nu mai eșià prin curte de cât prea puțin, atât cât îi trebuia să fumeze o țigară, sau când domnul Consul, îl chemà să stea de vorbă, sau să-l trimeată la cârciumă, să-i aducă vin.

Agata, înțelegeà și nu înțelegeà, purtarea aceasta și, dornică, de a-i răsvrăti sufletul, — în pòtriva lui însăși, — într'o seară liniștită, omorâtoare de zăduf, când femeile și fetele mahalalelor, foiesc pe străzi, plimbându-se în sus și în jos, respirând răcoarea serii, la propunerea cucoanei Sanda și a Didinei, de a se plimbà pe bulevardul Lânăriei și pe cheu, în jos, Agata primì, spunând că în drumul acesta, să fie întovărășită și de Gangu.

-- E seară, și... e bine să fie un bărbat cu noi...

Consulul erà la cârciumă, iar domnul Niță, plecat la țară după vite.

Agata se oprì în fața ferestrei cismarului, cerându-i să le însoțească. Gangu primì și, câte-va minute în urmă, după ce își schimbă hainele, călcà înapoia femeilor, pe strada întortochiată a Broștenilor, până ce ieșiră în bulevard.

Pe la cârciumi, la mese, în marginea trotuarului, lucrătorii tăbăcari, beau și discutau, destul de tare, ca să poată fi auziți și de alții.

Il văzură pe Consul, pe Gheorghe, pe Matei și pe mai toți câți îi cunoșteau.

Agata, cu capul plecat, privind pe fâșia de asfalt

din mijlocul trotuarului, își vedeà drumul ținându-se cu mâna de brațul croitoresei, care vorbeà, ca și cucoana Sanda, știute și neștiute, uitându-se, când și când, în dreapta sau în stânga, pe la ușile cârciumilor prin fața căror treceà :

— Uite-l pe Laios, cu nevastă-sa... Mare bețiv și ăsta... Și Dumitru, și moș Vasile.... Iar o să-l bată nevastă-sa...

Apoi cucoana Sanda continuà mai departe, povestea, întreruptă o clipă, de cum se dusesese odată la nuntă :

Pe atunci eram tânără...

O băltoacă de apă ce se scurgeà dintr'o cișmea deschisă, le făcù să ocolească locul; una câte una, se desprinseseră de braț, să pășească noroiul. Agata apucă mâna cismarului, o strânse cu putere, ca sprijin și sărî; apoi îi dete drumul, prinzând din nou brațul croitoresei, ca într'un clește, de o făcù pe aceasta să spună :

— Stai, soro!.. Imi învinețești carnea... Vrei să-mi găseasc bealeaua cu Gheorghe?...

Agata se aprinse la față și începù să rîză pe înfundate.

Gangu le urmà.

Din întuneric, le veneà în față un alt grup de plimbăreți. Se oculiră și trecură mai departe. Prin fața curților, pe bănci și în picioare, nevestele tăbăcarilor, cu fetele de pe la fabrica de conserve, rânduite, ca într'o sală de spectacol, făceau ochii mari, să le vadă chipul, căutând să afle în fiecare, o cunoștință, ca a-

poi abia depărtate, în urma lor, în șoșoteală, să spună una, din cele cu grămada, în poartă :

— Uite, ai văzut-o?... Aia din mijloc, e artista care seade în Broșteni... O frumusețe!... Să vezi ce frumoasă e!... Foarte frumoasă!... A!... Ferice de ea!...

Cucoana Sanda uitase de nuntă și cum se uită, cu ochii în toate părțile, începù a-și aduce aminte din trecut, și de oameni.

— Acì, și arată cu mâna peste drum, stă Tana, măcelăreasa.... Foarte bogată. Are o fată, să nu mai dea Dumnezeu.... o stricată.

— Uite, și arată în altă parte, casele astea au fost ale unui colonel.... Cum trece vremea!... Nu știu ce s'o fi făcut cu el.... o fi murit.... Dincolo, e preteasa Chiva, săraca!... O lună a trăit cu popa și a rămas văduvă.... Tânără, frumoasă, și vezi dumneata soarta ei, nimeni n'a mai luat-o.... A îmbătrânit singură.

Înainte vreme, pe-acì, erà pustiu și murdar. Acì și la Vladimir se făceau călușei, dulap și panoramele... Acì se adunau....

Tot așa, fiecare casă și fiecare loc, trezeà aduceri aminte nevestei domnului Niță.

Agata gândeà la altceva; Didina, erà fericită de tovărășie, iar Gangu păreà că rămăsese singur în fața cârților, cu lumea lor, de care nu se sfià; și toți, mergeau pe acelaș drum....

Au ocolit colțul bulevardului, trecând pe cheu, spre Abator.

Prin fața fabricelor *Lemaitre*, ce-și ridică coșul de fier, înegrit de fum, ca un stâlp de hotărnicie între

două moșii, cineva se opri în lumina unui felinar, prin fața căruia treceau femeile.

Abia câțiva pași făcuți și cucoana Sanda, șoptind și râzând, îi spuse Agatei, strângând-o mai aproape de ea :

— Băiatul domnului Grigore.... S'a uitat la dume-neata de parcă te-ar fi semuit....

Întoarse capul, privi în urmă și continuă :

— Da.... să știi că te asemuește, sau te-a plăcut... Se uită mereu!...

Gangu, recunoscî în umbra de sub felinar, pe tânărul ce o întovărășise pe Agata, în ziua examenului.

Agata se roși toată și, râzând, se întoarse, plimbându-și ochii în urmă, peste umărul și capul cismarului.

— Da!... A eșit într'o parte și se uită după noi!... Nu se mai vede.... Și, zici că e bogat băiatul domnului Grigore.... Cine e acest domn, Grigore ?...

— Vai!... fabricantul unde lucrează domnul Consul.... Milionar.... putred de bogat....

Gangu se uită și el în urmă: i se părî că vede încă umbra rezemată de stâlpul felinarului.

Cheiul gârlei e mai întunecat ca celelalte străzi. Lipsa de locuințe pe dreapta și pe stînga, pomii, unul lângă altul, cari împiedică lumina felinarelor cu petrol cu licăritul de o clipă, te fac să-ți pară și mai întunecată noaptea.

Femeile tăceau; singură apa Dâmboviței șopotea liniștită, încrețindu-și, pe alocurea, fața, în câte o buturugă de pom sau o ridicătură de nisip, ce eșea la suprafață.

Deodată, ca îndemnată de cineva, Agata începù a spune, fără șir și seamă, tot ce-i trecea prin minte și, pentru că singurătatea erà tot mai stăpână, începù a cântà, apoi a declamà versuri, neînțelese de cei ce o însoțeau.... Erà veselă, erà nebuună, așa cum nimeni nu o cunoscuse până atunci.

Cucoana Sanda și Didina erau fericite de fericirea ei, prețuind în toate mișcările, talentul actriței desăvârșite.

Gangu aprinse o țigară. Agata se oprì brusc, devenind serioasă.

— Am crezut că sunt singură.... De ce taci? De ce taci, domnule Gangu?...

— Când șopotă apa și noaptea ne învăluie, mi-eră frică!... Fii veselă, domnișoară, cântă.... Voiu înțelege și mai bine tăcerea....

— Poftim de vezi.... Ai vorbit ca un popă, spuse cucoana Sanda.

— Ca un dascăl, întări Didina croitoreasa și începù să râză.

— Ca un poet, urmă Agata.

— De ce râzi de mine, domnișoară?... Eu sunt cismar.

— N'am știut că te supără o comparație, atât de frumoasă.

— Tocmai pentru că e frumoasă!...

— Ia poftim încoa.... Și Agata îl apucă de braț, se aplecă puțin în jos, sprijinindu-se de umărul cismarului, așa ca și cum ar fi vrut să-i arate mai bine șerpuirea apei întunecate, ca de păcură, luminată numai prin încrețirea undelor.

— Uite ce frumoasă e.... cât de liniștită.... ce fără de griji trece!... Ce zici?... Dacă ar fi lumea o apă?...

— N'ar mai fi apă.... N'ar mai fi lume !...

— N'ar mai fi apă.... n'ar mai fi lume!... Se desfăcù brusc de brațul cismarului, luă pe amândouă femeile, una în dreapta și alta în stânga :

— Să ne înapoiem !...

Când s'au apropiat de Lânărie, sub acelaș felinar, spre care se întindeau două fâșii luminoase, din ferestrele cârciumei din colț, sta feciorul domnului Grigore, ca o umbră de cărbune pe un fond luminos.

Croitoreasa și cucoana Sanda îi strângeau brațele Agatei, din două părți.

— Să trecem pe lângă el....

— Nu! răspunse Agata, nu !...

— Stai, soro!... De ce ești așa de sălbatecă?... Unde dă Dumnezeu să te vază și să se amorezeze de dumneata.... Bogat, frumos.... E cam ștregar, dar... chiar dacă nu te-ar lua de nevastă și tot ar fi bine... Și apoi, decât nevastă săracă, mai bine amantă bogată.... Știu eu ce vorbesc !...

— Te rog, cucoană Sando !...

— E, că nu mai sunt eu fată... spuse croitoreasa încet, cu părerea de rău, de a nu fi știut atunci ce știă acum. În fața minții, îi sta chipul elevului de Administrație, cu galoanele până în umăr, cismele de lac și sabia strălucitoare, ca a unui Arhanghel.

Agata își plecă capul și se dete în umbra femeilor, fără să se prea apropie de Gangu. Trase de braț pe croitoreasă și, trecù drumul, pieziș, grăbind în drep-

tul felinarului, de sub care ochii vii ai lui Andreiu o urmăreau.

O luară pe Lânărie, întâi pe marginea împietruită a drumului, pentru că eră mai întuneric, ca apoi, o sută de pași mai departe, să reia fâșia îngustă a asfaltului, ce duceà spre casă.

În vreme ce tovarășele de drum, povesteau de norocul fetelor la măritis, Agata se gândea la el, vorbea cu el, și trăia numai pentru el... Își simțea bătaile inimei în gât, iar corpul tot, moleșit și înfierbântat, de parcă ar fi stat în dogoarea focului.

Își dădû seama că prea a tăcut, și ca să-și stăpânească pornirile, ce o îndemneau să mărturisească femeilor, povestea cu fiul domnului Grigore, se porni dintr'un nimic, a vorbi de teatru, arătând înțelegerea interpretărei cutărui mare actor sau actriță, în anumite roluri, pasionându-se singură de tot ceea ce spuneà, uitând că cine o ascultă, e Cucoana Sanda și Didina croitoreasa, una nevasta lui Niță măturaru și cealaltă a lui Gheorghe tăbăcarul.

Mulțumită în suflet, de rostul unor anumite taine ale teatrului, neînțelese până atunci, înflăcăându-se mereu, tot drumul nu făcû decât să vorbească singură.

Și-a reîmprospătat, în minte, studiul critic al pieselor lui Shakespeare, — îndeosebi Hamlet, — și urmând slova cărței citite, se adresă, deopotrivă, când cucoanei Sanda, când nevastei tăbăcarului.

— Hamlet nu e un nebun. Hamlet e un om cu mintea întreagă, poate și de-acî șiretenia de care s'a fo-

Iosit toată vremea. Iubirea lui pentru Ofelia, a fost adevărata iubire, însă Ofelia, care era o naivă, care nu ştia nimic mai mult decât ceiace îi spusese tată-său, n'a putut înţelege nici dragostea lui Hamlet, nici ticăloşenia ce o servea ea.

— Hamlet, Hamlet...

Agata îşi aduse aminte de scena când Hamlet, gândind la rege, străpunge prin perdea pe sluga acestuia, ca să omoare laşitatea spionului, şi tot el respectă clipa de rugăciune a ucigaşului tatălui său, cruţându-l, ştiind că într'un moment de reculegere sufletească, moartea n'ar mai fi o pedeapsă, ci o binefacere. De aceea se depărtează, ca să iscodească chinurile remuşcării ce aveau să-l omoare, clipă cu clipă, mai înainte de a fi curs sângele.

— Hamlet!... Hamlet !...

Un tăbăcar beat, bocănindu-şi cismele de bolovanii drumului, cântă, ducându-se acasă, să-l certe nevasta, sau să şi-o bată.

Agata se scutură; visase parcă. Pe buze îi stă numele lui Hamlet şi se întrebă în gând :

— Hamlet!.... De ce Hamlet şi nu Romeo?.... Hamlet !...

Cotiră pe lângă şcoală, lăsând asfaltul drumului, îngropându-şi urmele, în praful moale, alunecos şi alburiu, ca făina de secară.

Gangu, se uită în urmă. La câţiva paşi, înapoia lor, umbra omului de sub felinar, era după ei.

Pe strada Broşteni, murdară ziua şi întunecoasă noaptea, luminile celor câteva felinare, aruncate îna-

dins parcă, în dreptul maidanelor cu gunoaie, mici candelă, în mijlocul globurilor, cocoțate în vârful strâmb al unor pari bătuți în pământ.

Andrei Grigore, eră mereu înapoia lor. Gangu nu-l mai vedeà, dar îl simțea, cum, poate, îl simțea și Agata.

În fața următorului, rochiile albe, ale femeilor, pătau întunericul. Când acestea s'au oprit la poartă, prin fața lor, a trecut străinul.

Agata se înroși toată. N'ar fi voit niciodată, ca el să știe că locuște într'o asemenea casă. Fugi în curte, iar cucoana Sanda, croitoreasa și cismarul au rămas la poartă. Câteva clipe în urmă, văzură pe tânărul care se înapoia, apropiindu-se și privind țintă în ochii femeilor, de parcă pe ea ar fi căutat-o. Șovăi în mers și trecu.

Amândouă recunoscără în el, pe băiatul domnului Grigore și, cu mâna în dreptul gurei, rușinate sau mirate, spuseră, aproape în acelaș timp :

— L'ai văzut ?...

— Să știi că nu e lucru curat... Ce zici, domnule Gangu ?...

— Nu zic nimic !...

Femeile tăcură, se uitau una la alta, înțelegându-se din ochi. De bună seamă, gândeau ele ceva, poate chiar la Agata și cu mai puțin respect și mai puțină dragoste, ca altădată, trecând-o și pe ea, în rând cu oricare alta.

— Proastele de noi !... Și, cucoana Sanda, clătină din cap....

Agata reveni. Èrà tot așa de împurpurată, ca o clipă mai înainte. Tăcerea femeior și zâmbetul acestora, ce nu încetau o clipă de a o sfredeli cu privirea, pareà că-i spune :

— „Știm“....

— Ce ai?... o întrebă într'un târziu, cucoana Sanda. De ce ai fugit?..

— Mi-e cald.... a început să mă doară capul !...

Proprietăreasa își lipi mâna de obrazul domnișoarei.

— Ca focul!... Las' că o să treacă... Nu-i așa, Didino?... Dacă vrei, să-ți descânt de deochi !

— Nu, mulțumesc!... Nu mi-e bine deloc.... Noapte bună!... Noapte bună, domnule Gangu; îți mulțumesc de tovrășia ținută! Îi strânse mâna, întârziind câteva clipe.... Noapte bună !...

— Noapte bună, domnișoară !...

Pentru Andrei Grigore, se limpezi taina Agatei, pe care, în ciuda spuselor ei, o crezuse fata vreunui negustor sau mic prăvăliaş din suburbia tăbăcarilor. Nu mai avea nici o îndoială; eră una din rândul celor multe, cari alcătuesc tinereţea mărginaşelor şi acum, gândind mai têmeinic la cariera ei de artistă, îşi întărea şi mai mult convingerea făcută, că porţile Conservatorului, se deschid numai periferiei. Actorii, nu erau decât haimanalele mahalalelor — şi el visase altădată, să facă teatru, — iar actriţele, fete sărace şi ambiţioase, cari mai înainte de a se prostituă, cer încuviinţarea societăţii, la care aspiră, în lumina rampei. Părerea lui eră sau a altora, nu prea ştiă; în urechi însă, părea că cineva complectează regula sau maxima, vorbindu-i înainte :

— Fete sărace, libere în creştere, candidate a ajunge actriţe — în cazul cel mai fericit, — când ar avea talent şi, de cele mai multe ori, femei de stradă, cu oarecare falsă poleială de educaţie, manieră şi libertate în expresii.

Urechile începură a-i ţiui, ne mai putând înţelege.

nimic din ceea ce i se spune. Nu mai gândea la ea decât ca la ceva care va sfârși să-l plictisească în curând, socotind în atitudinea de până acum, jocul inteligent, cu care credeă că-l poate prinde. Astfel, trecând cu gândul, dela un cuvânt la altul și dela situații la situații, — zi de zi, — cercetând vremea de când a cunoscut-o, își aduse aminte că e :

— „...fată de consul“... poveștile cu „serbările la Curți“ și de toate spusele, cari păreau atunci fantasmă, ce luau proporții grandioase de adevăr și mărire. Făcù o apropiere între cuvintele de laudă pe cari le spusese și el pe când erà în străinătate, pe când, născocind poveștile de nobleță princiară ale familiei din care coborà, uità cu desăvârșire că fusese adunat din gunoi de domnul Grigore, care nu aveà copii și care nu erà altceva decât o calfă de tăbăcar, ajunsă.

Mintise el atunci, cum mințeà și ea acum, iar povestea Consulului rus, cu care îl asemănà, Andrei o puneà în socoteala caracterului de perversiune pe care îl are femeia, în toate împrejurările, de câte ori vorbește, ca să spună o minciună.

Așa gândeà Andrei, în drumul spre casă, orbăcâind pe drumul întortochiat și întunecos, al Broștenilor, în seara în care necunoscutul i se luminase în fața minții, odată cu curtea, strada și femeile în tovărășia cărora o văzuse.

A doua zi, nu se mai duse la ora obișnuită, să se întâlnească, în locul știut, pe porțiunea de drum dintre Cuza-Vodă, Bulevardul Mărășești și Calea Șerban Vodă: distanță pe care, până atunci, în fiecare

zi, făcea naveta cu ceasurile, până ce o vedeă venind, ca apoi, încet, încet, să o ia înainte, până ce ajuns de ea, — ca și cum întâmplarea i-ar fi scos-o în cale, — braț la braț, ca doi îndrăgostiți, să ajungă în inima orașului, pe Calea Victoriei, să se plimbe.

Nu!... Andrei nu s'a mai dus la ora știută de amândoi și nemărturisită de niciunul; în schimb, însă a trecut pe strada Broșteni, de trei ori, în sus și în jos, uitându-se în curtea în care Agata se pierduse, și, atent, ca un cumpărător de imobile, cercetă casele joase, igrasioase, cu ușile deschise, una lângă alta, înțelegând destul de bine cuvintele ce i le spusese, altădată, în trecerea prin fața vitrinelor mari, luminoase, ale orașului :

— „De ce cauți să vezi dincolo de mine?...“

Andrei eră bucuros. Nu mai gândeă la nimic. Ochii, ca două picături de otravă, se luminau și se întuneceau sub arcuirea sprâncenelor, după cum sângele îi congestionă mai mult sau mai puțin fața. Plimbându-și mâna ca într'o mângâiere, simțea formele trupului ei mlădios, în care parcă își înfundase capul, simțindu-i căldura și mirosul cărnei...

— Ha, ha, ha!... Și nici o răspundere, nici o răspundere! O fată, a mahalalei... O floare în câmp...

Flueră și loveă cu bastonul bordura trotuarului, mărșurând drumul cel mai scurt la isbândă.

— A mea va fi!...

Când Agata i-a spus că l'a văzut în seara aceia, el a răspuns liniștit, mințind, că a stat acasă, având mosafiri...

Și pentru minciuna aceasta, Agata, îl iubi și mai mult. Credeà în visuri....

Andrei deveni tot mai pasionat, tot mai nervos. Declarațiunile de dragoste pe cari i le făcea, fără să mai vorbească ca altădată de artă și de frumos, sau de valoarea literară a anumitor bucăți știute, păreau declarațiunile soldaților, în zilele de duminică, seara, în umbra porței, când servitoarele râd pe înfundate, ținându-și pumnii la gură, sau ferindu-și sânii.

Agata se oprî în loc, îl cercetă o clipă și, departe de a-i înțelege gândurile, vedeà în schimbarea de manieră a lui, obârșia neamului de tăbăcar, de a cărei rămășiță de brutalitate nu se putuse scăpa în străinătate.

— Ce-i?... întrebă Andrei, surprins de cercetarea făcută.

Și Agata i-a răspuns :

— Ești pățimaș !...

O clipă în urmă își trecu prin fața minții, eroii pieselor și, fragmentat, ca fărâmituri dintr'un bibelou de porțelan spart, văzù scena, piesa, lumea, lumea multă ce venise să-i vază debutul.... Și gândul i se oprî.... Garderoba....

Vedeà o garderobă uriașă, de lux princiar și în fața ei, Andrei.... Imediat, o alta, sărăcăcioasă, din cărpe vechi, refăcute, mățasuri tăiate, de proastă calitate, cu mărgelile de sticlă, înșirate, stângaci, de o mână nepricepută a vre-unei croitorese, poate chiar a Didinei.... Și, iar garderoba luxoasă.... și iar dulapul sărăcăcios....

Câteva minute, odată cu gândul, ochii ei priveau, când în dreapta, când în stânga, de parcă aveau vedea.

Se uită în ochii lui Andreiu, care repetă, mereu, aceleași și aceleași cuvinte, în toate gamele :

— Tu vei fi cea mai fericită... cea mai luxoasă... Te iubesc!... Vei fi a mea!... Vei fi!... Înțelege?... Vei fi!... Și se aplecă, strângând-o pe după mijloc, de parcă ar fi voit să facă un trup.

Gândul Agatei, făcând apropiere între ceea ce va fi ea și omul care o strângea tot mai mult, de parcă ar fi vrut să rupă carne din carnea ei.

Nu i-a răspuns cuvintelor, nici gestului. Știa bine că unei actrițe i se poate spune orice; și-apoi, nu va interesa pe nimeni, viața ei de înainte de teatru. Când va fi mare, mare de tot, cea mai mare actriță...

În urechi îi sunau cuvintele lipsite de decență, învăluite în zâmbetul și suspinul lung al celor îmbătați de mirosul cărnei.

Vorbea Andrei.

Agata se gândea, ce caraghios ar fi din parte-i să răspundă cu îndoiala și pudicitatea unei fete crescută pentru a aștepta ziua când, tatăl, sau vre-un unchiu din familie, să vină de mână cu un „domn“ necunoscut, pe care să i-l prezinte ca viitor soț; în fața căruia, ea, să cânte la piano, să vorbească cuminte despre lucruri grave; de-o pildă, cum e căsătoria. Să nu râză prea mult, să-și întoarcă capul în tot chipul, ca să poată fi văzută din față, de profil, sau din spate, având grija rochiei și a mișcărilor trupului, căci numai așa se poate mărita o fată...

O pufni râsul; și râse, aplecându-se de mijloc, făcând câțiva pași, susținută, mai mult să nu cază, de brațul lui Andrei.

— De ce râzi ?...

— Ha, ha, ha, ha!... M'am gândit la o prietenă a mea care s'a măritat....

O clipă în urmă, hotărîtă, deveni cinică, ca să-i poată răspunde cuvintelor de dragoste, din cari nu-i rămăsese în minte decât cele mai tari, cari îi umpluse urechile :

— Spune-mi, spune-mi ceva din viața ta de altădată.... de iubirile tale și ale femeilor pe cari le-ai avut.... Mă pasionează!... Și mâna ei îl strânse cu putere, iar fața i se roși, de parcă își vârase capul în sânge.

Eră întuneric. Erau singuri pe stradă.

— În Montemartre, începui Andrei, fata unui cismar, o frumusețe....

— Cismar.... În clipa aceea, Agatei, i se desluși limpede în minte, chipul lui Alexandru Gangu.... Scutură capul, oprindu-l de a mai continua :

— Nu!.. Spune-mi altceva, altceva!... Sărută-mă!.. Nu ne vede nimeni, e întuneric....

Și el o cuprinse pe după gât și o sărută pe gură, pe ochi, ca un nebun....

Când se desfăcui din brațele lui, eră beată, parcă....

— Uite, trece cineva.... e târziu!... La revedere!.. Mâine !...

— Stai !...

— Nu !...

Și o luă aproape la fugă. Trecu strada Lânăriei și
intră pe Broșteni.

Când a ajuns acasă, abia de își mai trăgea sufletul.

— Ce-i!... o întrebă mamă-sa speriată, văzând-o
aprinsă la obraji.

— Un câine.... eră.... să mă.... muște !...

Pe coridoarele teatrului, foiau artiștii într'un du-te vino, grăbiți, ținând în mâini sferturile de hârtie albă, — petiții către Director, sau rolurile ce li se încredințase. De trei săptămâni, de când începuseră repetițiile, intrigile și dușmăniile, întrerupte odată cu sfârșitul stagiunii trecute, reînviară cu activitatea scenică.

Agata, deși nu repetă în nici o piesă, nu lipseă o zi de la teatru; veșnic în așteptarea unui rol. De câte ori treceă cineva de la regisorat, pe lângă ea, ochii i se măreau, așteptând să i se spună :

— Domnișoară, dumneata repeți în.... „Cineva“ însă, treceă mai departe, întrebând de alți actori, greoi sau sătui de meserie, cari întârziiau să vină la repetiții, mai toți, fiind bolnavi închipuiți, ca ai lui Molière.

Agata eră pasionată, nervoasă; oboseă bătătorind coridoarele întunecate și întortochiate, ce duceau de la Regisorat pe scenă și de-acolo, la ușa domnului Director, în fața căreia, pe un scaun, mereu somnoroș, tronă servitorul „stăpânirii“.

În așteptarea rolului, actrița se lăsă să fie mângâiată de actorii, tineri sau bătrâni; Aceștia din urmă, toți maestri, cari se împiedeau de ea, strângându-o de mână, răspunzând întrebărilor ei, cu o clipire a ochilor plină de înțeles.

— „Iubite maestre, spune-i dumneata directorului de scenă, să-mi dea și mie un rol în piesa“.... sau: — „Dragă maestre, spune-i domnului Director, să-mi încredințeze mie rolul din“sau: — „Maestre, dumneata care ai pus piesa în scenă, dă-mi dublura rolului....“.

La toate aceste rugăminți, stăruitoare, adresate: „iubitului maestru“, „domnului Director“ și de mai multe ori celui mai mititel de la regizorat, răspunsul eră acelaș, nemărturisit, toți așteptau, mai de grabă, un cuvânt de dragoste, o făgăduială pentru mai târziu; copiându-se unii pe alții, strângându-i mâna, apucând-o de bărbie sau lovind-o ușurel cu palma peste obraji, închizând din ochii, poftitori la cele bune.

Se repetă în foaier, pe scenă, sus, în atelierul de pictură și în sala de regie, fără încetare; dimineața și după masă, șase piese și în nici una Agata nu avea rol.

Se hotări să se ducă la Directorul General, să-i ceară să apară în una din piese, convinsă fiind, că ar putea jucă orice. Si, apropiându-se de ușa capitonată, întrebă servitorul, abia în șoaptă :

— Domnul Director?...

— Foarte ocupat!... Altădată!... A spus să nu las pe nimeni... E foc!... Pe semne că s'a certat cu nevasta... Vrei să-i ceri vre-un rol?...

— Dar șeful de cabinet?...

— A!... Șeful de cabinet... Dacă vrei du-te... lipește plicuri.

— ?...

— Ascultă-mă pe mine: vezi de treabă... Mai ai vreme; o să fie stagiune și la anu, și la anul celălalt... Eu sunt de treizeci de ani aci... Am schimbat douăzeci și opt de directori... Ehe!... dumneata ești tânără... mai ai vreme...

Agata plecă. Se oprî iar la directorul de scenă, la maestru, la regisorat, până și la inspectorul administrativ, ca să sfârșească, întrebând pe colegii de clasă, sau pe actorii cei mai tineri, cum de li se încredințase roluri. Și fiecare dintre aceștia, abia încăpuși în piele, ridicau din umeri :

— Știu și eu!... A văzut că am talent.

Intr'o zi, cum, nici ea nu-și mai putea aduce aminte, se văzî în fața biuroului mare, cu fața de sticlă, înaintea fotoliului roșu, în care domnul Director General, un om de treabă, se afundase.

Mărunțel și rotund, ca un butoiăș cu murături; mâinile mici și grase, ca două gogoși; gâtul scurt, sugrumat de un guler resfrânt și capul rotund, cu niște ochi mici, ascunși după sticla ochelarilor miopiei, ce o priveau, ca pe una ce nu o văzuse niciodată, deși cu câte-vă luni mai înainte, el fusese acela care o angajase în teatru.

În sufletul Agatei, coborâ îndoiala ca amurgul serei, la poalele munților. Atunci, îi spusese, că va fi una din cele mai mari actrițe... I-a strâns mâna...

Acum, omul în fața căruia sta, pareă că e altul, iar

nu acela care toată vremea nu făcuse de cât, să-și treacă mana peste mustața mică și firavă, de deasupra buzelor cărnoase.

Domnul Director General era grav. Aceasta o făcui să fie atât de stângace și așa de umilită în atitudine, în vorbă, în cât abia putui să îngâime :

— Domnule Director General!... Inghiți nodul ce i se pusese în gât și, cu ochii înlăcrâmați, mari deschiși, se uită la omul dupe fotoliu, care părea o bășică de proporții uriașe.

— Vrei un rol, desigur !...

— Da !...

— Lasă; am eu grijă... Pe la jumătatea stagiunei... după crăciun. Am o piesă pentru debutul dumitale...

Intâiul director de scenă, intră în cabinet, neanunțat. Se duse la birou, și-i arătă directorului, macheta piesei, cu care trebuia să se deschiză stagiunea. Directorul se uita pe deasupra ochelarilor la Agata, și făcând-o să înțeleagă că a terminat, îi spuse :

— Așa !... Am eu grijă de dumneata !...

— Vă mulțumesc !... Și Agata eși.

Obrajii îi ardeau ca focul ; ochii i se luminau, pentru o clipă gândind că Directorul, nu o uitase și că îi pregătește o piesă de intrare.

Zilele treceau una după alta. Piese se repetau, se jucau, se scoteau după afiș, punându-se altele în loc. și actorii mișunau ca într'un viermar, învățându-și rolurile ; pe scenă, sau foaier, așteptând să dea replicele, cei bătrâni, fără de vlagă, ca pentru a se scăpa de o povară, cei tineri, pasionați, crezând că în fiecare cuvânt ce aveau să-I spună, vor atinge maximum

de artă. Actorii de mijloc, ce nu erau încă luceferi și trecuse de mult vârsta adolescenței, în teatru, talente dubioase, plictisiți, peste măsură, de vremea ce trebuia să o piarză pentru câteva cuvinte în actul întâi, o figurație în al doilea și un ultim cuvânt în fața cortinei ce cobora peste al treilea, înjurau viața de artist fericind până și pe ultimul muncitor, pălmașiu.

Aceștia erau obosiți. Cu fețele uscate, de hârtie, cu nemulțumirea în suflet, sărăcia în buzunar și veninul pe buze.

Se terminase repetiția de pe scenă. Agata, singură, uitată ca o umbrelă, răzimată de un cireș înflorit, — cu crăcile de sârmă și foile de hârtie cerată, — trecu în fața rampei, privind sala întunecată și pustie, cu scaunele înșirate, unele lângă altele și golurile lojilor, cu fotoliurile de catifea roșie, peste cari se întindea o pânză enormă, să le apere de praf și molii.

Își închipuia, trăind aevea, clipa viitoare în care, la lumina rampei, în fața unei săli, arhipline, va debută în „Prințesa îndepărtată“, „Dama cu Camelii“, „Ofelia“, „Fecioara rătăcită“, sau cine știe ce alt rol de căpetenie, din vre-o piesă, pe care nu o știa, dar care, de bună seamă, îi va da privilegiul unei creații.

Cu ochii halucinați, vedeă sala și auzea ropotul aplauselor, ce nu mai conteneau, asemeni unei cata-racte.

S'a văzut pe ea, cu zâmbetul pe buze, înclinând capul, în dreapta, în stânga, mulțumind spectatorilor, cu mândria unei regine, mândrie caracteristică valorilor conștiente, cari, în totdeauna rămân aceleași, în fața sărbătoririlor.

— Iși trecu mâna peste frunte, urmând șirul gândurilor....

La eșirea din teatru, lumea, pâlcuri, pâlcuri în juru-i. Un student ține un discurs, — spectacolul poate foarte bine fi dat în scop de binefacere — trei inși vorbesc deodată, patru, cinci... toată lumea.... și în urechi îi sună cuvintele mulțimei :

— „Glorie!... Artistă!... Suntem mândrii!... Să trăiască!... Ura!... Ura!...”

Ochii sfredeleau mereu întunericul din fundul sălei. Un afiș uitat într'un cui pe ușa de intrare, îi dete prilej să vadă pagina întâia a ziarelor; toate, cu portretul ei, la mijloc, iar de-asupra, cu litere mari, compacte :

„Agata Sălceanu... cea mai mare artistă!... Un triumf!...”

Atât de fericită era, încât visul hașişului și al opiumului, nu poate da vicioșilor, o mai mare bucurie de o clipă.

În momentul acela, un servitor care mătură scena, se apropie, spunându-i :

— La o parte, domnișoară!...

Eși, învălătucită în nori de praf.

A trecut din nou pe la regisorat, deschise ușa, ca și cum ar fi căutat pe cineva; se opri la ușile celor două foaiere, unde se repetă încă. Ascultă de-afară replicile și observațiile directorului de scenă.

Nu mai gândeà la nimic. Băgă de seamă că o doare capul. Plecă, chibzuindu-și mersul picioarelor, să nu cază sau să se clatine. Păreà că umblă pe acoperișul unei case.

Coborâ treptele și ajunse în stradă. Pe drum, lumea trecătorilor leneși sau grăbiți în mers, se ștergeau pe lângă ea, fie care, cu bucuriile obrasnice, ale celor fără de griji. Un val de parfum o lovì în față... A trecut o cocotă, apoi alta și alta...

În fața teatrului, o așteptă Andrei. O luă de braț și plecară.

— Ai repetat?...

— Da, răspuse Agata, cu gândul în altă parte: la servitorul care mătură, la director, la sărbătorirea ei...

— Ce piesă?

— O piesă care.. o piesă care are să cază!... Nu mă mai întrebă nimic! Am să-i spun Directorului, să-mi ia rolul; nu intră în mijloacele mele.

Amândoi, unul lângă altul, își aveau gândurile împărțite, ca doi străini.

Printre ei, sau pe lângă ei, treceà lumea celor mulți.

Andrei, vorbeà singur cu el, făcându-și un fel de recapitulare.

— Niciodată n'am pierdut atâta timp cu o femeie.... O vară întregă, ca să isbutesc în a mă plictisi... Frumusețea ei, e comună, cuvintele?... replici învățate pe de rost, din piesele romantice... Caraghios... ridicol!...

Clătină capul, păgubit în credințele lui. Ii părea că o vede în mijlocul curței murdare, cu un șorț soios dinainte; desculță sau cu picioarele vârate în niște papuci rupți, sau ghete scâlciate, fără șireturi, cu tocurile Louis Quenz mâncate pe jumătate, în fața albiei cu rufe, spălându-și aceiaș rochie, cu care o văzuse

întotdeauna, iar povestea Consulatelor și a Ambasadelor, îi aduse aminte pe 178 ce-l aveà în fabrică.

În aceiaș clipă, gândul i se oprì în loc... Privi în ochii Agatei întrebându-se dacă nu cum va... dacă?...

Dacă e chiar fata lui?...

Și, tot privind-o, căută o asemănare între chipul ei și al bețivului.

Nasul... ochii...

Se oprì din mers și-i cercetă fața..

— Ce-i?... îl întrebă Agata. Ce-i?..

— Nimic!... Și urmă să o asemuiască în minte, cu supraveghetorul atelierului de talpă. Zâmbi, batjocorindu-se de atâta prostie. O luă de braț și merse mai departe.

Agata gândeà și mai stăruiitor la însoțitorul ei; se muștră că pentru o clipă îl uitase.

— Cât de mult, trebuie să mă iubească... Și, recunoscătoare dragostei, deveni veselă și sglobie în mișcări, trăgându-l de braț sau aplecându-se spre el, ca un copil răsfățat, care cere mami-si să-l ia în brațe.

Trecătorii se uitau la ei, ca la doi nerușinați, ce nu-și pot stăpâni pasiunile.

El erà convins. Și repetă mereu în gând, mișcându-și buzele :

— Da!... O cunosc!... E ea!... O cunosc foarte bine!...

A doua zi, Andrei Grigore, citeà în cartea de adrese a lucrătorilor din fabrică :

— „Barbu Sălceanu.... Strada Broșteni Nr. 15. Hanul lui Niță Măturaru.

De cu ziuă încă, hanul din Broșteni, devenise punctul de atracție al mahalalei.

Curtea, frumos măturată și stropită; perdelele curate, pe la ferestrele odăilor, și, pe sfori întinse, ca frânghiile de rufe, aninau lampioane colorate, unele lângă altele, în diferite forme și zugrăveli, reprezentând : cocoși pântecoși, butoiașe, colivii, baloane, etc. etc. iar printre ele, lanțuri de hârtie roșie galbenă și albastră. Dela o strașină la alta și dela salcâmul din fața casei domnului Niță, până în fund, se întindeau sforile, într'o desfășurare de raze, închipuind o pânză înflorată, așezată deasupra întregii curți.

Se înserase. Lampioanele se luminau în sfiiciunea capetelor de lumânare, și lumea începuse să sosească.

La poartă, copii de prin vecini și mai de departe, adunați, pâlcuri, pâlcuri, săreau, se jucau de-a capra sau, lovindu-se unul pe altul, se ascundeau în mulțime, ca în urmă, să se auză înjurăturile celor loviți și râsetele înfundate, ale celorlalți.

Două felinare mari, așezate în stâlpii gardului, lu-

minau curtea și praful drumului, până departe.

Se însură mecanicul, „cocoșul dracului“, și, pentru aceasta, două săptămâni mai înainte, seara, la lumina lămpei, lipise inelele de hârtie colorată, ce aveau să-i împodobească curtea.

Lumea toată știă că și-a găsit o fată care să-i placă, deși până aci, tot pe plăcute și le luase pe fiecare.

Cei din curte, — ai casei, cum erau socotiți de ginere — erau în ținută de gală.

Cucoana Sanda eră îmbrăcată într'o rochie de mătase lila, cu franjuri negre; pieptănată de bărbierul din colț, care pe vremuri făcuse ucenicia, împletind coade la un coafor. Domnul Niță eră în haină și pantaloni negri, iar vesta, făcută din aceiaș mătase, ca și rochia nevestei, cămașă albă scrobită, o lavalieră mare cât o basma pöpească, cadrilată în vre-o șapte culori, ghete cu bizet, cu tocuri înalte și, fudul, ca nici unul altul, se plimbă de colo până colo, ca un curcan înfoiat.

Domnul Sălceanu în aceiaș redingotă lustruită, ștearsă cu benzină, cu mâinile la spate, privea lumea împetrișată a nuntașilor. Madam Sălceanu, în rochia neagră de mătase și pantofii de lac; aceiași găteală de totdeauna, când voiă să-și aducă aminte de vremurile de altădată. Anica spălătoreasa, cu un șorț alb, dinainte, o tavă cu pahare cu apă și o cutie cu bomboane, se opreă din om în om, îmbiind să ea :

— Dar numai câte una!...

„Gheorghe, împreună cu alți tăbăcari de prin vecini, îmbrăcați în toate culorile, înșiruți ca stâlpii de gard,

unul lângă altul, așteptau începutul petrecerei.

Cei mai bine, erau: Metzano, în jachetă neagră, vestă albă de mătase și pantofi de lac și, croitoreasa, Didina, într'o rochie de fir, cu brațele goale, pieptul decoltat; vioae și fericită că are prilej să fie văzută și prețuită așa cum se cuveneă.

Nevasta italianului, într'o rochie albă de inișor, dascălul, înfășurat în pulpanele unei redingote lungi, de-i băteau călcăele, iar mai deoparte, sfios, ca un străin de toată lumea aceia, stă Alexandru Gangu, în pragul ușei lui, privind la toată forfoteala aceia de oameni, veniți să nuntească.

Matei aveă grija sticlelor cu vin, pe care le tot afudă și scoteă din apa unui butoi, de sub streășina casei, în care locuia ginerile. I se pareă că prea repede se topește ghița și că vinul nu o să fie așa de rece, de aceia, dete o fugă până la Tudorică și veni cu un sloi de gheață, pe care abia de-l aduceă băiatul de la prăvălie.

Mai la o parte, sub revărsarea slabă a unei lămpi de bucătărie, spânzurată într'un cui, în marginea ferestrei, trei țigani, negri și buzați, de parcă frați ar fi fost, își instrunau: vioara, țambalul și contrabasul.

După ce vioristul, își așeză sub bărbie un capăt de catifea roșie și se uită la ceilalți tovarăși de canoane, începū a cânta marșul.

Fetele și tinerii, veniți să nuntească, începură a sălta pe călcăe, abia așteptând să înceapă jocul. Țiganii înțelesēră și, din marș, o deteră în vals, din vals, în shimy, din shimy în tango, sârbă, foxtrot și chindie; un fel de potpuri al mahalalei.

Cât ai clipi din ochi, lumea toată, începî a se învîrîti, frămîntînd și duduind pămîntul cu picioarele, de credeai că au să se dărîme, din clipă în clipă, casele acelea mici și strîmbe, înșiruite unele lângă altele, ca cutii de chibrituri.

Bărbații se deschiară la vestă; unii își scoaseră și hainele; iar cînd țigani osteniți, tăcură, gîfăiau jucătorii, ștergîndu-se pe față, de sudoare, cu batistele sau numai cu podul palmei, iar domnișoarele, împletecindu-se pe picioare, suflau de moarte, făcîndu-și vînt cu evantaliuri sau hîrtii împăturate, atîrnînd de brațul „cavalerului“, ca donicioare de urechile cobilițelor oltenești.

Mireasa, era lucrătoare la fabrica de cartonage; o chemă Georgeta. Se cunoscuse mai de mult cu „cocoșul dracului“, dar, fată serioasă, cum spunea ea, n'au vrut să se mute în casă, pînă ce omul hotărît să nu mai umble pe la porțile fabricelor, așteptînd mereu pe una și pe alta, nu i-a spus că pe ea o ia cu cununie, adică cu nuntă, căci cununia la Ofițer sau la biserică puteau să o facă ori cînd, dar pentru ochii lumii... nuntă.

— Și pe urmă, eu sunt socialist democrat... Fericirea o iau eu, nu trebuie să mi-o dea popa sau burghezul incins peste burtă cu tricolor... La urma urmei... nu lipsește nimic!... Eu sunt ginere, Georgeta mireasă, Domnul Niță naș, cucoana Sanda nașă, lume destulă; masă, vin, lăutari... Nu-i așa domnule Niță?...

— Nu știu despre ce e vorba!

— Ia despre nuntă!... Știi dumneata... ideile mele!...

—Traiul să vă fie bun!... Parcă dacă o iei cu cununie e ceva mai mult?... Tot așa se întâmplă. Ori te lasă ea, ori o lași tu.

— Sigur!...

Și câte trei oameni, rămaseră să vorbească mai departe de viața casnică.

Georgeta se gătise, într'adevăr, ca o mireasă. Rochie albă cu trenă, voal, beteală pe cap și o cunună de floricele mici, îi strângea tâmplele într'un cerc, iar în creștet, dintr'un carton poleit cu aur, o diademă cu o „cruce a reginei“ în față, împlinea gâteala.

Nimeni n'ar fi putut spune că mireasa e de operetă. Nu!... Era o mireasă veritabilă.

Jocul și voia bună, nu mai contenî până spre miezul nopții, când se întinse masa.

Pe farfuri mari, din distanță în distanță, patru găște, atunci aduse de la cuptor, aromeau cu mirosul verzei; farfuri cu mezeluri, cutii cu sardele, brânză și, pe tipsii de sticlă, așezate pe căni de pământ, flori și mere. Câte-va sfeșnice și o lampă cu sticla pân-tecoasă ce răspândea odată cu lumina și mirosul gazului.

Înainte de a se așeză la masă, ginerile, care voia să arate muntașilor și latura talentului ce-l are, pe lângă calitățile de bun meserias, se așeză pe un scaunel mic, în mijlocul curții și, aplecându-și capul peste burduful întins al armonicei, începă : Plânge Bistrița în vale... apoi : „S'a dus, și orice a-și face“.

Fetele și băeții, încercuindu-l, cântau din gură, acompaniându-l cu târăgăniuri lungi și suspine sentimentale.

Când a terminat, toată curtea a început a bate din palme, iar ginerile, fericit, se sculă, spunând că ar fi cântat și mai bine, dar s'a înțepat într'un deget.

Lăutarii cântau și strigau cât îi ținea gura :

— Mulți ani trăiască!... Mulți ani trăiască... mulți ani!...

La masă, cucoana Sanda făcea onorurile gazdei, așezând pe fiecare la locul chibzuit de mai înainte.

În capul mesei, deoparte, consulul, iar de cealaltă parte, domnul Niță; apoi, mai la mijloc, doamna Sălceanu, Didina, loc rezervat Agatei, — care era în oraș și care, ca nici odată, întârziă așa de mult, —; cucoana Sanda, mireasa, ginerile, Alexandru Gangu, Gheorghe, Matei și, în sfârșit, toți invitații, ba și neinvitații, aflați mai în preajma mesei, pe unde au găsit scaune libere.

Toți vorbeau, fiecare având de spus câte ceva.

Nici dascălul n'a lipsit și nici Tudorică, care după ce închisese prăvălia, venise, invitat fiind de domnul Niță.

Lăutarii cântau, la început mai potolit, apoi, din ce în ce mai tare și mai de unul singur, așa ca să fie cât mai bine auzit fiecare în parte, ceea ce făcea să pară că din toată voia bună de până atunci, se încinsese o ceartă între vioară, contrabasul răgușit și țambal, în care lovea țiganul de ai fi crezut că e pus cu dușmănie, să-și spargă lada, cu ciocănașele ce le ținea între degete. Târziu, încetiniră cântecul, de nu se mai auzea de cât sbârnăitul unei singure coarde a contrabasului, pe care țiganul mișcă arcușul, în sus

și în jos, obosit, în chip de a acompania pe viorist care, cu instrumentul de o parte, își holbase ochii și căscase gura cântând, de parcă ar fi vrut să înghiță toate bunătățile dupe masă, ba și pe meseni.

„Doi ochii albaștrii...”

Furculițele țacăneau în farfurii: vorbele și glumele se împărecheau, iar vinul curgea mereu în paharele ce se goleau, ca sparte în fund.

— Mai dă și pe-aci o sticlă!...

— Și aici una!...

— Mă!... Da secetă mai e!...

Consulul își lăsase capul în farfurie, ca și cum silă i-ar fi fost să se uite la cei dimprejur și fărămițeà o bucățică de piept de găscă, având grijă să-și toarne în pahar.

Nu vorbeà cu nimeni; erà fără de chef... Il supără gălăgia și vorba multă, fără nici un rost a mesenilor. Făcù de vre-o două ori observații unui tânăr, ce stà aproape de el, după ce mai întâi, l'a privit câtă-va vreme, pe sub sprâncene, cu destul necaz, ca să nu-i poată spune altceva decât :

— Ai mâncat picioare de găină... Meliți mereu...

— Eu?...

— Da, tu!... Nu vezi?... Vorbești prostii și nu te ascultă nimeni. Vrei să te cunoască lumea?... Poftim... Urcă-te pe scaun; dă din mâini, țipă ca măgarii și au să te vadă....

Domnul Sălceanu se ridică în picioare, ne mai pu-tând ține astâmpăr mâinilor ce gesticulau.

— Cine te-a supărat, domnule Consul?... întrebă ginerile.

— Mă plictisește dumnealui... Vorbește, tipă parcă e pe câmp. Și luându-și paharul într'o mână și sticla în alta, vru să plece de la masă, cucoana Sanda însă, îl împiedecă :

— Nu se poate!... Dumneata?... Dumneata?... Vai!... Stai!—

— Atunci, să plece dumnealui!... Să plece!... Și se reează pe scaun, în vreme ce tânărul se ridică să se mute cu scaunul la extremitatea mesei.

Domnului Sălceanu nu-i trecuse încă supărarea, deși cel cu pricina plecase și nu-i mai sta în coastă. Vorbea destul de tare, ca să poată auzi și alții :

— Se vârase în sufletul meu... Dobitocul!...

Tiganiii cântau și toți mesenii, la fel, acompaniindu-i. Astfel se puse capăt nemulțumirii domnului Sălceanu de necazul ce i se făcuse.

Sticlele și cămile cu vin, se goleau una după alta; toată lumea era bine dispusă, numai limbile se cam încâlciseră.

Când se aduse cozonacii, domnișoarele și tinerii dansatori, mestecând din gură încă, se sculară în trăgăniirile lenevoase ale unui Tango, lăsând scaunele goale, în jurul mesei.

Puținii copii, câți rămăseseră, se îndesau, apropiindu-se de masă și, nevăzuți, se întindeau să fure câte o felie de cozonac din farfuriile încărcate.

Cucoana Sanda, răstignită de speteaza scaunului, aducându-și aminte din tinerețe, începù să cânte, întâi mai ușurel, așa ca pentru ea, apoi mai tare și mai cu inimă, văzând că e luată în seamă :

— „...De când steaua vietii mele la oaste s'a dus... de aatuncia toate stele, toate au apusss...., de aatuncia toate stele, toate au apus !“

— Foarte frumos!...

— Bravo!!!...

— Să trăești!...

— Eh!... alte vremuri!...

— Mai zi ceva, cucoană Sando!...

Domnul Niță, după ce își clătină capul de câte va ori, cu părerea de rău a redeșteptării tinereții, îi spuse lui Gheorghe că are de vânzare, vre-o cincizeci de piei de vită mare, cu doisprezece lei chilogramul.

— Nu cum va poți să-mi faci ceva rost, pe-acolo, pe la fabrică?... Piei mari, grele!...

Doamna Sălceanu, nervoasă, cu mâinile împreunate pe masă, cu gândul în altă parte, mereu așteptând pe Agata, ascultă cuvintele Didinei, care spuneă cât de mult o iubeste pe domnișoara :

— Mai mult ca pe o soră, și, ca să-ți dovedesc, dacă o vrea, când s'o mărita, am s'o cunun eu, însă nu cu Gheorghe, ci cu domnul Ionescu. Ce om e domnul Ionescu!... Funcționar la domenii... Prieten vechi... bun... Familie mare... Are un frate căpitan de intendență, unul șef de gară și o soră, cocotă în lumea bună. Să o vezi, madam Sălceanu, zici că e păpușă, nu alta!... Frumoasă, blondă, niște ochii... albaștrii, mari ca de bou și o piele... albă, albăăăă... ca laptele... Inaltă, voinică, să rupă omul în două...

Madam Sălceanu, gândea mereu în altă parte, iar croitoreasa mereu vorbea de Tincuța cea frumoasă,

care dacă ar fi vrut, prințesă s'ar fi făcut și, ca să întărească cuvântul, se aplecă la urechea nevestei Consului și îi șopti ceva, apoi continuă mai departe :

— Da, zău!... Să mă bată Dumnezeu!... Au trăit împreună... Să mor dacă spui minciuni... să-mi sară ochii!...

Toată lumea aveà de spus câte ceva tovarășului din dreapta, din stânga sau din față.

Matei, se apropiase de văduva unui tăbăcar, căreia îi murise, cu vre-o două săptămâni mai înainte, bărbatul.

— Eu l'am cunoscut. Eram buni prieteni!... Ce rău mi-a părut când am auzit!... Cât am ținut eu la el... Zău, să nu te superi, dar de vrei, oricând, oricând, mă'nțelegi, eu sunt gata să te iau de nevastă... Foarte buni prieteni am fost!...

În vremea aceasta, dascălul dela Manu Cavafu, cu un pahar în mână, se ridică în picioare, închinând :

— În sănătatea... în sănătatea ginerelui, a miresei, a domnului Niță, a cucoanei Sanda și a domnului Consul, beau, paharele care le-am băut și cum spune Sfântul Apostol Pavel, ba nu... Petre, sau Luca, — nu știu care, l'am uitat — să, să dea Dumnezeu, să vă, vă înmulțiți, ca stelele cerului și ca nisipul mării, căci... Am zis!

Și se așeză pe scaun, ștergându-și stuful bărbei și al mustăților cu amândouă mâinile...

Nimeni nu-l ascultase, și nici unul nu-l văzuse măcar, de cât Alexandru Gangu, care își plimbă ochii din om în om.

De câte ori lăutarii încetau, dântuitorii, perechi, perechi, sprijiniți unii în alții, ca boii în jug, lenevoși și oboșiți, se plimbau ciupindu-se sau legănându-se de mâini până mai spre fundul curții, unde locul era mai întunecat, lângă magazii, să se sărute grăbiți, de cinci șase ori, ca apoi să facă loc aceleiași manifestări de dragoste, perechei care venea să le ia locul, și aceea, la rândul lor, celor ce-i urmau și tot așa, până ce dansul începea din nou. Ginerelui singur, îi era îngăduit să-și sărute mireasa în văzul lumii, iar ea, rușinată, cu capul plecat în jos, să-i spună mereu :

— Ghițăăă!...

Domnul Sălceanu, deși băuse în lege, se mai ținea încă pe picioare și apropiindu-se de Gangu, întrebă :

— Ei!... ce zici de mascarada asta?...

— Știu și eu ce să zic?... Nuntă...!

— Nu așa, răspunde limpede!

— Mă simt obosit!...

— Bravo!... Ia dă sticla aia. Umplu două pahare, ciocniră împreună; își scutură capul, scrâșni din dinți și scuipă.

— Ce porcărie!... Pfui!... Și iar își scutură capul.

Agata, braț de braț cu Andrei, fusesă în oraș pe la grădini, și se întorceau spre casă. Era veselă, de o bucurie neînțeleasă. Ar fi vrut ca toată noaptea să umble, hoinărind pe străzi singuratece, sau afară, undeva la câmp, să fie numai ei doi în nesfârșitul nopții calde de toamnă întârziată. Andrei era obosit de atâta poezie și o moleșală trândavă îi îngreuiă mersul. Mai de grabă ar fi voit să ajungă acasă, să doarmă, punând capăt peregrinărilor acestea, din care se

vedea prostit de o femeie. El, care altă dată știuse să-și croiască drumul cel mai repede și scurt spre ținta mulțumirilor pătimase ale omului iar nu ale băiatului visător, mulțumit numai cu o privire sau strângere de mână.

Ea vorbea, îi recitâ poezii și suspină. El tăcea, tăcea, fără să spună un cuvânt și fără să audă cântecul dragostei. În gândurile lui se amestecau, preparatele ce le avea de făcut a doua zi la fabrică. Pieile stricate, cenușarele, untura de pește și toate acestea, în legătură strânsă cu tatăl ei, al aceleia care îi sta în dreapta.

Se uită la ea... Lăsă capul în jos... în clipa aceia ar fi voit să fugă, să fugă, să nu o mai vază niciodată. Ciuda îi era cu atât mai mare, cu cât o bună bucată devreme, o iubise, sau crezuse numai și învrăjbit pe el însuși, desfăcându-se de brațul fetei, făcû câți-va pași mai înainte.

— Hai mai repede !...

— Tu nu ești poet.

— Nici nu vreau!... Eu sunt tăbăcar. Umblu în toate lăturile și scot din murdărie, viața, bogăția și mulțumirea sufletului. Mâine trebuie să mă scol de dimineață...

— Du-mă până acasă !...

Cum era aninată de brațul lui, dacă Andrei s'ar fi gândit la ea... așa ca altă dată, i-ar fi simțit bătăile inimii, ce loveau în pieptul de fecioară, să-l spargă.

Când au ajuns în dreptul porții, Andrei Grigore își scoase mâna de sub brațul ei, fericit de a-și fi

găsit libertatea. Era ultima seară, își zicea el. De a doua zi chiar, va face în așa fel, ca niciodată să nu se mai vadă.

Agata îl strângea tot mai aproape. Se uitară în curtea pestriță de lume și lumini. Văzu pe tată-său, pe mamă-sa, pe domnul Niță, pe ginere, mireasă și trecură mai înainte...

Lăutarii cântau Fox-Trott. Un felinar, din cele două dela poartă, își stingeà lumina, sfârșind gazul și afumând sticla, de o făcuse toată numai funinge.

— Unde mergi?... o întrebă Andrei.

— Mi-e sete de libertate !... Aici, aproape, e câmpul întins ce leagă vecinicia morții cu bucuriile vieții; de o parte orașul, de cealaltă, cimitirul; numai câțiva pași încă și pe urmă ne întoarcem.

Il luă cu amândouă brațele pe după gât și începù a-l sărută, apoi se desprinse de el și fugi înainte, singură...

Câmpul gunoaielor, închipuià în noapte, imensitatea fără de început și fără de sfârșit, a naturii....

Liniște...

Departe, în valea plângerii, abia mai licăreau, două trei ace de lumină ale candelelor închise în cutii de sticlă, asemeni speranțelor în viitor.

Un liliac trecù în sbor, pe deasupra capetelor lor, fâlfâind din aripele greoaie. Dinspre balta, neacoperită de gunoae, se ridică, negru, ca un val de cărbune, stuful trestilor.

Înima Agatei băteà tot mai cu putere, tot mai tare, de parcă ar fi fost gata să se rupă din loc. O obo-

seală, ca de îngheț, simțea cum îi topește toată ființa, amestecând-o cu însăși natura. Strâns lipită de el, de parcă ar fi făcut un singur trup, picioarele lor călcau pe iarba fragedă, ce peteceă câmpul, ca pistruiele pe obrajii femeilor însărcinate, afundându-se tot mai mult în pământul mocirlos, pe care umblau ca pe un așternut de aluat.

Agata nu mai gândeà la nimic... Vinele i se umflau și simțea cum sângele îi syâcnește, năvălind în ochi, în cap și în inimă. Furată ca de vârtej, se lăsă în voia întunericului și, întinzând, amândouă brațele pe după gâtul lui, cu respirația întretăiată, abia de-i șopti :

— Aci!...

Se lăsă pe iarba moale și firavă, lungindu-se pe spate, în vreme ce el, drept, în picioare, cercetă întunericul jur împrejur, de parcă ar fi voit să caute o vietate.

Agata închise ochii. Întinzând brațele îi cuprinse într'o îmbrățișare amândouă picioarele, și-l trase alături de ea, apoi, ca o nebună, începù să-l sărute tot mai pătimaș, până ce căzù într'o amortire completă, rămânând lungită, cu brațele întinse, suflând pe nări, de oboseala grozavă pe care o dă senzualitatea.

Andrei se aprinse la față și cum îi simțea tot mai aproape respirația caldă și mirosul sudoarei de sub brațele ridicate de pe care căzuse mânecile largi ale bluzei, se aplecă deasupra ei, sălbatec, începând să o muște, în vreme ce degetele mâinilor ei se jucau în părul mătăsos al lui...

— A ta sunt... a ta... a!...

Lăutarii cântau și în liniștea nopții, Fox-trotul, se stingeă și se accentuă în modulări de val ce se înălțau și coborau, ca iar să se ridice și iar...

Târziu, când nuntașii, unii amețiți de băutură, iar alții cu oboseala în oase se răriră, domnul Sălceanu eră dus în casă, purtat pe brațe de Alexandru, gine-rele și alții. Dormeă.

Domnul Niță, la fel, plecase să se culce, sprijinit de brațul cucoanei Sanda.

Sub masă, neluat în seamă de nimeni, dascălul, visă, poate, drumul cel mai apropiat, ce duce la Sfântul Munte. Gine-rele și mireasa intrară și ei în casă, așa că în curte nu mai rămăsese decât lăutarii cari stăteau la masă, mâncând rămășițele găștelor și des-fundând sticle de vin.

Lampioanele, unele stinse, iar în altele, abia de mai fâlfâiă flacăra capetelor de lumânare.

Masa și curtea toată, era în dezordine, așa ca după chefuri între stăpâni când slugile nu sunt acasă și nimeni nu este să pună rânduială în turburarea pe care o dă vinul.

Era o pauză.

-- Un ceas, sau două, spuse ginerile, și vom începe-o iar...

De aceia mulți dintre tinerii nuntași și fetele nesă-tule de bucurii, se strângeau în brațe pe scaune sau pe locurile virane prin împrejurimi și pe câmp; alții se purtau unul pe altul, ca doicele pe prunci, până gă-

seau o ascunzătoare unde să se oprească și să strige altora :

— Ocupat.

Părea începutul sfârșitului Gomorei și Sodomei, fiecare rupând vieții, clipă cu clipă, plăcerile sațiului de altădată.

Gangu, scârbit, eși la poartă și de-acolo, încet, încet, depărtându-se de vorbele și curtea cu luminile chioare a două lampioane și a lămpii de bucătărie spânzurată în cui lângă fereastra generelui.

Pe câmp, țipenie... Vântul adia răcoros... Iși desfăcù gulerul și, cu capul aplecat, fără de gânduri, ca un lunatec, dornic tot mai mult de singurătate, se pierdù în nopte, departe, tot mai departe, de parcă ar fi vrut să ajungă până dincolo de baltă în Valea Plângerii, să se plimbe printre crucile mormintelor, unde nimeni nu turbură pacea sufletului și a nopții.

Vântul suflă tot mai răcoros și tot mai amenințător a ploaie, ridicându-se deodată, parcă din fundul mlaștinei.

De două luni, strop de apă nu udase pământul.

Când și când, prin ruptura nourilor ce se rostogoleau ca ghemuri uriașe de păcură învălătucită, stelele își arătau strălucirea, o clipă numai, ca apoi, iar negru de smoală să învalue cer și pământ.

Trestii începură a foșni, ca în tăișuri de cuțite iar broaștele înviară lacul, în orocăituri sgomotoase, stârnite la ceartă și ocară.

Gangu, se întorcea spre casă, tot așa de încet și fără de gânduri. Când ridică ochii, în pâlnia câm-

pului din care se rupe strada Broșteni, două umbre, lipite una de alta, îi erau înaintea.

Întârzie pasul, dând timp celor îndrăgostiți să se depărteze. Când se apropie de casă, umbrele mereu îi erau înaintea și șovăiau în mers, sprijinindu-se una de alta. Câteva picături de ploaie începuseră să cadă. În dreptul singurului felinar ce mai licărea la poarta nunții, umbrele se despărțiră: una intră în curte, iar cealaltă se pierdă în întuneric, grăbind să scape de ploaie.

Gangu clătină capul și scuipe, cu aceeași silă ca și Consulul, când privise peste capetele lumii împestrițate ce nunteau.

În umbra ce pășise o clipă mai înaintea în drumul ei, sprijinită de umărul altuia, recunoscă pe Agata. Inima începuse să-i bată și fața-i toată se brobonă de sudoare.

Se întoarse din poartă. Ploaia începuse a se înțeți. Puținii cheflii cari mai rămăseseră, fete și băieți, cu gulerele hainelor ridicate, ei, iar ele cu fustele întoarse sau numai suflecate în brâu, să le ferească de ploaie, grăbeau, ținându-se de braț, perechi, perechi, așa cum jucase și se iubise, pierzându-se în noapte.

În mai puțin de câteva clipe, nu mai rămăseseră în curtea caselor domnului Niță, din toată învălmășeala petrecerii, decât mesele întinse, cu paharele și sticlele răsturnate, cu colțul fețelor de masă, furate de vânt și aruncate departe, lăsând să se vadă scândurile negre prăfuite, de ulucă, așezate pe capre.

Ploaia cădea ca dintr'un jghiab și lampionii de hârtie, udate și scofâlcite, picurau apa galbenă, roșie și albastră, a tricolorului.

• Bubuiturile și scăpările de fulger, luminau locul din timp în timp, arătând calea ultimilor cari plecau din curte: lăutarii.

Lanțurile de hârtie, stegulețele și toată găteala de mai înainte foșneau și se rupeau în bătaia vântului și a ploaii, până ce nu mai rămase din ele, decât agățătorile prinse pe frânghiile întinse, jupuite de găteală.

Asa găsi curtea Gangu, când se întoarse acasă, ud până la piele.

Agata n'a putut închide ochii toată noaptea... Simte-
tea cum sângele îi năvălește în inimă, într'o goană
nebună. Inchizând ochii avea senzația că torentul
roșu îi sparge vinele și curge într'o ropotire de ploa-
ie, făcând, la început, un râușor ce creștează văzând
cu ochii, până ce râușorul se făcù râu și râul luă pro-
porțiile unui fluviu învolburat de furtună, iar ea, plu-
tează pe fierbinteala sângelui acesta, ca o coajă de nucă
săltată de valuri și curenți.

Deschise ochii, deși știà bine că nu dormise. Visase
trează fiind.

O durează capul, ca de o greutate ce i se lăsase în
creștet. Gândul i se oprișe la el, la fericirea ce o aș-
teptă, la visul împlinit al fetelor, și, la moliciunea
firelor lungi de iarbă, în care mâna i se îngropase,
mângâind pământul, sorbind cu ochii întredeschiși,
înălțimile fără fund ale cerului cu stele sclipitoare,
ce piereau de la clipă la clipă, să reapară în rariștea
nourilor, în timp ce sufletul ei, acoperit de al lui, ca
și trupu-i ce-l subția, cum se subțiază în strânsoa-
rea sălbatecă a brațelor ce vreau să o frângă.

Atunci, nu se gândise nici la teatru, nici la celebritate, nici la recepțiile Legațiunilor, în care îi plăcea așa de mult să se închipuească.

Fusese asemeni câmpului de muncă în primăvară, când brazdele întoarse germinează viața nouă, iar răsuflarea fierbinte a gurii lui și toată căldura trupului ce o copleșise, era abureala pământului ce se ridică în razele calde ale soarelui.

Toată noaptea a închis ochii și i-a deschis, cercând să fie în loc senzațiile, aceleiași bucurii și acelorași fiori ce-i deschiseră încuetoarele vieții.

— Dacă n'ar fi ploaie...

Ploaea stătuse de mult; a fost o răpăială grăbită, asemeni fericirii care i-a fost dat să o afle în balta mocirlosă a gunoaelor, între viața unui sfârșit de oraș și crucile uscate, strâmbe, putregăite și aplecate, ale unui sfârșit de cimitir, ce însemnă ca piatră de hotar, sub plumbul vremii, ce apasă deșertăciunile omenești...

Se făcuse ziuă. Lumea muncitorilor mergea la lucru. Fabricile, unele după altele, sau în același timp, își împreunau urletele sirenelor cu fluerăturile subțiri, ca și finalul unei rugăciuni de orgă, închinată muncii, într'o catedrală uriașă, în care locul cucernicilor proslăviți închinăciunii, îl țineau tăăbăcarii ce-și legănav trupurile mari și grele, pe picioarele îndoite de la genunchi, sub povara vieții, pe care trebuiau să o poarte de acasă la fabrică și de la fabrică acasă.

Agata, îmbrăcată simplu, fără nici o găteală, ca

toate femeile de rând, cu pantofii descheiați de grăbită ce eră, își netezi cu palma părul, pe care n'auvsesese timp să-l pieptene. Veselă, bucuroasă ca un răsărit de soare, se duse să caute locul unde își dăduse fecioria.

Pașii i se adânciau în pământul moale, gunoios, ca și în ajun, călcând peste cioburi de sticlă, tinichele și resturi de veșminte.

Căutând cu ochii în pământ, se oprî în fața unui loc, mare cât un pat pe care iarba fragedă, plăpândă, cu firele lungi, era călcată, bătătorită ca un covor de Persia.

Începù să rîdă de bucurie, ca un copil în fața unei jucării frumoase, pe care nu o visase niciodată. Îngenunchie, mîngîind iarba, ca spinarea unei pisici; apoi se culcă în acelaș loc, rostogolindu-se, închizând ochii, adâncindu-și degetele mîinilor în pământul rar, rupând firele de iarbă, închizând ochii, înfiorându-se de fericire...

Visă....

În fața minții, îi stă el și numai el.

Soarele îi încălzeă fața. Câmpul era pustiu; abia departe, pierduți sub coasta Belului, căutătorii de gunoae, aplecați de mijloc, scormoneau norocul, azi ca eri și eri ca totdeauna.

Cînd se ridică, rotî ochii, jur împrejurul locului, să-l însemne, să-l știe, să-l cerceteze mereu, mereu, ca pe o comoară dragă ce o ascunsese. Și cum căută razim privirii, la câți-va pași numai, de locul unde odihnise, află stîrvul unui câine, cu burta spartă, în

măruntaele căruia, viermii, închipuiau vălmășagul năvălirilor barbare, odată cu paradoxul evanghelic: „O! Deșertăciune a deșertăciunilor, toate sunt deșertăciuni“..

Un miros greu și puturos, de hoit, o izbi în față. Se scutură, strânse din dinți, reținându-și respirația, și fugi... fugi repede, fără să se mai uite înapoi.

Incepură ploile de toamnă; dese, mărunte și mohorâte, cu cerul vecinic acoperit de ceața fumurie a nourilor topiți, ce nu lăsau să se vadă geană din albastrul țării.

Agata se ducea la repetiție, dimineața și după amiază. I se încredințase, în două piese, două roluri destul de neînsemnate, cărora însă le dă toată importanța, socotindu-le ca foarte grele, — de caracter, — camarazii mai bătrâni o învățase să creadă.

Povestea e veche, de când e teatrul și actorii fără de talent, care n'au jucat decât roluri de ultima mână, înfrățite figurației, mulțumiți în mândria lor de slujitori ai Thaliei, ca salahorii plătiți cu ziua, că rolul lor e foarte greu, deși nu aveau decât două cuvinte de spus și acelea trecute mai întâi prin gura directorului de scenă, care le măsură distanța pașilor, pe scândura scenei, lărgimea gesturilor și modulările vocii în pronunțarea celor câteva silabe împărțite pe cari trebuiau să le spună.

E cabotinul ratat.

Cu ochii ascunși în crețurile obrazului, ca două picături de smoală topită, vorbind de piesele în care

a jucat, își brăzdează fruntea, picăturile de smoală se măresc și într'o mobilitate a feței, neordonată, gura i se taie până la urechi sau se rotunjește, complexând gestul unei încrederi fără de seamă, ca după o pauză să spună sec, cu o mândrie reținută, că rolul pe care îl repetă, e al șasesutelea, fără trei.

Acesta, sau unul dintre aceștia, i-a spus Agatei :

— „Da fetiço... da!... Nici nu-ți dai seama ce greu e rolul de compoziție.... Rolul meu e mai greu ca al tuturor... Trebuie să știi că în clipa aceea, când joc, nu văd și nu aud nimic. Aștept intrarea.... Tremur.... mă frământ, mă sbat sau mă stăpânesc și iar mă sbat, — dacă trebuie — uite așa.... uite așa.... ca o femeie ce stă gata să nască... Da!... Da!... Ce crezi, că altceva e arta?... Durerile și spasmele creațiunii.... În fiecare seară, de câte ori joc, creiez și, vezi, din pricina asta arta noastră e cea mai grea.... Ascultă-mă pe mine. Eu am certitudinea că maestrul.... Și se plecă la ureche de-i spuse numele, despre care scriu gazetele și care e societar și.... însfârșit, maestrul n'ar putea să facă nimic din ceace fac eu... Da!... Ca să mă înțelegi mai bine, trebuie să mă vezi... M'ai văzut aseară?...

— Nu!...

— Păcat!... in materie de teatru, de artă... Dar nu-ți mai vorbesc; numai ce-mi aduc aminte și mi se urcă sângele la cap; mă revolt de atâta nedreptate ce se petrece între zidurile acestea....

Și luând-o cu mâna pe după gât, ca doi prieteni:
— un bătrân cu fața de hârtie, cu orizontul închis și o

fată cu tinerețea în suflet și grijile în ochi — trecură dela ușa regisoratului, spre scenă unde se repetă actul al treilea al piesei în care aveau să stea de vorbă amândoi, marii artiști, închipuind doi servitori amărâți, fără de nimic bun pe lume și totuș de familie, având ca panasă al nobleței, el, o mătură cu coadă, iar ea, o piele de căprioară cu care aveà să șteargă praful de pe mobilă.

Prea mult vorbise actorul și, prea mult suspinase actrița, căci întârziind să intre la vreme, regisorul le eși înainte strigându-le :

— Dar ce va să zică asta?... Nu vă e rușine!... Nu mai aveți timp de dragoste?... Mișcați-vă odată!... V'ați luat de gât, parcă veniți de la cârciumă!... Să știți că o să vă amendez!...

Amândoi actorii, unul pe o ușă a decorului, și celalt pe alta, intrară.

Cu toată încurajarea actorului bătrân și importanța pe care acesta o învățase să o dea oricărui rol, Agata erà neliniștită. De câte ori deschidea ușa grea a teatrului, urcând scările, gândul îi era acelaș: rolul de debut, rol mare, mare de tot....

Se uită pe listele de distribuție, își căută numele și, nu erà. Imediat aproape gândul îi erà la Andrei....

— Andrei e bogat, dar Andrei e fabricantul de tăbăcărie, nu e o personalitate, nu e un nume ca să poată influența; e Andrei Grigore....

Atâtea și atâtea actrițe au obținut să joace, nici una nu are mai mult talent ca mine!...

Iși aduse aminte :

A, eră întreținuta maestrului X; B, a regisorului; C, a directorului de scenă; E, a directorului tehnic; F, a directorului general...

Fiecare aveà o coadă și fiecare un rol... Plecă capul și rămase îngândurată ca apoi să repete încet, numai pentru ea :

— Dacă... dacă și eu ași fi fost...

Clătină capul și se duse pe scenă și dupe scenă în foaiier, să aștepte ceasuri întregi, ca în actul întâi să anunțe lumea invitaților: „Masa e servită!“... În al doilea: „Domnul are o scrisoare!“... și, la finalul actului al treilea, să între speriată, să-și încrucișeze brațele și să țipe: „Dumnezeule!... ce s'a întâmplat!“... ca apoi, să cază leșinată pe un fotoliu și peste ea, cortina.

Nu odată, pe culoarele de din dosul scenei, pe când mașiniștii și recuzitorii alergau, de colo până colo, purtând câte un plafon, o pădure, un copac sau un oraș, o loveau și nici nu-și cereau măcar iertare. Se vedeà nesocotită de toți, până și de servitori cari nici nu se sculau după scaun când îi vorbeau, răspunzând întrebărilor ei, familiar, ca între egali.

Toată atmosfera asta de prietenie și nesocotință, o întristă.

Gândeà la examenul de absolvire al Conservatorului; la prima vizită făcută domnului Director General, după angajament, când fusese chemată în cabinet să-i vorbească, și gândul îi fugeà mereu dupe alte și alte amintiri. Tot în ziua aceia, sau în urmă,

Maestrul X a luat-o de bărbie; un altul i-a spus ceva pe șoptite și n'a înțeles nimic din cele spuse, i-a văzut însă jocul ochilor; altul a vrut să o cuprindă pe după mijloc, să o măsoare cât îi de subțire în talie....; altul i-a admirat întâi ținuta, apoi pantofii, picioarele, ciorapii, ca să se oprească, mergând cu ochii peste tot trupul, la „buzișoarele roșii ca piersica însângerată....“.

Ca o scăpărare de fulger îi veni în minte câmpul de gunoaie și câinele cu burta spartă în care mișunau viermii. Clătină capul, își mușcă buzele și vorbind singură, repetă cuvântul :

— Dacă... dacă... dacă... ași fi fost...

Șters, mai mult ca o indicație, Andrei îi sta în față cu ochii împăenjeniți, privind pe deasupra umerilor ei, undeva, departe.

S'au mai întâlnit de trei ori. Odată, într'o casă mică, cu ferestrele joase, pe strada Puțu cu apă rece; altădată, seara, într'o cârciumă cu odăi de dormit și, altădată, într'o mansardă a unei case mari, pe o stradă laterală Căei Victoriei, în poarta căreia mișunau femeile de stradă, ca lucrătoarele în preajma unei fabrici.

De fiecare dată, i s'a părut, că undeva, aproape, trebuie să fie un hoit puturos.

Dacă nu s'a împotrivit la început, s'a împotrivit mereu în urmă și mereu s'a supus tăbăcarului, căruia de nu i-ar fi înțeles privirea pătimase, ar fi bruscat-o poate, sau i-ar fi spus cuvinte grele, ce înjosesc o femeie.

Povestea dragostei s'a sfârșit din chiar clipa în care începuse. Andrei însemnase în carnetu-i de buzunar un nume nou lângă altele multe.

Au fost zile când îl așteptă și nu venea; au fost altele când deși venea, abia avea vreme să o întrebe ce vrea, ca imediat să plece, iar ea să-și apese amândouă mâinile pe piept, să înăbușe bătăile inimei cari se hodorogise, închipuind două ciocane grăbite, ce cad peste un fund de căldare.

Mai curând de cum se strică vremea în zilele de primăvară sau ale toamnei târzii, se rupse firul de mătase al visurilor și cei iubiți altădată, treceau unul pe lângă altul, ca doi străini. Ea, șovăind, cu capul încărcat de gânduri, la început aprinsă la față, iar mai apoi, fără de culoare; El, privind pe deasupra lucrurilor și a oamenilor, învârtind bastonul și fluerând printre dinți, până ce o pierde în lume, ca apoi să se oprească în dreptul unei vitrine, sau în vre-un colț de stradă să se uite dupe ea, bucuros de el însuși.

Eră singura plăcere pe care o avea pe urma legăturilor de dragoste; să treacă, fără nici o tresărire pe lângă aceea pe care o avusese, ca pe lângă un obiect de prisos și de neluat în seamă.

La fabrică, Andrei începù să se țină de capul Consulului făcându-i destule mizerii, în fața celorlalți lucrători, învinuindu-l de beție. Motivul adevărat însă, eră numai acela că 178 eră tatăl Agatei și dacă altădată își plătise poftetele, în tovărășia femeilor de stradă, pe toate le uitase din chiar clipa aceia, pe câtă

vreme aceasta îi stă mereu în față, în chipul Consului.

— Cine știe, își zicea el, dacă bețivul nu va spune prin cârciumi, povestea iubirii lui?... De aceia singura cale era să-l gonească și cât mai curând, ca să poată spune lucrătorilor că e imoral să dea pâine unui astfel de om.

Pentru aceasta nu i-a trebuit multă vreme lui Andrei Grigore și în chiar ziua aceia prilejul i se ivi.

Găsindu-l beat, la ocărăț ca pe cel mai de pe urmă hamal, și îndepărtându-se câți-va pași, l'a înjurat destul de tare, ca să fie auzit de toți lucrătorii de prin preajmă-i. Domnul Sălceanu însă, fie că auzise, fie că nu, își vedeă de treabă, nepăsător la amenințările ce urma.

— Încă odată, dacă te mai îmbeți, am să te dau afară din fabrică.

Consulul râse și eși în curte.

Purtarea aceasta îl învrăjbi și mai rău, văzându-se nesocotit de omul care se știa înrubedenit cu el prin fiică. Clipi de câteva ori din ochi, mușcându-și buzele, ca frământat de gânduri și hotărît, începù să-l pōnosească în fața tuturor muncitorilor, spunând că e un „excroc, care toată viața n'a făcut de cât pe hai-manaua internațională; om de nimic care nu merită nici bucățica de pâine“... și câte și mai câte...

Lucrătorii, își vedeau de treburi, nedumeriți în gând, de purtarea Domnului Director care pentru un lucru de nimic, petrecut de atâtea ori altă dată, lucru ce se putea întâmpla fiecăruia dintre ei, să spună așa cuvinte grele cu atât mai mult cu cât, în supă-

rarea ce și-o arătase contra Consulului, căută sprijin în părerea lor, a celor mulți, cărora le vorbea prietenos, ca nici odată.

Toți tăceau, frământând cu brațele vânjoase pieile întinse pe mese, înjurând în gând, sau scrâșnind din dinți, contra fabricantului care nu conteneà cu ocările la adresa lui Sălceanu, ce întârzià mereu afară.

Gheorghe, care era cel mai vechi și mai mare între ceilalți lucrători, nu mai putuà să rabde atâta ponos și lăsând lucrul, se întoarse spre Andrei, privindu-l lung, ca apoi clătînându-și capul să spună tăios, ca unui tovarăș de muncă :

— De ce vorbești așa?... Dacă i-ai cunoaște pe doamna și mai cu seamă, pe domnișoara... Are o fată.... E actriță.... Desigur că.... și dete din cap ca dupe o clipă să continue :

— Domnule Director, omul ăsta, a fost cineva.... Omul ăsta, e om, nu e vântură țară, cum ai spus dumneata; haimana internațională... Nu e hoț!... E sărac, bețiv, dar cinstit!... Eu l'am adus în fabrică și eu știu ce prieteni am....

— Ei, Gheorghe, dumneata ești om cinstit, e adevărat, faci însă greșală de crezi și pe alții la fel cu dumneata.

— Cred pentrucă așa este....

— Te înșeli!... Un excroc, un pungăș, un hoț...; Nici nu știi cu ce gânduri a venit în fabrică.

— N'a venit el, eu l'am adus.... Eu....

— Are o fată?...

— V'am spus!

— Frumoasă?

— Foarte frumoasă!... Păpușă, cuminte, deșteaptă...

— Ha, ha, ha!... Deșteaptă, cuminte!... Ha, ha, ha!..

— Da, da!... Nu râdeți... Cuminte și deșteaptă... Nu râdeți! Vă spun aceasta ca despre copilul meu...
E prietenă cu nevastă-mea.

— Prietenă cu nevasta dumitale?... Hm!...

— Cum?...

— Spune-i nevastei dumitale să renunțe la astfel de prietene... Da, da!...

— Domnule director, dar dumneata... dumneata mă insultă... Și vădit supărat, abia reținându-și cuvintele, ce erau gata să-i iasă din gură, întoarse spatele stăpânului și aplecându-se deasupra mesei, începù să vlăguiască. Neputând să-și potolească supărarea, cât ai număra trei, se întoarse și îi spuse cu destul necaz și destulă tărie :

— E rușine pentru dumneata!... E păcat să vorbești când nu știi... când nu cunoști... E rușine! Asta nu e frumos pentru un director. Nu cunoști!...

— N'o cunosc eu?... Ha, ha, ha!... Asta-i bună!... Vei fi crezând poate, că vorbesc din auzite?... Nu, Gheorghe, nu!..

Și rotunzindu-și ochii înveninați sub aprinderea sângelui ce-i coloră fața, se apropie de lucrător și, proptindu-se pe amândouă picioarele, ca și cum ar fi purtat în spinare cinstea lumii întregi, îi spuse aproape urlând, așa ca să auză toată lumea :

— Mi-a fost amantă!...

— Ce-ați spus?...

— Amantă!... Da!... Amanta mea!... O femeie pierdută; o femeie care nu prețuește nici cinstea de a i se pomeni numele... O curvă!... O curvă care poate fi și a dumatăle ca și a oricărui altul de-acî din fabrică, chiar a unui hamal!...

Gheorghe, schimbă fețe, fețe, neînțelegând atîta ticăloșenie din partea stăpînului. Strânse pumnii și mușcă în buze abia stăpînindu-se să nu-l plesnească peste ochi. Iși luă haina din cui, se îmbracă și-i spuse răstit, tremurînd de necaz :

— Să-mi dați socoteala!...

— Te-ai supărat?...

— Să-mi dați socoteala!...

— N'am știut că cu dumneata nu se poate vorbi.

— Cu mine nu se poate vorbi astfel.... Dacă nu ai fi dumneata și dacă...

— Obrasnic să nu fii!... Ai înțeles?... Și Andrei, cu amîndouă mâinile vîrâte în buzunarul pantalonilor, înfruntă hotărîrea tăbăcarului.

Ceilalți lucrători, lăsară lucrul, pentru o clipă și se întoarseră să privească. Fiecărui îi plăcuse cum vorbise Gheorghe.

— Socoteala!...

— Frumos îți șade!... De paisprezece ani de cînd mănânci pâine în fabrică și să-mi vorbești, mie, ca oricărui de-ai tăi... Du-te la lucru!.

Gheorghe nu răspunse; își scoase șapca dupe cap, salută și plecă :

— Bună ziua!...

Seara, la cârciuma lui Tudorică, lucrătorii tăbăcari înconjurară pe domnul Sălceanu, neștiind cum să-i arate mai multă dragoste, cu mângâieri în cuvinte, pentru cele petrecute la fabrică. Consulul, care nu știă nimic de cele petrecute în lipsa sa din atelier, răspunse manifestării acesteia de prietenie a tovarășilor, cu cuvintele :

— Un dobitoc !... Și încă prost !... Prost !... De ce să vă supărați voi când nu m'am supărat eu ?... M'a făcut bețiv ; ei, și ?...

— Ai dreptate, spuseră aproape într'un cuvânt tăbăcarii, pecetluind cuvântul cu câte o înjurătură și trei scuipați ce plescăiră pe dușumea.

— Eu înțeleg ce spui dumneata, zise Matei, dar.... și scrâșnind din dinți, lovì cu pumnul în masă de răsturnă paharele ; și cu ochii scăpărând de ură, cuprinse pe toți, ca într'un cerc.

— Da!... Eu înțeleg ce spui dumneata, dar să-mi fi spus mie una ca asta, sau numai să fi auzit, l'ași fi strâns de gât!... Și ridicându-se în picioare, închi-puind că a avea ține în mânilor-i vânjoase beregata

dușmanului, strângea mână peste mână, de-i trosniră toate încheeturile...

— Uite așa !... așa !...

In cârciumă se făcu tăcere.

Ochii tuturor priveau la Matei.

— Nu vrea să te ție?.. treaba lui! Mai sunt doar fabrici, dar...

— Te aprinzi repede, zise Consulul. Mai bine toarnă în pahare!... Ce te uiți la mine?... Gestul tău mă face să te prețuesc ca pe un prieten... Haide, toarnă!...

— Nu te înțeleg.

— Eu vă înțeleg pe toți.

— Matei se aplecă peste fața masei și îl privi în ochi.

— De ce te uiți la mine ?

— Să văd dacă nu roșești, să văd dacă ochii nu ți se închid... Să-ți faci fata curvă și pe tine pungaș. Știi ce înseamnă asta?... înseamnă că noi tăbăcarii...

— Ce fel de vorbe sunt astea?

— Vorbe adevărate!... Eu nu mint! Uite-i... întrebă-i pe ei... Da, a spus că fata dumitale e curvă, că a fost a lui, că poate fi a tuturor, că...

— Ajunge!..

— Și...

— Destul!... Strigă Gheorghe. Tacă-ți gura!...

Consulul amuți. Fața i se făcu albă ca varul, la început, apoi se aprinse și într'o clipă se făcu galbenă. Ochii i se măriră în orbite de parcă cineva îl strânse de gât, să-l sugrume. Făcu o sforțare să ri-

dice capul, respiră lung, apoi, sprijinit în mâini, cu coatele pe masă, rămase așa, fără să spună un cuvânt, privind într-o parte, în podea; apoi se uită în ochii tovarășilor și iar în pământ...

— Păcătosome!... Grijană ta de gură de cârpă, se răsti Gheorghe.... Ar trebui să-ți cârpecesc câteva perechi de palme pentru asta. Ce zor aveai să-i spui omului?...

— Ca să le știe, iar dacă i le-am spus aci, e pentru că mai toți câți suntem în cârciumă, eram acolo de față. Nene Gheorghe, eu nu vreau ca un om să-și bată joc de un altul pentru că e sărac, iar cel batjocorit să nu știe.... Noi, tăbăcarii, ne spunem în față ce avem de spus și unde nu ajunge vorba, ajunge pumnul.

— Ai făcut bine Matei!... Ai făcut bine!... spuse Consulul clătinându-și capul... Umplu un pahar, și-l dete pe gât dintr'o înghițitură.

— Foarte bine!... Foarte bine!... mai spuse domnul Sălceanu, ca pentru el.

— Iacă pentru ce a plecat din lucru, Gheorghe!...

— Tu Gheorghe?... Ai făcut asta?...

— Da!... I-am spus că... nici nu știu ce i-am spus, iar când am văzut că mereu e măgar, mi-am luat haina din cui, i-am cerut socoteala și am plecat.. Eră să se întâmple... Un măgar!... Și făcû gestul cu mâna, ca și cum ar fi vrut să spună: „Mai bine că s'a întâmplat numai atât....“.

Consulului, i se umplură ochii de lacrimi; se aplecă peste masă și strânse mâna lui Gheorghe și a lui Matei, fără să spună un cuvânt.

În seara aceea s'a băut mult la cârciuma lui Tudodică, mult de tot.

Nimeni n'a mai vorbit despre cele petrecute, gândul tuturor, însă, acolo era. Clătinau capul, scui-pau și înjurau.

Pe Sălceanu l'au dus acasă beat, mort, de nu se mai putea ține pe picioare. Toți ceilalți, beți și ei, își uniră puterile să-l poarte; și grămada toată se le-gănă în noapte, ca o dihanie uriașă, lovindu-se de zidurile caselor și de uluci.

Acasă, când i-a văzut madam Sălceanu, abia de a spus :

— Iar!...

— Stt!.. E foarte supărat! Supărat... Să-l lăsați în pace, spuse Gheorghe.

În adevăr, de data aceea, gura domnului Sălceanu nu se mai strâmbă în râs, ca altădată, pareă a fi mai mult bolnav de cât beat.

A doua zi, la fabrică, domnul Sălceanu, răscolind niște piei crude, căută să-și aducă aminte de cele petrecute la cârciuma lui Tudorică. Lăsă pieile și intră în atelier, cu ochii în pământ, sfios, ca vinovat de cine știe ce păcat, fără să cuteze a se uita în ochii aceluia cari, ca și altădată, erau bucuroși să se știe luăți în seamă de domnul Consul. Toți știau ce se petrecuse în ajun și de ce Gheorghe, cel mai vechi lucrător din fabrică, plecase.

Fiecare dintre lucrători se simțea umilit, de necazul domnului Sălceanu, trecând pe lângă el, nu ca oamenii ci ca scule ambulante. Unii, îndeosebi hamalii, cari nu-l cunoșteau destul de bine, pentru că nu au stat împreună la aceeași masă de cârciumă, trecând pe lângă el, schimbau priviri înțelegătoare sau se strângeau de mâini, fiecăruia dintre ei, sunându-le în urechi, cuvintele de ocară ale Directorului.

Sălceanu era abătut și rușinat, de parcă adevărat ar fi fost ponosul. Își vedeă de treburi, împărțind lucru la muncitori, sau se oprea în fața mașinelor, cerce-

tându-le amănunțit, să nu se defecteze. Măinile îi umblau, picioarele îi umblau, ochii.... gândul însă rămăsese în loc. Nici de băut, nu-i mai era cheful. Când a venit hamalul să-l întrebe dacă vrea să-i aducă coniac, a scuturat capul și s'a uitat în altă parte.

Trăia scena din cârciumă, cercând să reconstitue discuțiile și cuvintele răslețe ale lui Matei, ale lui Gheorghe, gestul acestuia de a pleca, ce anume cuvinte s'au putut schimba între el și director, ce murdării neștiute încă....

Dintr'un ungher întunecat, părea că se apropie, luminoasă ca speranța, silueta Agatei ce venea mereu, tot mai aproape, oprindu-se într'un morman de piei crude, murdare, în care Consulul își pironise privirea. A clipit, și Agata a dispărut..

„Curvă....“

Știa el bine, că sârșitul va fi acesta... Nu se învovăția nici pe el, nici pe ea. Eră actriță. Liberă și descătușată de orice prejudecăți ale societății.... Numai ce gândi și își strâmbă gura într'un zâmbet de batjocură.

„Ale societății!...“ Ce caraghios sunt, ce caraghios!... și rămase să vorbească mai departe, el, cu el.

Mediul actoricesc, viața de noapte, interpretarea diverselor roluri, scenele între parteneri, toate erau lucruri pe cari le cunoștea și cari trebuiau să ducă acolo. Aceasta n'ar fi avut importanță pentru actrița cu talent, actrița care înseamnă ceva în meseria ei, ceeace însă nu egalează și nu îndreptățește ca orice fată de stradă să fie artistă.

Acî stă nedumerirea domnului Sălceanu, care ştia că a te da altuia, nu constituie pecetea talentulu în teatru.

— Dacă într'adevăr ar fi ceva, ar fi cineva.... O!... atunci, nimeni nu se interesează, dacă paşii pe cari i-a făcut de acasă până la centru au trecut prin mahalaua tăbăcarilor. Nimeni.

Aşa gândea Consulul. Dacă un ochiu cercetător l'ar fi privit în faţă, ar fi înţeles mai bine amurgul serilor întârziate.

Dela clipă la clipă liniile feţei deveneau tot mai întunecate, tot mai şterse, topindu-se într'un fel de ceaţă fumurie ce-i acopereau până şi ochii, cari se tot adânceau în orbite, ca două puncte ce se pierd în infinit.

În complexul gândurilor se vedeă pe el, mic, neputincios, căzut în viciu; fără nici o putere, nici măcar aceia de a înfruntă ochii feţei sau cuvântul, acelaş, blajin, al copilului faţă de părinte.

Niciodată n'ar fi putut să-i spună ceva.

— Morală...? Cu ce drept...? Cu ce autoritate?... Nu!... Viaţa e a omului şi fiecare şi-o face aşa cum vrea. Bucuriile vieţii stau tocmai în ceea ce un altul vede contrariul. Dacă ar fi altfel, eu n'aşi fi ajuns aci... Dar... dar cum de a trebuit să fie tocmai el? O brută în sângele căruia s'a amestecat murdăria şi mirosul de putreziciune al pieilor crude, încinse în arşiţa soarelui, înainte de a fi aruncate în cenuşar.

Inchise ochii, privind sub pleoape globurile de lu-

mină, inchipuind căderea unei ploii de foc ce se revărsa pe rotundul lăcrimos.

În clipa aceea i-a fulgerat prin minte ideea sacrificiului ei, pentru el bețivul care trebuia să-și câștige zilele în fabrica omului căruia i s'a dat, sacrificiu pe care ca să-l înțeleagă cineva trebuie să fie mai mult om decât bestie.

O clipă în urmă, fără să-și dea seama de ce, simți un fel de înviorare, un fel de bucurie... Totul părea că se luminează în față-i.

Începui să-și frământa capul să afle, de ce o clipă mai înainte fusese amărât și acum s'a trezit fluerând și cântând.

„Sacrificiu...”

Clătină capul, urmând șirul gândurilor în cuvinte șterse, abia înțelese :

— „Da, pentru mine”... Și rămase așa, până ce îndoaila îl cuprinse.

I se perindau în fața minții, disparat, fără nici o legătură, chipuri și vorbe răzlețe; maxime, frânturi de discursuri, decorații, zile festive pe la curțile și ambasadele străine, cârciuma murdară a lui Tudorică așezată într'un colț de stradă în Napoli, — de ce în Napoli și nu la Madrid, — Bulevardul Lănăriei, într'o pararelă sau o prelungire cu marile bulevarde ale Parisului; prietenii tăbăcari, ambasadorii de altădată... Alexandru Gangu... Gangu.. Gangu... Și gândurile i se împiedecară ca fierul plugului într'o rădăcină.

— Gangu...

Fără nici o legătură între numele acestuia și pățina lui, își puse în gând să se lase de băutură și își repetă aceasta ca o poruncă; încet, apoi mai tare, mai tare și mai tare, până ce ajunse să țipe în mijlocul fabricii, întovărășind huruitul mașinelor.

— Nu!.. N'am să mai beau!.. N'am să mai beau, n'am...

Câți-va lucrători mai apropiați întoarseră capul, bănuind vre-o nenorocire, sgomotul mașinelor, cunoașterea necazurilor omului și grija muncii, îi chemară din nou la masa pe care stau pieile întinse, răbufnirea Consulului amestecându-se în uruiala roților dințate și răsuflările grele ale vlăguitorilor, udați de nădușala muncii ce le istoveau puterile.

Sirena fabricii urla... Eră ceasul șase. Lucrătorii începură a-și strânge sculele și în mai puțin de cinci minute, fiecare, cu hainele aninate pe umeri, se îndreptau spre ușă, să iasă. Când intră Andrei Grigore, lucrătorii își scoaseră șepcile salutând, așteptând parcă să li se pună vre-o întrebare. Directorul chemă un hamal și spuse acestuia, arătând spre Consul :

— I-a caută-l!... Să nu cum-va să fi furat ceva... Caută!... N'auzi?... Și pentru că hamalul tot întârziă, Andrei își trecu mâinile peste poalele redingotei domnului Sălceanu, pipăindu-l peste mijloc și betelia pantalonilor, să vadă dacă nu cum-va îi furase vre-o bucată de talpă sau piele.

Sălceanu ridică amândouă mâinile în sus și stete locului, ca împietrit. Andrei nu găsi nimic; întoarse

spatele muncitorilor, ca semn că pot plecă. Făcui câți-va pași numai, și se întoarse spunând Consulului :

— Să-ți cauți loc!... De săptămâna viitoare ești concediat!.. Ai auzit?... Din cauza ta a plecat Gheorghe!... Bine a făcut; nu-mi pare rău!... Așa!... Să-ți cauți loc. De când ești aci, ai introdus dezordinea; ideea de libertate și vagabondaj până și celor mai de treabă oameni pe cari i-am avut în fabrică... Ai înțeles?...

— Am înțeles, domnule Director.

Sălceanu, pământiu la față, tremură ca varga. Pentru o clipă, ochii i se luminau ca într'o văpaie și iar se tulburară, pierindu-le pentru totdeauna viața.

Își învârti șapca în mâini, o puse pe cap și plecă...

Ochii muncitorilor păreau că-l găuresc.

S'a dus la cârciumă, a băut și a băut, fără să mai vorbească cu nimeni.

— A fluerat de opt și tot acasă ești... Nu te duci la fabrică azi?

— Nu!... Nu mi-e bine.

— Să-ți fac un ceai?

— Nu!

— O cafea.

— Nu!...

— Atunci?...

— Să mă lași în pace! Vezi de treburile!...

Madam Sălceanu îl privi lung, neînțelegătoare, stăruind parcă în a-l întreba ce are; cum însă, bărbatul tăcea, nu mai spuse nimic și începù să-și vază de ale casei, în vreme ce, Consulul, amărât peste măsură, rușinat de el însuș, se muștră în gând, nepuțând să-și ierte slăbiciunea și umilința ce o vădise în fața lui Andrei și a oamenilor.

Se vedeà cu pălăria în mână, ca o slugă în fața brutalității autoritare a unui om de nimic; el, care altădată... Și gândi la acel „altădată“ strâmbându-și fața într'o mișcare de silă de sine.

Se vedeà numai și numai muncitorul, umilit cu o zi mai înainte. Gândurile se succedau, amestecându-

se într'o încâlcire de oameni, lucruri, și imagini așternute cu furca în grămada, din care răsărea limpede, el și Agata, legați, bătuti și scuipați de un șir nesfârșit de oameni, ce treceau pe lângă ei, țipându-le în urechi: „Curvă...!“ „Să-ți cauți loc!... „Amanta mea!... „Excroc!...“ „Bețivule!...“ „Bețiv“...

Capul îi erà greu; părea că cineva îl încălecaseră pe după ceafă și îl apăsà în jos, să-i rupă junghietura gâtului. Se săltă de două-trei ori, ca și cum ar fi vrut să-l arunce, răușind să se îndrepte, să ridice capul, să privească cu ochii mari, deschiși, casa și pe fe-reasta casei, curtea, poarta, strada, casele de peste drum și mai departe, vârful de nuele a unor pomi desfrunziți în toamnă, lipiți de plumbul cerului.

Clipi... În fața ochilor lumea erà în aceiașă imagină. Clipi din nou... Repede, ca răspuns unei invitațiuni, se sculă după scaun, își duse mâna la gât, își aranjă cravata, apoi repetă grăbit :

— Da, da!... Acum, acum, acum!..

Eși din casă și se duse spre magazin, pe ulicioara îngustă, strâmtă și noroiasă, ce simbolizà o pârție de viață.

Madam Sălceanu măturà prin fața ușei, când cucoana Sanda veni cu ibricul cu cafea. Agata erà în odaia cismarului, răvășind aceleași și aceleași cărți murdare și învechite, la cari se mai adăogase vre-o alte cinci, cumpărate în ultimul timp. Alexandru Gangu, ca în toate zilele, aplecat de-asupra lucrului, întindea brațele și le apropià, cusând tălpile unor pantofi.

De două săptămâni, Agata nu mai eșia din casă, decât ca să se ducă la teatru, fără să mai nădăjduiască ceva, și să se întoarcă acasă să citească sau să gândească la deșertăciunile vieții ce păreau că-i împlinesc golurile visurilor.

Când nu cetea și nu gândea, intră în casa cismarului; stă pe un scăunel, uitându-se la acesta cum lucrează, sau, luând o bucățică de talpă, să o taie cu cuțitul, căutând să-i dea forma perfect rotundă, ca unui nasture, sau perfect patrată, cu laturile egale, măsurându-le din ochi, ca apoi să o arunce și să întrebe pe cismar, la ce servește fiecare sculă ce o aveă pe măsută dinainte-i; dacă își aducea ceva aminte din vremea de pe când eră la „Leagăn“, sau cine știe ce curiozități, cu sau fără de importanță.

Gangu, lăsă lucrul și, pornit pe gânduri, cercetându-și trecutul, clătină capul cu destulă amărăciune, ca să spună :

— Eu, domnișoară, nu știu nimic... Eu n'am avut copilărie; nici bucurii n'am avut, cum n'am avut nici părinți.... Ce pot să spun?... Fiecare aducere aminte e o lacrimă mai mult.... Nu știu nimic, nimic !...

Tăcură. El, cu mâinile încremenite pe calapod, iar ea, cu ochii închiși pe jumătate, văzând cum i se irosește vieața.

Așa de multe nemulțumiri, într'o vreme așa de scurtă....

Ar fi voit să vorbească cuiva, să-și descarce sufletul de greutatea ce o apăsă. Se simțea mică și ar fi voit ca cuvintele de mângâiere să-i șteargă neca-

zurile, cum se șterg lacrimile copiilor în sărutul mamei.

Afară ploaia de toamnă- cădeă deasă și mărunță, înfrigurând sufletele.

Tristețea tot mai mult o învăluea și, pentru că ar fi murit de urât și pustiu, spuse lui Gangu, care cio-căneă în calapod și care se topise, parcă, în liniștea odăei :

— Urâtă vreme... A. trecut primăvara, a trecut vara și...

— Va trece toamna...

— Va trece toamna și va veni iarna...

— Și iar primăvara.

— O, nu !... Nu va mai veni nici o primăvară nici una... Toamna aceasta e fără de sfârșit... Nici iarna nu va mai veni.

Toamnă săracă de vegetație, ursusă și și plângătoare !...

— Ce supărări mari ai domnișoară ?

— Nu știu.

— Dumneata ești artistă. Vremea urâtă de peste zi a toamnei sau a viforniței de zăpadă din iarnă, seara, în lumina lămpilor lucitoare, o faci primăvară cu cer albastru, soare, pomi înfloriți.... Dumneata nu ai dreptul să suferi.... Noi cei mulți trăim viața și în viață e greu să ajungi!... Pe scenă e altă lume; râzi, vorbești, petreci și cu cât râzi mai mult, cu atât e mai bine.

— Așa am crezut și eu....

— Și nu mai crezi ?...

— Nu !...

Ușa se deschise și doamna Sălceanu aduse o ceașcă cu cafea lui Gangu, chemând-o pe Agata să încerce bluză, pe care o făcuse Didina.

Gangu, rămas singur, privind la scaunul pe care o clipă mai înainte stătuse domnișoara, fără să știe de ce, simți cum i se înbujorează fața. Zâmbi.

— În clipa aceea o bucurie neînțeleasă îl stăpânea.

Îi auzea cuvântul, îi vedeă aburii respirației și îi părea rău, că n'a putut să-i spună ceva ce ar fi înveselit-o, chiar dacă ar fi trebuit să se îndurereze, povestindu-și viața de copil lepădat.

Deodată se auziră niște țipete ale Agatei și mai înainte ca cismarul să fi avut vreme să se ridice de pe scaun, ușa se deschise și galbenă la față, desfigurată aproape, cu ochii măriți în orbite, Agata strigă :

— Domnule Gangu!... Tata.... tata!... Repede!... S'a spânzurat !...

Într'o clipită, Gangu fu la magazie. Domnul Sălceanu încă se sbătea, strângându-și picioarele.... Îl apucă, îl ridică în sus și cu cuțitul de cismărie, pe care îl avea în mână, tăie cureaua ce-i eră trecută pe după gât.

L'a luat în brațe, l'a dus în casă, l'a udat cu apă, l'a frecat și Consulul și-a revenit în fire.

Ca într'o fulgerare, toată curtea eră în picioare, cercând cu toții să intre în odăița mică. Până și vecinii de peste drum și trecătorii de pe stradă, lucrătorii cari se duceau la fabrică, toți, priveau la pieptul

omului care încercase moartea și care acum, liniștit, stă cu ochii închiși să nu vadă pe nimeni.

Agata leșinase. Madam Sălceanu, fără să spună nimic, se uită năucită, frângându-și mâinile la început, iar mai apoi ferfenițându-și șortul ce-l avea în față, fâșii, de parcă își pierduse mințile. Cucoana Sanda și nevasta cântărețului ajutau Agatei, frecând-o pe la tâmpile cu oțet și trăgând-o de nas, să se deștepte din leșin.

Domnul Sălceanu deschise ochii, eră aprins de parcă stătuse cu capul deasupra unui mangal. Suflă greu, privind prost, ca și cum n'ar fi înțeles nimic din cele petrecute.

O jumătate de ceas în urmă, Agata stă pe marginea patului, privind la tată-său, întrebându-l sfioasă, cu ochii înlăcrămați :

— De ce ai făcut această, tată?... De ce?... Și luându-i mâinile, într'ale sale, mângâindu-le, uitând sila ce o simțise altădată când aceleași mâini îi mângâiau fruntea, începù să plângă :

— De ce?... De ce ?...

— Pentru tine!... răspunse Consulul.

Sălceanu avea conștiința că fata se sacrificase pentru el.

— Pentru mine ?...

Lăsă capul în jos, își aduse aminte de păcatul ei și își acoperi fața în mâini.

Sălceanu se ridică, îi cuprinse capul în brațe, sărutând-o, și cu ochii luminați de bucurii mari, îi mângâie fruntea.

— Nu mai plânge.... Nt-i nimic... Nimic.... Uită-te în ochii mei!... Haide, sunt tatăl tău !...

— Iartă-mă !...

Agata, cu capul sprijinit de pieptul Consulului, rămase să plângă mai departe.

Trecuseră trei săptămâni și Sălceanu eră tot în fabrică. Lucrătorii începură să piardă stima ce o aveau pentru omul în care, până atunci, nu văzură decât un singur păcat: „patima beției”; cum însă mai toți erau tot așa de bețivi, ba și mai rău încă, păcatul acesta eră cel mai puțin de luat în seamă.

„Cine nu e bețiv, nici nu poate fi om deștept, lucrător priceput și om să te încrezi în cuvintele lui”, era maxima care circula în toate fabricile și toate cârciumile. Era destul ca cineva să-și aducă aminte de cel mai bun dintre ei, să vadă cât de pățimaș în ale băuturii este.

Un lucru nu-i ertau lucrătorii consulului :

Cum de mai poate sta în fabrică, când fusese batjocorât, ca nici unul altul și cum de nu avusese curajul să răspundă, măcar, așa cum se cuvenea, omului care îl insultase ?...

Așa vorbeau cei mulți și pentru slăbiciunea aceasta, tovarășii de altădată, începură a se îndoi de valoarea pe care i-o atribuiseră până atunci; ba chiar

mai mult, începură să creadă cu adevărat, nu numai că directorul a avut dreptate când a spus de fie-sa că e curvă, dar va fi avut dreptate când a mai spus și de el că e un excroc.

— Altfel, n'ar fi ajuns aci....

Și în vreme ce Sălceanu pierdea tot mai mult în fața lucrătorilor, Gheorghe, care plecase din fabrică pentru el, lua proporții uriașe, toți socotindu-l ca pe un adevărat om....

— Dumneata, dumneata ești adevărat tăbăcar, dar tăbăcar!... tăbăcar nu giumă!... Ce-ai făcut dumneata....

Gheorghe dă din umeri, neînțelegător al laudelor ce i se aduceau și privind peste umeri, sau scuipând printre dinți, spunea :

— Așa sunt eu!.. Eu am înțeles să-mi apăr tovarășul de muncă și credeți-mă că de-ar mai fi spus o vorbă, numai o vorbă, l'ași fi trăsнит!... De ce tace el?... Nu știi!... E bătrân, slab. Și aplecându-se peste masă, cuprinzând pe toți cu privirea, zise abia șoptind :

— Ce vreți?... e un nenorocit... Un om pierdut!... Bețiv, dar bețiv!... Știți voi ce înseamnă asta?... Asta înseamnă....

Și se opri, clătină capul cu milă și sprijinit cu coatele pe masă, își netezi mustățile umede încă de băutură.

În chiar clipa aceea apărî domnul Sălceanu care, după ce dete mâna cu cei de la masă, se așeză pe un scaun. Tăbăcarii îl priviră, unii cu milă, alții cu scârbă

iar alții cu revoltă. Nimeni nu vorbea; priveau în fundul paharelor sau la mesele vecine. Sălceanu a înțeles că i se ascunde ceva și se uită la fiecare în parte, întrebându-i :

— De ce ați tăcut?... Vă face neplăcere venirea mea?... Și se ridică să plece. Gheorghe îl opri.

— De ce să pleci?... Stai!...

— Bine!...

Se așază din nou pe scaun cerând băiatului de prăvălie să-i aducă o jumătate de vin. Deodată, ca și cum înțelesi ar fi fost toți ceilalți, afară de Gheorghe, se ridicară în picioare.

— Dacă dumneata stai cu el, spuse Matei, stai!.. Noi, nu!...

Consulul căscă ochii mari.

— Dar ce înseamnă asta?... Spuse el, întârziat, sunteți în stare să mă umiliți și voi?...

— Noi nu te umilim, dar așa trebuie să fie, cum a spus directorul.

Domnul Sălceanu puse paharul pe masă, nu bău nimic și încrucișându-și brațele, se uită la cei ce vorbise, gata să înfrunte orice cuvânt.

— Ș ce vreți?...

— Un om gonit ca un câine, despre care s'a spus atâta necuviințe și care nu reacționează, acela nu e om; cu acela noi nu stăm împreună... Hai, Ilie!, Hai, Dumitre să trecem la altă masă și Matei puse mâna pe sticla cu vin și pahare să se mute.

— Dar bine mă, așa vorbiți voi cu socrul directo-

rului?... Strigă un altul ce sta în picioare în fața teighelei.

Sălceanu se uită lung la el și tăcù.

— Degeaba te superi... Are dreptate Matei și Ilie... Apoi adresându-se acestora, urmă :

Bine ați făcut!... Cu porcul niciodată să nu stai la masă....

Gheorghe lovì cu pumnul în masă, de săriră toate paharele.

— Dacă mai cutează care-va să spună o vorbă, îl bat.... Și se sculă în picioare scrâșnind din dinți și strângând pumnii.

— Măgarilor!... Toți sunteți niște animale!... Și acum, înapoi de unde ați plecat!... Așaaa !...

Și iar se încercuì masa cu aceiași oameni, cu chipurile ursuze de neputincioși, în fața autorității celui mai hotărît dintre tăbăcari.

Gheorghe se uită mai urât și mai cu ciudă la Matei, căruia cu scârbă i se răstì :

— Tocmai tu?... Foarte frumos din parte-ți !...

Consulul, cu degetul muiat în vinul scurs pe scândura mesei, făcea flori, clătinând din cap ca și cum și-ar fi răspuns întrebărilor de mai înainte puse, apoi ridicând ochii, vorbi :

— Aveți dreptate!... Toți aveți dreptate și vă rog să mă iertați că din pricina mea Gheorghe, care e un suflet mare, jignindu-vă pe voi cu cuvinte urâte, a încercat să mă apere pe mine. Spuneți-mi, spuneți-mi, vă rog, ce trebuie să fac, eu nu știu !...

Ilie, care erà beat de-a binele și care nu prea înțe-

lesese mult din observațiile lui Gheorghe, începù să râză....

— Ce să faci?... Ha, ha, ha!... Ticălos bătrân!... Pe noi ne întrebi?... Pe noi?... Să fi spus despre fata mea ce a spus despre a ta, pe loc i-aș fi spintecat burta cu *șeruitorul!*... Și tu ne întrebi ce să faci?... Om de nimic !...

Întoarse capul și scui pă. Gheorghe se ridică, vrând să spună ceva, Consulul îl oprî și îmbrățișându-i pe toți, cu privirea-i umezită de lacrimi, ca și cum și-ar fi cerut iertare, se sculă după scaun și fără să fi gustat măcar din vin, eși pe ușa cârciumei.

Tudorică se apropie de masa oamenilor :

— Ce aveți cu el?... De ce să-l batjocoriți așa, des-tul de bătut e el de Dumnezeu, ca să nu mai fie și de voi.

— Ăștia sunt câini, răspunse Gheorghe; cu cât mai nevoiaș e cineva, cu atât mai mult caută să-l mănânce.

— Doamne ferește!... Ce vreți să faci?... N'a încercat să se spânzure numaidecât, atunci?...

— De ce?... De ce să se spânzure?... Să-l spânzure pe el!... strigă Matei.

În clipa aceea, Sălceanu se reîntoarse din nou în cârciumă, se oprî în fața tejghelei, cerù o jumătate de vin, pe care o bău aproape dînt'o înghițitură, mai cerù alta și alta în vreme ce tăbăcar'i vorbeau înainte :

— Pe el să-l fi spânzurat, dacă e om, dar nu să încerce să se omoare, ca un câine, în fundul unei ma-

gazii, după ce știe că ticălosul i-a batjocorit fata, l'a făcut de răs în lume, ca apoi să-l dea afară din lucră.... Da!... Așa trebuiă să facă!...

Tudorică făcù semn celor ce vorbeau, să tacă, arătând cu mâna pe Consul; Matei, însă, vorbeă înainte :

— Nu-mi pasă!... Cu atât mai bine!... Să mă auză! Și se sculă dela masă și se duse la Sălceanu, pe care îl scutură de mână :

— Așă!... Dacă vrei să fii om.... Întâi pe el și pe urmă pe tine, dacă ți s'a urâtî cu viața, dacă nu, vei veni mai departe aci, la masa noastră și îți vom fi prieteni ca și mai înainte; până atunci însă, să știi că nu mai ai ce căută între noi !...

— Am să-i trimit martori!... spuse Sălceanu, abia îngăimând, cu destulă seriozitate.

— Martori!?... Ha, ha, ha!... Bravo!... Uitasem că dumneata ești Consul.... Martori?... Dar el ți-a trimis martori?... Ți-a trimis ?...

Toată cârciuma isbucni într'un hohot de răs. Abia atunci a înțeles Sălceanu cât de ridicol fusese. Uitase că încetase de mult de a mai fi altceva decât un ticălos, ca atâția alții, ce niciodată nu și-a ridicat capul din noroiul în care se afundase.

— Eu cred că are dreptate domnul Sălceanu; așă trebuie să facă! Să-i trimită martori!... spuse cârciumarul.

— Tu ești nebun Tudorică, sau dacă nu, îți bați joc de el !...

Toată cârciuma vorbeă, râdeă, înjură și toți se în-

vârteau în jurul Consulului care de necaz, mai bău două jumătăți.

— El crede că un director de fabrică o să se bată în duel cu un hamal!... Ha, ha, ha!...

— Nici cu un lucrător!...

— Nici cu un negustor de piei.... Fabricantul e fabricant, oricum o fi; are parale și încă, uneori, așa de multe încât și prostia și-o poate acoperi.

Sălceanu clătînându-se pe picioare, cu ochii turburi, privea la toți cei ce vorbeau și părea că nu mai înțelege nimic.

Îl amenințau, îl scuturau de haină gata gata să i-o rupă, să-l poată face să se uite când la unul, când la altul, pentru o mai bună înțelegere.

În vremea aceasta, dascălul, care plecase dela o altă cârciumă, înfierbântat de drojdie, trecând prin fața prăvăliei lui Tudorică, auzind zarvă, se oprî și uitându-se înăuntru, văzî pe Consul la mijloc, iar în juru-i, tăbăcarii țipând și agitându-și brațele, fie înjurând pe fabricant, fie batjocorindu-l pe el; și înțelegând că aceștia voiau să-l bată, o luă repede, când fugind, când mergând, până ce ajunse acasă, ca să spună tuturor în curte că pe domnul Sălceanu îl bat tăbăcarii la cârciuma lui Tudorică.

Madam Sălceanu începî a se frământa toată și o luă la fugă spre poartă.... Își dete însă seama că nu poate face nimic, se oprî. Agata tremurâ, în vreme ce Gangu alergă cotind casele ce-i tăiau calea dreaptă, să ajungă mai în grabă. Când intră în cârciumă, tăbăcarii nu conteniseră încă și Alexandru auzi toate

cuvintele grele ce i le spuneau, care mai de care, Consulului și fetei acestuia. Cuvântul „curvă“ eră aruncat dela o masă la alta ca un bob de strugure, pe dușumelele cârciumei, unde trebuiau să sfârșească prin a fi strivit de tălpile grele ale cismelor.

Apucă de braț pe domnul Sălceanu să-l scoată afară. Omul se împotrivi la început, apoi se lăsă să fie dus ca o mireasă spre altar... Când să iasă pe ușă, se opri, își scoase pălăria și reverentios, în timp ce larma nu încetase, se aplecă în dreapta și în stânga, spunând :

— Vă mulțumesc!.. Vă mulțumesc!.. mulțumesc!.. Dormisem și voi m'ați deșteptat!... Schiță cu mâna un gest neînțeles și urmă :

— O să vedeți!... O să... vedeți !...

Eși întovărășit de Gangu, de brațul căruia se sprijinea cu toată nădejdea.

În stradă, Sălceanu, mai înainte ca cismarul să-i ia seama, îi prinse mâna și i-o sărută.

— Ce faci, domnule Sălceanu ?...

— Tu ești copilul meu, tu!... Apoi, după o clipă de tăcere, abia îngăimă: Să nu spui nimic!... Ai înțeles?..

— Nimic !...

Gangu nu se putea dumeri de cele petrecute la cârciumă cu atât mai mult cu cât la plecare, Sălceanu își scosese pălăria, salutându-i, parcă ar fi fost străin de toate ocările ce tăbăcarii i le aruncaseră în față. Apoi gestul de a-i sărută mâna și în sfârșit, ochii injectați de patima răutății, ai celor ce altădată îl ascultau cu sfîințenie, și cari acum îi strigase ridicând

mâinile asupra-i.... Mereu nedumerit, își aduse aminte de Gheorghe care stă liniștit și bea de parcă lipsea cu gândul și cu mintea de-acolo....

— El ar fi putut să-i ia apărarea.... și n'a făcut-o nici când am intrat eu în cârciumă. Stă tăcut privindu-și paharul, pe fundul căruia drojdia vinului nou se așezase ca o vopsea fumurie.

În poartă, madam Sălceanu, cuccana Sanda, Didina și domnul Niță, care în clipa aceea venise acasă, îi așteptau.

— Ce s'a întâmplat?... întrebare femeile cari se așteptau să-l vadă cu capul spart....

— Doamne!... spuse madam Sălceanu.

Agata eră cu ochii plânși. La ea se duse Sălceanu, luând-o de mână, ca și cum și-ar fi găsit un prieten pe care nu-l văzuse de mult. O privi blând și iubitor ca niciodată și o sărută pe frunte, dojenind-o încet, să n'auză nimeni :

— De ce ai plâns?... Fii cuminte!... Tu ești fetița mea cea bună.... Fetița mea....

Metzano, care visase altădată să ajungă ceva în lumea compozitorilor muzicali, se vedeă nevoit să-și trăiască viața strânsă, fără nici o putință de a face artă, sau a gândi cel puțin... Avea în cap, fragmentat, ideea unei compoziții mari care nu așteptă decât să fie întregită și pusă la punct. Nevoile vieții, însă, îi șterse iluzia pentru care colindase lumea toată, ca să ajungă, în cele din urmă, o vioară primă lângă alte douăsprezece, într'un complex de șasezeci de cântăreți. Un instrument mai mult pe lângă altele, un apendice care putea fi operat fără să i se simtă lipsa în organism.

Stăruința mai departe în acest fel de a face artă, cum ar fi făcut orice altă muncă, îl obosea, simțind cum, încetul cu încetul, se anchilozează în mijlocul celor mulți, făcând părțică dintr'un întreg, incapabil de a fi un tot, și, ca o completare a prăbușirii, fără să se fi ridicat harem, îl strângea sărăcia.

— Ce mâncăm mâine?... îl întrebă nevastă-sa.

Metzano tăcu. Toate gândurile de altădată și de

atunci, se îndesau într'o învălmăşeală, împăienjenindu-i văzul şi tăindu-i respiraţia....

Eşi din casă, să se ducă la cismar, să vorbească.

Eră la un ceas întârziere, după ce Gangu adusese acasă pe domnul Sălceanu.

Năucit încă de cele petrecute, cismarul nu putea legă nimic din ploaja cuvintelor auzite. Se simţea sdrobit de parcă zilele în şir, nu făcuse decât să a-lerge pe drumuri rău pietruite. Se pregăteă să se a-şeze la lucru în faţa lămpii aprinse în jurul căreia atârnav patru globuri de sticlă umplute cu apă, globuri ce ţineau locul reflectoarelor primitive ce trebuiau să-i arunce lumina pe calapodul strâns între genunchi.

— Ce faci?... întrebă Metzano, şi fără să aştepte să i se răspundă, urmă :

— Am venit să-ţi ţin de urât, adică să uit urâtul meu.... Astă seară vreau să fiu ucenicul dumitale, ucenicul cuminte şi ascultător, care vrea să înveţe meseria.

Gangu se uită lung la cântăreţ şi nu-i răspunse ; gândurile îi erau risipite în afară de el.

-- Da, da... Ce bine ar fi fost dacă... De altfel, poate că şi eu sunt un cismar!... Mi-am adus aminte de spusele domnului Consul, când domnişoara Agata a terminat Conservatorul.... A fost rău domnul Consul, rău.... dar, mi se pare că a avut dreptate.... De-atunci, în fiecare zi mă întreb mereu dacă sunt sau nu artist şi îmi răspund în toate chipurile şi nu ştiu ce-i adevărat. În urechi mereu îi aud cuvântul.... Nu ştiu ce

Andrei, nu auzi nimic, și, strângând-o pe Agata de braț, ca pe cea mai veritabilă fică de consul, trecu înainte.

În urma lor, florăreasa, strigă mereu :

— Trandafiri frumoși!.... Trandafiri!...

Agatei, îi plăceau florile. Vanzătoarea se depărtă. Îi părû rău că nu o oprise să cumpere și gândul îi sta mereu la coșul cu flori... Nu mai auzeà nimic... Sovăi în mers și se oprî locului; voi să se întoarcă să cumpere un singur trandafir, măcar... își dădu seama însă, că l'ar putea rușina.

Nehotărîtă, de parcă și-ar fi adus aminte de ceva pentru o clipă, ca apoi să uite din nou, porni mai departe, susținută de mîna, ce-i strîngea brațul ca într'un clește.

Gestul Agatei, nu fu observat de omul, care era preocupat de a ști ceva mai mult despre tovarășa de drum.

— Incurabil....

Agata nu-i răspunse și, aninată de brațul lui, părea că și-a pierdut drumul și cineva o poartă pe străzi necunoscute.

El stăruî :

— A fost în diplomație...

Agata, părea că citește într'o carte cunoscută, pagină cu pagină.... Cu gura pe jumătate, abia înțeles, păstrînd în cuvînt, o fărîmă din nostalgia celor asfințite, spuse, mai mult ca pentru ea :

— A fost odată.... a fost ca niciodată!... și, repede, de parcă ar fi supărat-o anintirea, urmă :

— Să nu mai vorbim de asta!...

— Unde stați?...

— În cartier cu dumneata.

— În cartier... știu, dar unde?.

— Cu dumneata !

— Nu înțeleg!

Agata se oprî din mers și îl privi în ochi :

— Ești Judecător de Instrucție?..

— N'am știut că te supăr...

— Nu mă supără întrebarea, dar de ce cauți să vezi dincolo de mine?... Ți-am spus cine sunt, tot așa cum mi-ai spus și dumneata, totuși, asta nu înseamnă însă că ești altceva, decât consul rus... Ha, ha, ha, ha!...

— Iar dumneata...

— ... o copilă mică care mănâncă prăjituri și pe care, dacă ai lăsa-o de braț, s'ar pierde.

Au râs amândoi și au mers mai departe, susținându-se, unul pe altul, găsind o plăcere în a urmări mișcările trecătorilor ce le eșiau înaintea, imitându-i. Pe trecerea aceasta îi amuză. Fără să mai gândească la ceva, zeflemiști, se agățau de toate defectele trecătorilor, ca două haimanale ce se întrec în a asvârli cu scafeți, în lumea de pe stradă.

Când s'au despărțit, era seara târzie. Și-au dat întâlnire pentru a doua zi și au plecat. Ea, ducând visurile, pe cari le făurise singură fiind, visuri ce nu se închegau într'o formă definitivă, rupându-se din nebuloza vremii; iar el, purtând trufia cuceritorului, nervos, învărtind bastonul, lovind bazaltul sau bor-

dura trotuarului, accentuând gândurile sortite împlinirii.

Flueră și fredonă arii de lume, auzite prin cabareturile Berlinului sau ale Parisului. Eră sigur de izbândă.

La douăzeci și șapte de ani, bărbatul nu visează. La vârsta aceasta stăpânesc simțurile și simțurile inerent omenesti, îl ameteau ca într'un vârtej, ce-l furase dincolo de stavilele, pe cari le-ar putea ridica în cale, sufletul. Era în drum de realizare a pornirilor ce îl duceau, asemeni, fluerului și cântecului cu care se întovărășeă.

Pe strada Cuza Vodă, în întunericul nopții, străpuns de câteva vârfuri de ace înroșite, ale felinarelor cu gaz, un car cu fân, tras de doi boi, se clătină prin hopuri, ca o negură uriașă.

Andrei nu vedeă unde calcă, din cauza întunericului. Aprinse o țigară și aruncă chibritul în vârful carului, gândindu-se, că dacă va luă foc, izbânda va fi a lui.

Cât ai clipi din ochi, flăcările cuprinse întreaga grămadă, luminând până departe, drumul pe care trebuia să treacă omul fericit.

A ars fânul, a ars căruța și nici boii n'au mai putut fi dejugați. Flăcările se ridicau, în limbi uriașe, de parcă ar fi vrut să incendieze tot cerul.

Andrei, pentru o clipă sfios, apoi fluerând, se depărtă repede în lumina focului, care îi aruncă umbra, până departe, lipind-o de zidurile caselor pipernicite.

Gândeà la Agata, gândeà la el, și mai mult la el decât la ea, mereu fluerând și mereu lovind cu bastonul în bordura trotuarului.

S'a stins lumina...

În noapte, se auzeà mugetul vitelor și văicărelile desnădăjduite ale țăranului, schimbate când și când, în înjurături puternice, adresate nopții care îl învăluisese, odată cu mistuirea a tot ce avea: car și boi...

În fiecare zi, dimineața și după masă, Agata eșia în oraș, unde întârziă, uneori, până seara, după aprinsul luminilor. Scăpată de orice încătușare, se ducea pe la prietene sau cinematografe, urmărind jocul artiștilor în diversele filme pe cari le vedeă, și nimeni nu o întrebă, nici unde se duce, nici de unde vine ; mamă-sa bucuroasă de bucuria fetei, de a respiră un alt aer de cât acela al câmpului de gunoae, iar tată-său, pentrucă rare ori era acasă și atunci, de cele mai multe ori, dormea, odihnindu-și beția. Vecinele? nu aveau nici o cădere, și-apoi cucoana Sanda știă bine că, o fată, la vârsta și mintea ei, își dă seama de ce trebuie și de ce nu trebuie să facă; ba uneori, ispitită de povestirile Agatei, cu scene de cinematograf și teatru, o îndemnă cu întrebările la dragostea liberă, care i-ar puteă aduce câștiguri destul de mari, ca să nu sufere.

— Mai cu seamă acum, când ești artistă...

Gangu, aveă grije, ca și mai înainte, de familia

Consulului, plătit pentru osteneala aceasta cu o vorbă sau o privire a domnișoarei.

Eră fericit când, pe scaunul apropiat de al ei, ascultă cu alții cele petrecute în lumea artiștilor, lume ce începuse să-l intereseze de aproape, tot așa de aproape ca vre-o întâmplare caraghioasă de peste zi, de care Agata râdeă, iar el, numi ochi și urechi, să prinză adevărul adevărat al bucuriilor ei.

Nu i se ștergea din față, tânărul cu care a văzut-o venind, până aproape de casă și despre care niciodată nu pomenise un cuvânt.

Îi părea rău că-i ascunde, în vorbe multe, pripite și în răs nemotivat, o stare de mulțumire sufletească, pe care numai în chipul acesta și-o putea mărturisi, mintind.

— De ce atâta fățarnicie?!

Îi eră ciudă, că văzându-i împreună, nu s'a oprit locului, ca apoi să calce pe urmele necunoscutului, trecându-i înainte sau rămânând în urmă, astfel, ca să-l poată vede, să-l cunoască...

— Am să o urmăresc...

Nu mai gândi și simți cum i se aprind obrajii, de parcă cineva l'ar fi isbit cu nuele peste față, și, rușinat, ticăloșindu-se de patima urâtă ce-l stăpânea, fără să știe de ce, își spală mâinile, ca un al doilea Pilat, ce se lapădă, nu de răspundere, ci de murdărie.

Seara, până târziu, când ochii nu i se puteau închide de nesomn, sfredelind întunericul, se întrebă mereu :

— Și pentru ce?...

Se sculă din pat, se plimbă prin odaie, din părete în părete, și, toată noaptea, vorbi cu înțeles și fără de înțeles.

— Nu! E o nebunie.... Nici nu se poate măcar, să gândesc la ea.. Nu!... Sunt un ticălos!... Darurile mele au fost curate... Nu m'am gândit la nimic!.. Atunci?... Mă cutremur!... O să înnebunesc deabinelea !...

Spre ziuă, amețiti de gânduri, ca de băutură, se culcă și adormi, mereu tresărind, în somn, asemeni bolnavilor de friguri.

Se hotărî ca de a doua zi chiar, să nu mai dea perdeaua la o parte din dreptul ferestrei, să-și infunde urechile cu bumbac, să nu vadă și să nu auză nimic, gonind, astfel, gândurile ce-l copleșeau.

Câteva zile în șir, fără să o vadă, îi va aduce liniștea, pe care nu o mai avea.

A doua zi, nu s'a mai dus la masa lor, spunând că nu se simte bine, numai și numai să nu o mai vadă.

Inchis în casă, de dimineață până seară, aplecat în fața bancului de lucru; strângând între genunchi, mereu aceiași pantofi, pe cari avea să-i pună în picior cine știe ce curtezană sau fată nevinovată.

Spre seară, ușa se deschise și madam Sălceanu, îi aduse, pe o farfurie, o cană ce aburea.

— Bea ceaiul.... Ia și o chinină!... O să-ți faci bine!.... Desigur te-ai îmbolnăvit de friguri.... te-o fi pișcat vre-un tântar din baltă....

Gangu nu răspunse, își trecu mâna peste frunte. Se aprinse la față, bucuros poate, știind că cineva îi poartă și lui de grije. A luat chinina, a băut ceaiul

și, mulțumind, sărută mâinile doamnei Sălceanu.

Când a plecat doamna, în mijlocul odăiei, se ivi cucoana Sanda, apoi Italianul cu nevasta și, într'o clipă, toată curtea știă că Alexandru Gangu, e bolnav.

Toți, cei din curte, pe rând, veneau să-i spună ce trebuie să facă, să scape de frigurile de baltă.

Italianul, fu de părere ca să cheme un doctor. Gangu se împotrivi, spunând că nu are nimic, ca până a doua zi se va face bine. Cucoana Sanda îi recomandă, să ia coajă de ouă în rachiu de drojdie, și, tot așa, fiecare, găseă să-i spună câte ceva.

În clipa aceia, cismarul, se simțeă într'adevăr bolnav. Trupul îi ardeă și capul tot, i se brobonă de sudoare. A închis ochii, iar când i-a deschis, nici unul nu mai eră în casă, plecaseră cu toții.

— Dacă ar fi fost acasă, poate, ar fi venit și.. În clipa aceia auzi cuvântul Agatei, care îl întrebă pe tată-său, ce se găseă, ca niciodată, mai devreme acasă :

— Ai adus vre-o gazetă ?...

— Nu !

È acasă.... Știe că sunt bolnav și n'a venit.... Rămase un moment fără să se mai gândească la ceva, apoi, clătinând capul, răscolî toată răutatea omească ce sălășuiă în el.

Trase zăvorul la ușă, despărțindu-se și mai mult de lumea din afară, suflă în lampă și se culcă, să doarmă.

Afară, vorbele chiriașilor și ale Agatei, care nu-și

găseă odihnă din cauza zăpușelei ce se lăsase, nu mai conțineau din sporovăială.

Lui Gangu, îi părea rău că se făcuse bolnav, că stinsese lumina.

— Poate că tot ar fi venit... ea ori altcineva....

Ar fi vrut să iasă în curte, să stea în cerc cu ceilalți, să asculte și să răspundă întrebărilor cu un da, sau nu; să facă haz de vorbele cucoanei Sanda, sau să spună ca și Agata :

— Ce frumoasă lună!... cum se rostogolește printre nouri... Cuvinte, la cari cucoana Sanda, urmă :

— Așa, soro, unde o fi mergând mereu, de n'are atâmpăr?... Ca și dunneata, domnișoară, toată ziua umbli și tot nu-l afli.

— Cucoană Sando....

— Lasă dragă, parcă eu n'am fost la fel...

— Pe cerul Italiei, e mai frumoasă luna ca aci... spuse, nevasta cântărețului.

— O fi alta, îi răspunse cucoana Sanda.

Și tot așa, cu lună, cu Italia... a mai trecut vremea... Femeile s'au dus la culcare și nu s'a mai auzit, șoaptă, în curte, iar cismarul, până târziu, destrămând împletitura gândului, — dela o clipă la alta — trăia cât un veac.

Își aduse aminte de spusele consulului, că numai el e artist. Își trecu prin fața minții, cărțile citite, romanele, — rele sau bune, — retrăind poveștile de dragoste sau necaz, ale eroilor citați, ca și cum ar fi răsfoit o serie de fotografii, așezate teanc, în cari își găseă asemănare chipului, în fiecare din eroi, trăind

o jumătate de ceas, în lumea ce nu erà a lui și care se șterse, dându-i prilej să se întrebe, de ce stă pe întuneric? ...

Cu ochii mari deschiși, făcând efortări să vadă prin unghere, își aduse aminte de cei din curte.

Se sculă, ascultă cu urechea la ușă, ca slugile ce vor să știe, cum îi prețuesc stăpânii, și nu auzi nimic. Se uită pe lângă perdeaua ce nu acopereà geamul în întregime, privind pieziș, spre ușa casei Consulului, și nu văzù nimic.... Deschise fereastra.

Singur, sorbeà noaptea, cu fiecare respiraare... Nu gândea, cum nu puteà nici să doarmă, nici să lucreze... Ce trebuia să facă?... Privi stelele, le numără până la două sute, și.... atât.... Iar își aduse aminte de cărți, și de oameni, și cu ele, de cei ce le scrisese....

Printre aceștia, limpede și luminoasă, îi apărea, așa cum îl văzuse în pagina întâia a cărței, cu părul mare dat peste cap, mustața tocată pe buze și nasul turtit, chipul lui Gorki... Hamal în port, vânzător de mere pe uliță și vagabond al mării Rusii... Îl priveà în față...

Deschise cartea ce o avea înainte-i : Konovalov...
— Konovalov !...

Il cetea pentru a treia oară, oprindu-se la fiecare sfârșit de pagină, căutând să înțeleagă, cuvânt cu cuvânt, ca apoi, să se nedumirească, de cum omul acela, cu nasul turtit, care nu învățase mai multă carte ca el, putuse, fără vorbe meșteșugite, să scrie și să lege gând de gând, împlinind povestirea.

— Țsta om !...

Și cartea, înțeleasă pe jumătate în trecut, se deschide limpede în fața minții, de parcă totul se schimbăse.

Ceți altă bucată, și-apoi alta, și alta, iar ochi-i, pierduți pe slovele mărunte, se străduiau să afle taina meșteșugului, ce-l puneă aevea în fața oamenilor, buni și răi.

Noaptea se irosi, ca bruma toamnei în răsăritul soarelui.

Se lumină de ziuă.

Cerul începù să albăstrească și stelele să-și închiză pleoapa.

Patru de dimineață.

Domnul Niță, se duceă la piață; văzând lampa aprinsă și geamurile deschise, la cismar, se duse să-i dea bună dimineața.

— De dimineață te-ai sculat!...

Gangu se sperie la început, apoi nedumerit, închipuindu-și că numai puțină vreme trecuse de când toți ai curții, erau în fața ușei consulului, răspunse-:

— E târziu?...

— Ba e de vreme!... Mă duc la piață...

— O să mă culc și eu...

— Cum!... N'ai dormit?... Ți-a fost rău?...

— Nu, dar...

— Ai lucrat... bine faci.... S'auzim de bine. Și domnul Niță plecă.

Când s'a culcat Gangu, toată curtea eră în picioare. Domnul Sălceanu, plecă la lucru, femeile după târgu-

eli, iar filarmonistul, dascălul și mecanicul, care nu
avea de lucru, fumând, pe scăunele, în fața uși lor,
faceau politică de război. Metzano, vorbind despre
vitejia soldatului Italian, mecanicul de abatorul de la
Mărășești, iar dascălul, de puterea lui Dumnezeu,
care, cum a vrut așa s'a făcut...

să fac.... Aș vrea să cred altfel și nu știu cum să-mi dovedesc această crezare.

Consulul m'a nenorocit !...

Mă întreb mereu, de sute de ori pe zi, pe mine și pe nevasta și acum am venit să te întreb pe dumneata, să-mi spui cinstit, curat. Sunt eu artist?... Domnul Sălceanu a spus atunci, nu știu, mi se pare... „conștiința valorii absolute“, am uitat.... Mai bine!...

Peste două săptămâni plec în Italia !...

— Pleci?... Până acum nu mi-ai spus nimic....

— Pentru că acum m'am hotărât.... Trebuie să plec! Dacă nu te găsește norocul, trebuie să-l cauți ,să te duci după el, și eu mă duc....

Acolo voi termina compozițiile.... Cine știe, poate să mă mai întorc odată.

Acî ca să fii cineva, trebuie să vii făcut gata din altă parte. În Italia, la Scala, dacă opera e proastă, lumea flueră și artistul știe că a căzut; aici, însă, nu te flueră nimeni, compozitorul crede că este cineva, iar el nu este nimic, nimic... O vioară într'o orchestră său o pauză între două note. Ca și mie, i se va întâmpla și domnișoarei Agata. Ca să poată jucă acî, trebuie să fie fluerată sau lăudată în altă parte. Abia atunci se va vedeà că are talent sau.... Ei, dar eu vorbesc de ea ca și despre mine.... Uitasem că ea e acum....

Și cântărețul nu termină cuvântul. Clătină din cap și zâmbi cu bucuria răutății, improspătând într'o clipită, în mintea lui Gangu, scena dela cârciumă.

Metzano continuă :

— Ce erà să facă?... Viața e destul de grea... Frumoasă, talentată și săracă ca un pui de șoarece abia născut.... Mie îmi pare rău numai atât, că lumea vorbește, iar ea n'a făcut încă avere.

Gangu se uită la Metzano ca și cum nici nu l'ar fi auzit.

— Nu știi nimic?... N'ai auzit?...

— N'am auzit și nu vreau să aud. Nu te supără, spune-mi altceva, vorbește-mi de Italia.

— Tocmai mă gândeam.... Ai dreptate!... De ce să vorbim de domnișoare....

La noi în Italia, ascultă, asta e o poveste adevărată; a fost un sculptor, un artist mare, mare de tot, și erà tâlhar, hoț, omorà oamenii la drumul mare; Benvenuto Celini. Dar parcă asta înseamnă ceva? Atunci a fost închis, judecat ca orice omoritor de rând, lumea însă nu l'a cunoscut de cât ca artist... Domnișoara Agata poate să fie amantă, numai să fie artistă, și chiar mai mică, numai să fie, dar să fie!... Asta nu e rușine. La noi în Italia....

Dumitale îți pare rău, te uiți la mine, crezi că spun minciuni; nu știu, poate să fie și minciună, dar așa vorbește lumea, tăbăcarii... Mi se pare că de asta a vrut domnul Consul să se spânzure; — dacă vrei, întreabă dumneata pe Gheorghe, mie n'a vrut să-mi spună. Dumneata ești prieten...

Gangu se uită lung la cântăreț, fără să-i spună o vorbă. Mânile îi tremurau, fără să fi putut face mare lucru până atunci, învârtind calapodul cu pantof

în toate chipurile, ca apoi să-l strângă iar între genunchi, așa ca la început.

Un amestec de gânduri și frământări de cuvinte, auzite întâi în cârciumă și acum întărite de Metzano, i se învăteau în cap, cu povestea adevărată a tâlhărilor italian și în vălmășagul gândurilor, de pretutindeni, apărea chipul domnișoarei pe care o revedea în toate clipele trecute, când veselă și sglobie, când mândră și ursuză, neînfrântă în gânduri, preocupată mai mult de ea de cât de lume.

Iși aduse aminte de seara aceia târzie, pe când cheflii nuntași adormiseră pe scaune, beți de dragoste și vin, când a trebuit să se ducă în câmpul gunoaelor, să-și caute liniștea, de unde s'a întors pe urma nelișteii ce susțineă brațul domnișoarei.

I se oprî gândul, respirația și mișcările mâinilor, o clipă numai și lăsă capul în jos, trist, mai trist decât în zilele începutului de vis, pe când, lucrând la primii pantofi ce-i făcuse ei; amănunțeă singurătatea pe lume.

Metzano nu mai avea ce spune. Pentru altceva venise el în casa cismarului și nu ca să-i ție de urât, cum spusese. Gangu nu vorbeă, iar el singur nu știă ce să zică. Se sculă dupe scaun pentru a plecà.

— Uite ce vream să te rog, domnule Alexandru...
Gangu îl privi în față.

— Dacă ești bun, să mă împrumuți cu două sute de lei. Știți că nu cânt de multă vreme și...

Gangu se ridică dupe scaun, deschise ușa dulăpio-rului, scoase din cutia de tinichea toți banii pe cari îi avea, o sută și patruzeci de lei.

— N'am mai mult!... Măine e Sâmbătă, duc lucrul la prăvălie... Până atunci, ține-i pe aceștia.

— Mulțumesc, am să ți-i dau... Câte-va zile am să cânt la un cinematograf. Te rog, să nu spui asta la nimeni, mi-e rușine, dar ce să fac... O sută cincizeci de lei pe seară... Altfel n'am nici ce mânca... Dacă vrei poți veni și dumneata să vezi, ai să stai lângă mine, în orchestră, gratis... Nu plătești nimic!

— Nu mă duc la cinematograf, domnule Metzano, mulțumesc: trebuie să lucrez, e frig, vine iarna, trebuie lemne dar, poate, domnișoara...

În clipa aceea, Gangu gândea la vesmintele groase, de care era lipsită Agata și mamă-sa.

— Noapte bună, domnule Gangu!... Săptămâna viitoare...

— Noapte bună!...

Înainte de a veni cismarul cu Consulul, de la cârciumă, Didina, croitoreasa, în treacăt, așa ca și cum nici n'ar fi voit să dea crezare bârfelilor din mahala, îi vorbi Agatei :

— De dragă, nū se putū să scapi nici dumneata de gurile rele...

Agata se uită lung la ea, la început neînțelegătoare parcă, apoi roșie la față, lăsă capul în jos, netezind cu vârful pantofului, fața pământului, ca într'o mângâiere.

— Tot așa a vorbit lumea și despre mine. — Mi-aduc aminte; — am fost odată la un bal, cu elevul acela de Administrație, — ei, bine, a doua zi, toată strada știa și vorbea, încât a trebuit să mă mut... Atunci ședeam pe strada Tunari și m'am mutat aci, pe Cuza Vodă.... L'am cunoscut pe Gheorghe și.... s'a isprăvit!... Așa și dumneata... Apoi, ca pentru ai face inimă bună, continuă: dar la urma urmelor, dumneata ești artistă!...

Agata nu răspunse; se simțea înfierbântată de

parcă ar fi stat în dogoarea focului. A intrat în casă... Când a venit domnul Sălceanu de la cârciumă, ea era cu ochii plânși și umflați.

Toată noaptea n'a închis ochii, mereu plângând pe înfundate sau suspinând, trecându-și pe din fața minții, fără regret, ceea ce făcuse, ca în cele din urmă să se hotărească ca a doua zi chiar, să-i ceară cismarului bani, să se mute, așa cum spusese Didina că făcuse altădată.

Ochii tuturor pe ea vor sta, de acum încolo. De ochii aceștia voiă să fugă, nu de păcat.

În patul cellat, tatăl se frământă, certându-se în gând cu toți lucrătorii, la cârciumă, în fabrică, pretutindeni, răspunzând directorului, așa cum se cuvenea obrăzniciei acestuia.

Cu ochii căscați, în întunericul nopții, se învinovățează de slăbiciune și nesocotință, ca apoi, făcând sforțări, să se arate nepăsător și rău; să ajungă la concluzia că trebuie să le țipe tuturor, în față :

— Cine ce treabă are?...

Dar nu vorbise în nici un fel, tăcuse de parcă cineva l'a aruncat ca pe o cârpă mototolită într'un colț de odaie.

Strângea ochii, îi închidea să se lipească, geană de geană, să nu mai vază nici odată; somnul însă nu-l prindea. Se scula, aprinse o țigară și mereu gândind la greșala pe care o făcuse și pe care nu o putea îndrepta, se întrebă :

— Ce să mă fac?... Ce să mă fac?... Ce să mă fac?.. Și după ce repetase întrebarea destul de îndelung,

— când repede, când rar, silabisind, abia mișcându-și buzele, — de departe, din noapte, se auzi un țipăt prelung, ca de fiară rănită. În clipa aceea i se lumină în minte și, hotărît, ca niciodată, își răspunse printre dinții strânși de mânie :

— Măine îi voi cere socoteala. Măine îl voi strânge de gât!... Il voi face să-și ceară iertare de tot ce a făcut, indiferent dacă este sau nu adevărat că Agata a fost amanta lui... Da!... Da!....

Am să-l iau de gât, am să-l scutur ca pe o treantă de praf și, pe urmă, pe urmă... îl voi... Am să-mi vâr degetele mâinilor adânc, în gâtul lui, ca în clisă... Așa, așa!... Și domnul Sălceanu, prinse a strânge din mâini cu atâta putere, de parcă ar fi vrut să-și pătrunză palmele cu unghiile. Ochii i se măriră și mai mult și toată fața își contractă mușchii, într'o bucurie drăcească a răsbunării. Isbucni în răs :

— Ha, ha, ha!...

— Ce-i?... întrebă madam Sălceanu, care se deșeptase din somn la râsul bărbatului.

— Nimic!... Mi-am adus aminte... Am visat...

Și domnul Sălceanu, fricos de a nu-și fi mărturisit gândurile, întrebă :

— Am spus ceva?... Am vorbit?...

— Nu!...

— Mi-am adus aminte de ceva...

Femeea se culcă din nou. Agata, de sub colțul plamei, cu ochii deschiși de nesomn, a urmărit sbuciumul tatălui, până târziu, când l'a auzit plângând, cu fața îngropată în mâini, ca un copil.

— Ți-e rău tată?...

— Da, mă doare capul....

Agata se sculă, își puse rochia și-l întrebă dacă vrea să-i facă o cafea, de altfel, știă ea, că alta e dureră lui.

— Culcă-te!... La ce te-ai sculat?... Vino să te sărut... Și ținându-i capul la piept, o mângâie pe frunte și pe păr, izbucnind din nou în plâns.

Agata îngăimă cuvinte de iertăciune pe care nu le auzeă nici ea, nici el...

Domnul Sălceanu simțea că se înăbușe, îi lipsea aerul. Eși în curte.

La Gangu era lumină. Lucrase până atunci și acum se plimbă în lungul și latul odăei, gândindu-se la el, sau poate la nenorocirea ce se abătuse asupra oamenilor ce-i țineau loc de familie. Necazurilor lui se adăogau ale altora.... Își aduse aminte, clipă cu clipă, primirea respectoasă ce li s'a făcut de către toți din curte, când s'au mutat acolo, cum și simțimintele de dragoste tănuită ce s'a trezit în sufletul lui pentru Agata, ca pentru o icoană îndepărtată a unor visuri sortite să rămână numai visuri.

Neliniștea îl stăpâni toată vremea, îngreindu-i mintea mereu cu poveștile pe cari le citise, închiuind-o pe ea, în fiecare eroină de roman și pe el în fiecare erou, până ce și-a dat seama că viața e alta, și ca să se pedepsească pentru vinovăția gândurilor neîngăduite, închis în casă, fără să ție seamă frumuseții, ci să-i găsească greș nu numai chipului, dar și mișcărilor ei, căuta să și-o desrădăcineze din suflet,

mereu învinuindu-se de patima iubirei și cu cât se învinuia mai mult, cu atât găsea în chipul domnișoarei bunătatea fără de margini ce se reflecta și asupra alor ei. Ar fi voit să-i fie soră, ar fi voit s'o știe bogată, fericită, măritată bine și în zile rare, întovărășit de tatăl ei, sau singur, să urce scările de din dos ale unei case mari, boerești, ce trebuia să locuească și, sfios, fericit de fericirea ei, să o vadă mulțumită de viață, ca apoi aceiași mulțumire să o trăească el, o săptămână, două, sau mai mult, până ce prilej ar fi avut ca din nou să o vadă și din nou viața să capete coloritul bucuriilor ce se succed mereu a-celeași.

Gangu înțelegea bine că toate acestea nu sunt de cât visuri ce îi înfierbântau mintea și întăreau bătăile inimei, ca apoi să-i înălbească fața în durerea deștepării.

Gândea cismarul, trudindu-și mintea, cum să găsească mijlocul de a-și căpăta liniștea și bucuria de o clipă. Gândea că a doua zi, ducând pantofii lucrați la magazin, trebuia să ia nouă mii cinci sute de lei, din cari va mai da două sute cântărețului, să-și poată duce cheltuelile casei până ce va câștiga ceva, iar restul.... restul să-i cumpere ei îmbrăcăminte sau să-i dea toți banii să o bucure.

— Banii șterg lacrimile.....

Și rămase cu mintea în loc, chibzuind cum ar putea să câștige mai mult, până ce se va găsi bogatul, care luând-o de nevastă, s'o facă să uite amarul de până atunci.

— Pentru aceasta va trebui să muncesc optsprezece ceasuri din douăzeci și patru, își spunea el, zi cu zi, fără duminică, fără sărbători.... Da, de-acum încolo trebuie să trăesc pentru ea.

Își aduse aminte că avea de mult, strânse la casa de depuneri, câte-va parale, din vremea când nu se mutase Consulul în curte. Atunci n'avea grija nimănui....

— Am să-i scot!... Dacă n'a făcut nimeni pentru mine, să fac eu pentru alții...

Așa gândea Gangu, plimbându-se prin odae, după miezul nopții, încrețindu-și fruntea la gândurile ce le schimbă odată cu mâna ce și-o trecea până peste ochi, când, pe neatșeptate, domnul Sălceanu intră în casă.

— Nici dumneata nu dormi, Alexandre?...

— Mă doare capul!...

— Ca și pe mine...

Mintise Gangu când a spus că-l doare capul, dar în clipa aceea, într'adevăr, simți cum îi svâcneau tâmplele de parcă cine-va l'ar fi lovit în creștet cu un ciocan.

Amândoi se uitară unul la altul, fără să-și spună un cuvânt. Deșteptătorul după dulăpior țacăneă, la început încet, apoi mai tare, tot mai tare, până ce la un moment dat, toată casa părea un ceasornic urias în care se învârteau, în loc de roțițe, scaunele, dulapul, patul, cuerul și ei doi.

— Ascunde ceasul, Alexandre!...

Gangu luă deșteptătorul, îl înfășură în șervet, a-

poi într'o faţă de pernă, în urmă într'un șorț de lucru. Ceasul țacăneă mereu. Deschise ușa dulapului, ridică pieile ce erau așezate rânduri rânduri și îl băgă în fund; închise ușa. Bătăile ceasornicului abia se mai auzeau, sugrumate, tot mai încet, tot mai încet, până ce nu se mai auzi deloc.

Domnul Sălceanu se uită în ochii lui Gangu, întrebându-l :

— Crezi?...

— Nu!...

— Și cu toate acestea, așa trebuie să fie. Așa este!... Acum crezi?...

— Cred ceiace spui dumneata, nu ceiace am auzit acolo. Nu!... Oamenii sunt răi!...

— Ai dreptate.

— Și dumneata le-ai mulțumit.

— Pentru că n'au avut milă de mine și pentru că m'au făcut să fiu fără milă... Măine îl omor!...

— Il omori!...

— Da!... Il voi strânge de gât!...

— Și pe urmă?...

— Pe urmă?... pe urmă; voi vedea.

— O altă nenorocire.

— Cu care se va sfârși. Înainte însă, am să beau mult, mult, ca dupe aceea să nu mai pot înghiți nici o picătură... Dacă m'ași fi gândit mai de mult la aceasta, ar fi fost mai bine.. Ascultă!... Și domnul Sălceanu își duse degetul la gură :

— Nu știe nimeni... nimeni... numai dumneata. Stete

o clipă pe gânduri și pe urmă, încet, abia înțeles, continuă :

— Ba da... Da!... Știe toată lumea, toți tăbăcarii, toți..

— Le-ai spus?

— Mi se pare, aseară, la cârciumă.. Și știi de ce le-am spus? Ca să nu uit.

— Nu înțeleg.

— Altfel ași fi lăsat să treacă zi după zi și nu s'ar fi întâmplat nimic, ași fi uitat, așa însă, ca și aseară, nu o să mă lase ei să uit... De câteori voi trece pe la cârciumă, de câteori voi vorbi cu vreunul, sau voi intra numai, pe poarta fabricii, îmi voi aduce aminte, altfel... Omul e porc!... Cu cât noroiul e mai mare, cu atât îi place să se afunde mai mult. Nu numai eu, dar toți, toți suntem la fel... Să nu crezi că hainele mele cu cari am căzut de atâtea ori pe stradă, hainele astea, îmbăcșite în mirosul puturos al tăbăcăriei, sunt mai murdare decât ale aceluia ce le curăță în fiecare zi, de pete, ca să nu se vază... Ei știu fiecare pată unde e, când au făcut-o și mai știu că toată benzina din lume nu le-ar putea scoate, deși în fiecare zi încearcă zădărnicia. Lumea aceasta e a celor din mijlocul cărora am plecat și în mijlocul căreia mă gădesc... Da, da!... Omul e un porc!... Curat e numai acela ce umblă gol, lipsit de orice vestminte, și omul acesta ești tu.

Minciuna e cea mai ușoară ha'nă și cea mai purtată. Tu n'ai îmbrăcat-o până acum, pe cât timp, nouă, ăstorlalți, ne-a freat trupul până l'a jupuit, așa

că dacă uneori, destul de rar, ne desbrăcăm de ea, ne sângerează hoitul ca al leproșilor, căci rănile ne acoperă în întregime de nu găsești loc curat nici atât cât să înfigi vârful unui ac....

Eu știu că desbrăcându-mă, voi îngrețoșă pe toți cei ce se vor uita la mine, dar trebuie!.. Trebuie să mă desbrac!.. Înțelegi acum de ce le-am mulțumit acestora?... Și nici unul dintre ei n'ar face ceeace mi-au cerut să fac eu.... Uite, vezi, nevastă-mea e la fel cu ei, la fel cu toată lumea, la fel cu mine până ce mă voi lepăda de treanța aceasta care se cheamă viață.

Ea a crezut mereu și mereu s'a amăgit cu visuri și vorbe ce acoperă golurile pe cari un alt ochi le-ar fi văzut. La fel cu ea, lumea toată care s'a înfășurat în acelaș strai cu care însă, niciunul nu s'a născut.

Agata?... Agata, da!... E mai curată, ea e curată, poate tot așa ca și tine.... A trăit aveau ce altele n'au cutezat să-și mărturisească lor înșile, — păcatul — ca apoi să-și rupă vestmântul, așa ca nimic să nu o mai acoperă în fața adevărului... Da!... Dacă tu ai întrebă-o, ea ți-ar răspunde :

— Am păcătuit !...

Gangu era o minte mai greoaie, fiecare cuvânt al Consulului, ca să-l înțeleagă, trebuia să și-l repete mai întâi în gând, de două-trei ori, astfel că mereu frământându-se să înțeleagă șpusele domnului Sălleanu, rămăsese în urmă și acum, ascultându-l, grăbea să ție șir vorbelor ; cuvintele însă îi scăpau și din tot ceiace putuse înțelege, auzind mai bine, se desprindeau cuvinte răslețe pe cari nu le mai putea lega

și nici da înțeles mărturisirilor înseninate ale betivului ce-i stă în față, ca o carte deschisă scrisă într'o limbă necunoscută.

Domnul Sălceanu se plimbă prin odaie, mușcându-și buzele, dând din mâini, oprindu-se în loc, ca pentru a chibzui mai bine anumite lucruri, apoi, iar forfotind, pareă că nu-și găsește odihnă umbrei ce se lipeă când de zidurile odăitei, când de tavanul scund sau de podina încăperei, împiedecându-se în scaune, pat și tot ce aveă în odaie....

Se oprî în fața unei fotografii prinsă în cui, în părete, pe care pareă că nu o mai văzuse până atunci și care îl interesă ca o piesă de muzeu... Se întoarse brusc ; se uită la cismar, care parcă murise cu ochii mari căscați, ca ai spânzuraților.

— Alexandre, scoate ceasu! din cărpe!... Deschide dulapul!... Am nevoie de el!... Vreau să știu dacă mai e mult. Am ținut vremea în loc, atât cât a trebuit, de-acum e de prisos, nu mai am nimic ce vorbi... Ai mei trebuie să doarmă... Afară se luminează... Ia vezi!....

Gangu scoase ceasu! din dulap și-l desfășură din cărpe. Deșteptătorul sună. Erau ceasurile șase. Îl puse pe masă și nu i se mai auzî tictacul, numai secundarul sărjă mărunț din linie în linie, în cercul în care eră închis.

— Am plecat!...

Consulul eși, iar cismarul rămase uluit locului, privind clanța ușei pe unde se șterse omul.

Fabricile își chemau lucrătorii, fluerând în sirenele urlătoare, ca ale mașinilor de tren. Fumul, negru, gros, al păcurei și cărbunilor, se ridică de prin coșurile înalte, înadins parcă, să murdărească albastrul cerului cu nouri artificiali ce se răvășeau ca apoi strângându-se la un loc, să închipuie petece murdare aruncate pe un cearșaf de fecioară.

Lucrătorii se duceau la muncă, nici unul nu se oprea în drum și dacă se abătea careva pentru o clipă la cârciumă, să-și ia coniacul sau romul de dimineață, abia de aveau vreme să spună: „scrie“ și ieșiau, ștergându-se cu dosul mâinei peste gură.

Toți erau grăbiți să ajungă la timp, înaintea celui de al doilea fluer. Pe fețele lor, cum erau cu ochii bulbucăți, unii de somn, alții de beție, se putea ceti abrutizarea obișnuinței în ale muncii. Nici unul nu gândea la ceva, manechine automate, mergeau greoi ca o cireadă de bivoli mânată din urmă, tropoindu-și cismele pe bolovanii străzilor, când și când ridicând mâna până în dreptul cozorocului șepcei de lucru,

pentru a da bună dimineța altora, ce-i ajungeau din mers.

Printre ei, domnul Sălceanu, cu capul în jos, legându-și mâinile pe lângă poalele redingotei lustruite ca o gheată în zi de duminică, se ducea și el, năucit de gânduri. Eră singurul din mulțimea oamenilor, care gândea. Nu vedeà pe nimeni.

Trecând prin fața cârciumei, băiatul de prăvălie i-a dat bună dimineța. Nu i-a răspuns; nu auzise sau se făcuse numai a nu auzi. În capul lui se învârteau ca o roată de moară, spartă pe jumătate, greoi și neregulat ca și pașii ce-l purtau, aceleași și aceleași gânduri din ultimul timp.

Tâmpilele îi zvâcneau iar ochii îl usturau de parcă var și-ar fi picat într'ânșii. În urechi îi sta ocară, iar în față lumea.

Se scutură ca de friguri, ridică capul, privi albastrul cerului larg deschis în perspectiva străzii cu casele joase de parcă erau vârâte în pământ... Moara măcină mereu, mereu, cu hodorogeala enervantă a roții rupte.

Gândurile...

Începù a fluerà încet, ținându-și tovărășie pasului. Ia început marșuri militare, călcând semeț, ca și copiii în jocurile lor, apoi un fragment dintr'un vals de Chopin și imediat marșul funebru al acestuia. Repezi sau încete, gândurile, mereu aceleași, îi dau viziuni de realitate.

Când ridică din nou capul, văzù că trecuse de poarta fabricii cu cărămizile roșii. Se întoarse și in-

tră odată cu ultimii tăbăcari. Fluera pentru a doua oară și porțile de lemn se închiseră în urma lor.

În fiecare dimineață, domnul Sălceanu, după ce avea grija lucrătorilor prezenți, trecându-le numele într'un carnet, se ducea la mașini să vadă dacă funcționează, iar dacă nu, să cheme mecanicul să le pună în mișcare. Făcù la fel ca totdeauna și când eși în curte, să treacă la magazia dubelor și a cenușarelor cu var stins în care se aruncă pieile crude, pentru a fi roase de păr, se întâlni, la un pas înainte, cu Andrei Grigore care venea dinspre moara de măcinat scoarță și ghindă. Fără să-și dea seama cum, Consulul își scoase pălăria salutând.

— Unde te duci? Unde umbli forfota de dimineață?....

— Mă duc la dube, răspuse Sălceanu și plecă înainte tremurând, abia ținându-se pe picioare. Îi era frică.

Descuie ușa și intră.

O magazie lungă de vre-o șaiszeci de metri și lată de vre-o două zeci, așa ca să încapă, unele lângă altele, trei șiruri de butoae mari, îngropate în pământ, abia lăsând loc de trecere cu piciorul, printre ele. În fundul magaziei, șase dintre butoae erau cenușarele, iar restul zăcătorilor, pline cu zeamă galbenă și bucățele de coajă, tăbăcitoarele. De două ori pe zi, dimineața și seara, cu o lopată lată de un metru, legată de partea de jos cu frângii, se vânturau dubele, de către doi hamali; unul apăsă lopata peste pieile așternute, iar celălalt trăgea de sfoară; mișcarea se re-

petă mereu și astfel se învârteau pieile și se întorceau, cele de jos venind sus, cele de deasupra lăsându-se jos, la fund, operație care dură zece sau cinsprezece minute, la fiecare dubă.

Domnul Sălceanu le cercetă pe toate, apăsând când și când, cu o prăjină sau coada lopeții, pieile cari rămăseseră uscate de-asupra apei.

Cenușarele erau pline cu var stins proaspăt, în ajun, și așteptau să fie umplute cu o nouă „partidă” de piei crude, ce stăteau alături, grămadă, iar lângă ele, clești uriași, cu cari pieile se scoteau din fundul zăcătorii sau se așezau straturi, straturi. Domnul Sălceanu puse mâna pe clește și împinse câteva piei în laptele cald încă și pieile se întinseră la suprafață, umflându-se la mijloc; le apăsă din nou și se duseră la fund.

Muncind, domnul Sălceanu nu se mai gândea la nimic; uitase toate necazurile, locul judecății părea că-l luase brațele și ochii cari se agitau și se mișcau în mod mecanic, urmărind lucrul, deși treaba ce o făcea nu era a lui, ci a hamalilor, totuși, ca niciodată, întindea pieile mari, aruncându-le peste gura zăcătoarei, așa ca s'o cuprindă în întregime, ca să se lase apoi la fund, straturi, straturi. Când și când, se oprea, cercetându-le, părându-i rău de găseă unele tăiate de măcelar, pe când le jupuisse și îi era ciudă și vorbea singur :

— Asta e drept la mijloc tăiată... Ce piele frumoasă; mare, cel puțin patruzeci de chilograme... Și asta... păcat!....

Tot așa, puricându-le mai departe, le întindea, le aruncă pe rând în varniță și nu băgă de seamă că cineva eră lângă ei. Când se întoarse să pună mâna pe o altă piele din grămadă, Andrei era în spate.

— De ce n'ai băgat pieile de eri?...

— Pentru că aseară s'a primenit varul și... era târziu; fluerase; nu mai era cine să...

— Și de ce nu chemi oameni să le bage acum?

— Mă gândeam; de aceia venisem...

— Și pentru asta trebuiă să vii să le vezi? Nu puteai trimite oamenii dintr'un început?... Ți place să umbli de colo până colo, toată ziua. Nu faci nimic de cât furi banii și munca altuia... Ceeace faci tu în fabrică, e mai puțin de ce face un hamal... Ești leneș, vicios, obrasnic; și acum duhnești a băutură. Diseară îți dau drumul... Să pleci să nu te mai văd!...

Directorul se uită în ochii Consulului, disprețuitor, scuișând cu scârbă, ca ultimul tăbăcar seara la cârciumă, când vrea să-și arate cât de puțin preț pune pe un altul.

Sălceanu tremurà. Dacă în momentul acela nu s'ar fi găsit sprijinit în cleștele de fier, ar fi căzut. Toate gândurile îl năpădiră deodată înțepându-l ca ace în tot latul frunții și tremurându-i buzele în sfârșările ce le făcea de a nu i se vedea slăbiciunea, răspunse :

— Bine, domnule Director; am să plec, dar mai întâi... mai întâi... vreau... vreau să vorbesc cu dumneata... Să te întreb și să-mi spui ce-i adevărat din tot ce am auzit că ai vorbit despre... despre fata mea?...

— Hm!... Imi ceri socoteala?...

— Da! E dreptul meu!...

Domnul Sălceanu se încordă pe picioare; de-acum nu mai tremură; ochii i se măriră în orbite și, hotărît, privea în față pe Director.

— Ești un caraghios!...

Și îi întoarse spatele să plece.

— Domnule Andrei Grigore, vreau să știu!... Vreau să știu, înțelegi?...

— Cui vorbești așa nerușinatule?... Îți cârlesc câte-va perechi de palme să....

— Domnule Grigore!...

— Măgarule!... Imediat să eși din fabrică!... Imediat....

Și apucându-i de mână, începî să-l tragă, să-l scoată afară.

Sălceanu se împotrivi, desfăcându-se de strânsoarea mâinilor.

— N'am să ies până ce nu-ți vei cere scuze, sau până ce.... până.... Da! Îmi datorezi reparațiune onoarei mele.

— Onoarei tale?... Ha, ha, ha!... Onoarei de hamal bețiv....

— Ce-ai spus de fata mea?...

— Că e o curvă!...

— Mai spune odată!...

Directoul se înfipse acum în fața Consulului și cu ochii luminoși, bucuros de a strivi un suflet, cu răutatea omului de neam prost sau a cinicului ce își mărturisește crima, repetă cuvântul :

— Da!.. O curvă de care mi-am bătut joc, cum îmi bat joc de tine acum și cum mi-aș bate joc și de nevastă-ta.... Și, dacă mai ai vre-o fată, să mi-o trimeți, dacă vrei să te țin în lucru o săptămână mai mult, de nu, în cinci minute să nu te mai văd în fabrică.

Sălceanu se înălbî la față, barba îi tremură și ochii i se bulbucară de parcă ar fi voit să-i sară din orbite; ca strunele vioarei simțea cum i se întind vinele, strângându-l într'o bucată, și omul slab, adus de spe-te, crescuse ca o coloană de templu antic.

— Nu numai atât, dar am să chem poliția să te percheziționeze acasă, să vedem dacă nu m'ai furat, iar ei am să-i scot condicuță de prostituată.

Cu iuțea fulgerului, Sălceanu ridică cleștele și fără ca Andrei să aibă timpul a se feri măcar, îl plesni cu atâta putere în moalele capului, încât acesta căzu în marginea dubelor, fără să poată articula un cuvânt.

Sângele curgea cu spor.... Puse mâna pe el și-l trase de picioare, și fără să fi murit încă, îl aruncă în cenușar. Câțiva bolboroci deasupra laptelui de var și trupul se duse să se așeze la fund. Aruncă câteva piei peste el, ca să nu iasă la suprafață, își spală palmele de sângele cu care se murdărise, se șterse pe un ziar pe care îl aruncă și, cuprins ca de o ură sălbatecă, ca ultim dispreț pentru acela pe care îl omorâse, urină peste sângele ce-i cursese din rană.

În magazie nu fusese nimeni și nimeni nu știă de cele petrecute între cei doi oameni.

Intrând în atelier, Sălceanu își luă pălăria să plece.

Lucrătorii îl priviră fără să-i spună o vorbă, iar când îl văzură că iese pe ușă, îl întrebă :

— Ce-ai făcut ?...

Sălceanu se opri în prag, privi la toți într'o rotire de ochi și spuse liniștit, privind-și mâinile, de parcă ar fi căutat să vadă dacă au rămas urme :

— Am isprăvit !...

Și n'au înțeles lucrătorii din acest „am isprăvit” decât că directorul nu mai așteptase seara să-i facă plata, ci-l dăduse afară, așa după cum îi făgăduise.

Matei, pentru a-l înțelege mai bine, se apropie de el și privindu-l în ochi, clătină capul cu milă. Privirea hotărâtă însă a lui Sălceanu îi spuneă adevărul și lucrătorul, nedumerit, arătă teamă și neîncredere.

— Da, da !... Am isprăvit... De-acum...

Nu termină cuvântul și își bătù palmele, ca pentru a le scutura de țărână... Mai întârzie câteva clipe în fața tăbăcarului, apoi mândru, așa cum nu fusese nici odată până atunci, îi întinse mâna :

— Adio !...

Lucrătorii tăcură, se uitau unul la altul și fiecare gândind ce voiă, se apucară din nou de lucru.

Două minute în urmă, Cocioarbă, președintele sindicatului socialist, secția tăbăcarilor, strigă tovarășilor de lucru :

— Vedeți ?... Iacă de ce am eu dreptate când spun că totdeauna capitaliștii nu fac decât să ne ia viața și nu numai a noastră, dar și a copiilor noștri; iar când nu mai au ce să ne ia, ștorși de vlagă și de tot ce avem, suntem aruncați în stradă... Socialismul...

— Ajunge!... strigă Matei. Ajunge !...

— Sunteți proști !...

— Bine !...

Tăcură lucrătorii, lăsând loc huruitului mașinelor și bocăniturilor greoaie și repezi ale ciocanului ce batea pieile în piuă, să cuprinză, ca și mai înainte, atelierul ce își tremură zidurile și podina.

Sălceanu se simțea ușurat, întinerit cu douăzeci de ani. Mergea pe stradă cu capul ridicat de parcă ar fi voit să-l vadă toată lumea. Dacă ar fi găsit o comoară sau cine știe ce altă bucurie mare ar fi dat peste el, nu putea fi altcum, atât numai că-și simțea bătăile inimii tari și grăbite, ceeace făcea să i se ridice un nod, în gât, care coborâ și urcă, ca pe un scripet.

Își descheie gulerul cămășii, își scoase pălăria și călcă înainte, fără să mai gândească la cele petrecute.

Se simțea mare, mare de parcă ajunsese cerul cu capul. Ochii i se opreau în tot locul, cercetând anume să descopere lucruri noi, lucruri pe cari altădată nu le luase în seamă, sau nici nu le văzuse măcar.

Pe lângă el a trecut un copil, murdar pe față, desculț și desbrăcat, abia având o cămășuță pe el; și plângea copilul.... L'a oprit, l'a mângâiat, l'a ridicat în brațe, i-a șters ochii, i-a vorbit frumos și după ce l'a purtat câțiva pași, îl lăsă jos. Avea cinci lei în buzunar și îi dete și pe aceia.

Copilul a făcut ochii mari, s'a uitat la bani și a început să râdă.

— Sărăcuțul!... oftă domnul Sălceanu și intră în cârciumă. Ceru o jumătate de vin și o bucată de pește prăjit, ce eră într'o farfurie. Mâncă și bău. Inima nu-i mai bătea și năduful îl lăsase nici el nu știă când.

Niciodată ca atunci nu-i părû cârciuma mai luminoasă, și-l întrebă pe Tudorică :

— Când ai zugrăvit?... Ce curat e!... Ce frumos!...

— Da de unde!... Ar trebui să zugrăvesc, dar am lăsat pentru la primăvară. Și cârciumarul, văzând atâta seninătate și liniște la Consul, se minună. După ce își făcû câte ceva de lucru prin prăvălie, coborând și eșind din pivniță, trase un scaun lângă masă și-l întrebă, de cum se face că nu e la fabrică.

Sălceanu îl privi în ochi și începû să râză :

— Dacă aş fi fost la fabrică, n'aş fi fost aci.

Tudorică tăcû, așteptând să afle ce este cu el, cu atât mai mult că nu-l vedeà beat, ci bucuros, când dealtfel se așteptă din zi în zi să-l dea afară din lucru; ceea ce poate că se și întâmplase.

Își aduceà aminte cârciumarul de un lucrător bătrân, care tot aşà fusese dat afară din lucru în mijlocul iernei și care, deși la început râdeà, vorbind fără de șir aproape, într'o veselie înfrățită nebuniei, o jumătate de ceas după ce băuse până se muiase, începû a plânge.

În ziua aceea, spre seară, se otrăvisse.

Cu icoana acestuia în față, Tudorică îl întrebă pe Sălceanu :

— Te-a concediat?...

Iar consulul răspunse :

— Încă o jumătate! Și mereu bătând în palme, ca pentru a se scutura de ceva, se uită la mâini.

— Am isprăvit!... Am isprăvit!... repetă de zece ori în șir, râzând :

— Am isprăvit !...

Tudorică se sculă dela masă. Un birjar îi ceru un coniac. Domnul Sălceanu vorbeă singur :

— Am isprăvit, am isprăvit !...

Când a plecat, cârciumarul a eșit în ușa prăvăliei și se uită pe urma lui, clătinând din cap. Domnul Sălceanu se depărtase ca la vre-o cincizeci de pași și uitându-se înapoi, îl văzù în ușa. Începù să râză și să-și scuture palmele, strigând :

— Am isprăvit !...

Când a ajuns acasă, curtea erà goală. Femeile își vedeau de treburi prin casă.

Intră la cismar ; acesta, cum îl văzù, lăsă lucrui din mâini, rămânând cu ochii ațintiți la el. Consulul se așeză pe un scaun fără să spună nimic. Erà obosit.

După câteva clipe de tăcere, încet, împleticindu-i-se limba în gură, privind țintă în ochii cismarului ce rămăsese nemișcat, abiă îngăimă :

— L'ain omorît!... Și lăsă capul în jos.

Ca un pom retezat de secure, Gangu căzù în genunchi, îngropându-și fața în poalele redingotei omului ce nu mai aveà nimic din viață.

— Ce-ai făcut?.. Ce-ai făcut?.. Și începù să plângă. Sălceanu plângeà și el...

Deodată se ridică brusc, ca și cum ar fi voit să pună stăpânire și ordine în gânduri. Trase perdeaua la fe-

reastră și vorbi blând, desmierdător, cum vorbise copilului dupe stradă :

— Fii cuminte!... Fii bărbat!... Tu nu înțelegi că nu se putea altfel?... Nu!... Eu știu, că dacă în sufletul tău nu-mi dai dreptate, totuși, mă iubești... Până acum ți-am inspirat milă, acum pe lângă teamă, sigur, și respect.... Nu-i așa că mă iubești?...

Gangu tăcea, fața i se schimbase din roșie în galben și din galben în roșu, iar buza de jos îi tremurâ de parcă se desprinsese din loc și aninâ sub greutatea sângelui ce o colorase.

În capul lui se amestecau gândurile, în vreme ce în urechi îi sunâ ca un clopot greu, de plumb : „L'am omcrît...“ la care se adăogau cele auzite în cârciumă....

În fața minții i se oprî, o clipă, Agata, ca imediat să dispară într'o învăluire de nouri cețoși, ca să apară iar, și iar să dispară.

Consulul vorbea :

— Trebuie să fac așa, trebuie!... Înțelegi tu lucrul acesta tot așa de bine ca și mine, pentru că totdeauna mintea tă a fost limpede, pe câtă vreme a mea abia acum s'a limpezit.... Mă simt ușurat de povara vieții ce-am dus-o în spate până azi. Îmi pare că am renâscut ca să pot muri.... Nu știu!... Văd că nimic n'a mai rămas din mine. Seninătatea judecății de-acum îmi spune că trăind mai departe, voiu cădea iar și mă îngrozește să încep din nou drumul înapoi și pe urmă, frumosul n'ar mai fi frumos....

Absolutul numai odată se poate ajunge, fie el și în

vis; eu l'am ajuns!... Dacă ochii tăi au putut privi în soare, scoateți-i, căci mai multă lumină nu vor vedea!... Și vezi, sunt fericit... fericit!... Uite, ridic mâna, e ușoară.... O mișc și pare o fâlfâire de aripă... Iacă, acum am dispărut complect... Nu mai văd....

M'am desbrăcat de tot ceace altădată îmi eră vest-mânt, iar lepra despre care îți vorbiam, a rămas pe îmbrăcăminte..... sunt curat..... Nu mă mai vezi.... Plângi? Peste un ceas sau mai puțin mă vei înțelege, acum nu, nu !...

Ascultă, pentru că nu mai e mult până să-mi scot ochii ca și Oedip, să ne grăbim....

— Ce vrei să faci ?...

— Ascultă, ți-am spus !...

Și domnul Sălceanu grav, ca în alte vremuri pe când vorbea vre-unui ambasador sau plenipotentiar, accentuând momentele de revoltă, povestii scena premergătoare omorului; apoi repede, ca și cum nu a-ceasta ar fi fost obiectul discuțiunei, demn, fără bogăție de cuvinte în fraze, mulțumî pentru toate câte făcuse cismarul pentru el și ai lui și, după câteva momente, ca și cum pentru el ar fi vorbit, ci nu altuia, continuă :

— Voiu plecă, pentru că în țicneala asta e ceva din setea de necunoscut care a sălășluit în anii tinereții mele, în sufletu-mi. Eu n'am fost născut să fiu nici ceace am fost altădată, nici ceace am fost de atunci încoace.... Mi-a plăcut să învârtesc caleidoscopul vieții și niciodată să văz de două ori în rând ce am văzut odată....

Lumea bună cere să fii altcum, adică așa cum n'am fost eu; iar când am încercat să fiu ca toți, am căutat să-mi înșel pornirile, trăind mereu cu gândul în alte părți și mereu rămânând cu trupul în lumea în care trebuia să mă invârtesc.

Largul mărilor, ca și adâncul lor, chiamă mereu pe acei ce au încercat o singură dată măcar să-i înțeleagă seninătatea și sbuciumul.... Cine pleacă nu se mai întoarce. Nu!... Miragiul e în ochii noștri.

Nevastă-mea e moartă!... Stai!... Nu te speria!... E moartă de mult.... Viața ei s'a stins de când a încercat să se omoare, dar ce vorbesc eu, poate și mai de mult încă, de pe când....

Ascultă, ceea ce n'am spus nimănui până acum, îți voi spune dumitale. Trebuie!... E o necesitate....

Reprezentanți, sau așa să fi putut reprezenta, interesele țării la Petrograd. La un ceai dat de Ministrul de Externe, Conte S..., fac cunoștință cu sora acestuia, o rusoaică tânără, frumoasă și cutezătoare. Eră prima aventură amoroasă de durată de când eram însurat. Pentru că nu am vreme și nu despre ea vreau să-ți vorbesc, ci despre cauza determinantă a decăderii mele și îndeosebi despre sufletul nevestii, voi fi scurt în povestire. Rusoaica îmi devine amantă și timp de aproape doi ani, neștiuți de nimeni, am trăit împreună. Sunt rechemat în țară. Un altul stăruise să mă înlocuiască. În politică interesele de partid primează. Trebuie să trec la Atena. Rusoaica știe și ca să mă păstreze, nu pentru mine ci pentru ea, prin ministrul S.... fratele ei, intervine având în

vedere anumite chestiuni de Stat, să rămân mai departe și așa se și întâmplă. Inediat în urmă, ca o cheazășie și în acelaș timp ca o răsplătire pentru actele mele politice, inexistente de fapt, sunt decorat atât de guvernul rus cât și de cel român.

Rezultatul a fost că eu am continuat a fi și mai departe amantul rusoaicei.

Ce eră fatal, trebuia să se întâmple, stăpânirea tot mai multă ce o pusese pe mine mă plictisea, de aci reproșuri, certuri și amenințări din partea ei, până ce s'au rupt legăturile între noi. Târziu, un nou ceai în saloanele ministrului de Externe Conte S..... Toți ambasadorii, toți plenipotențiarii, toți demnitarii cu doamnele și printre ei și eu, trebuia să mă duc.

Un concert de instrumente de coardă, se cântă din Tcheaikowski. Lângă mine rusoaica. Îmi vorbea și răspundeam noilor încercări de a reveni la prietenia de mai înainte. Am refuzat, voiam chiar să mă ridic sub un pretext sau altul, să plec sau să-mi găsesc o altă tovarășie de discuții. Când liniște se făcù în sală și lumea mosafirilor se îndreptă spre bufet, două palme ale Rusoaicei îmi aprinseră obrajii....

Scandal !...

Ce să mai spun?... A două zi articole de gazetă, telegrame și în mai puțin de o săptămână dela data ceaiului, adică a palmelor, mi s'au remis scrisorile de acreditare....

De atunci beau și de atunci femeia mea a încetat de a mai trăi....

Nu crezi?... Fie, treaba ta, povestea însă e verosi-

milă. De ce toată acestea? Nu știu, dar ți-o repet așa a fost....

Și acum să continui :

Viața ei s'a stins. Închipuește-ți o umbră care se mișcă, vorbește și uneori rar, rar de tot, poate gândeste.... Niciodată nu e prezentă. Viața ei se reduce la anii copilăriei și la primii ani ai căsătoriei, pe când o duceam prin saloane, pe la recepții sau baluri la Curte.... Și ea trăește mereu aceleași vremuri, azi ca ieri și mâine ca totdeauna. Te asigur, când va muri ca toți oamenii, visul veșniciei o să-i fie ori copilăria, ori trena de mătase a Reginei Spaniei....

Așa!... Te-am plictisit!... Nu te interesează ce spun eu.... Ai părerea că sunt nebun sau beat; nu știu, poate să ai dreptate....

A, da, uitasem. Cumpără cărți, cărți multe și dă-i să citească femeii mele absente....

Și-acum, ce să-ți mai spun?... Să te întreb dacă ai de lucru? Ce faci?... Ce ai mâncat azi?... E banal.... Altceva.... Pe Agata o cunoști.... Da, da !...

Dete din cap și nu mai vorbi nimic; apoi deodată ca la aducerea aminte a ceva de preț, urmă :

— Alexandre, du-te de-mi adu o litră de vin, dar numai o litră, și când te vei întoarce îți voi spune, sau nu, vei vedeà, vei vedeà....

Gangu, care până atunci nu făcuse decât să plângă, își șterse ochii și abătut de parcă își îngropase trup din trupul lui, luă sticla să plece.

— Stai!... îl oprî domnul Sălceanu și luându-l cu brațele pe dupe gât, îl sărută.

— Tu nu te supără....

Gangu nu mai pricepea nimic, rămăsese locului buimac.

— Du-te!... Să fugi!... Și dacă Agata.... Nimic, nimic.... Pleacă !...

Când s'a înapoiat cismarul, Consulul nu mai era în odaie, madam Sălceanu trecea la cișmea cu o cratiță.

— Domnul Sălceanu e în casă ?...

— Nu, e la lucru....

— S'a întors, a fost adineaori la mine....

— Nu l'am văzut....

Lui Gangu i se tulbură ochii și într'o clipă fu în magazie.... De data aceasta era prea târziu. Domnul Sălceanu murise cu gâtul în lațul sforii ce atârna de acelaș cui. Ochii eșiți din orbite ca două nuci, iar gura larg căscată și băloasă ca a epilepticilor.

Iar au venit vecinii și trecătorii dupe stradă, iar zarvă, iar groază.... Într'o clipă toată mahalaua află de cele petrecute.

Femeile își plesnau mâinile sau își acoperiau ochii să nu vadă, deși pentru aceasta venise fiecare, iar madam Sălceanu cu mâinile împreunate ghem, se clătină ca o trestie, mișcându-și merca buzele, fără să spună un singur cuvânt.

La fabrică, ziua lefei și pentru că listele de plată ale muncitorilor trebuiau semnate de director, iar directorul nu era, îl căutară pretutindeni: acasă, în oraș,

la bancă, la cafenea și nu-l aflară. Portarul nu-l văzuse ieșind pe poartă, iar în biuro, în cuier, îi atârna pardesiul.

Către orele patru fu chemat domnul Grigore, în fața căruia începù a se face plata.

În vremea aceasta se împrăștiase vestea morții Consulului. Toți tăbăcarii știau că se spânzurase, că a fost și domnul Procuror la fața locului, că o să-l îngroape fără popă, cam ce l'a făcut să se spânzure și câte și mai câte.

Lucrătorii din atelierul de talpă, cei cu care Sălceanu fusese la cârciumă și cari în bună parte îl atașaseră la crimă, începură a bănuî că trebuie să se fi petrecut ceva și, stăruind fiecare, vorbind între ei, aducându-și aminte că a plecat în timpul lucrului, mințile se limpeziră, iar când Matei a repetat în gând: „am isprăvit“ și își privi lung mâinile, a înțeles totul. Nu a spus nici un cuvânt, a luat plata și se pregăteă să plece, dar porțile se închiseră și nimeni nu mai putù eși din fabrică. Toată lumea căută pretutindeni pe domnul director.

Un hamal, în fața ușei magaziei dubelor, speriat, făcè semn cu mâna, strigând :

— Aici!... Aici !...

Într'o clipă toată lumea erà acolo.

Se găsisè cleștele dela cenușar plin de sânge și imediat lângă el marginea albă de var a dubei, înroșită și ea în fire subțiri, ca periate, așa după cum capul despicat al directorului ștersese cu părul marginea butoiului. Doi pași mai jos, o băltoacă, ca și cum

s'ar fi răsturnat o cană cu vopsea roșie, iar pe fața albului murdar al laptelui de var, ca globuri de untdelemn, pluteau câteva cercuri de sânge.

Imediat s'a început scoaterea pieilor din zăcătoare, când deodată se văzî ceva înegrind la suprafață, eră colțul redingotei. Traseră cu băgare de seamă și stărvul directorului apărî în întregime, umflat, cu pielea obrazului și a mâinilor încrețită, aproape macerată.

O jumătate de ceas în urmă, la cărciumă, la aceiaș masă, tăbăcarii gîndind la cele petrecute, beau pe tăcute.

Ei au fost cei dintâi cari au adus vestea că domnul director fusese scos cu cleștele, din varniță, și toți cei de față, lucrători pe la alte fabrici și cu ei împreună Tudorică, ascultau în picioare, sâsîind și holbînd ochii sau plesnindu-se peste față, de mirați ce erau.

După un răstimp, mai veniră alți tăbăcari și alții și cu toții vorbeau povestind în toate chipurile nu numai cum a fost găsit directorul, dar și cum a fost aruncat cu capul în jos, legat cu cleștele de gât, și câte și mai câte.

Matei umplî paharele și înainte de a bea, se întoarse pe scaun și vărsă câteva picături. La fel făcură și ceilalți dela masă, prietenii de totdeauna din mijlocul cărora lipseă numai Consulul, și cum nu vorbeă niciunul și liniștea îi apăsă ca o greutate pe suflet, Gheorghe se uită în ochii fiecăruia, ca pentru o înțelegere și spuse :

— Dumnezeu să-l ierte.... Aseară a fost cu noi....

— A fost un om!... Și-a ținut cuvântul... Mare lucru !...

— Drept să vă spun, eu nu l'aș fi crezut în stare....

— Dumnezeu să-l ierte!... Și se vărsă câte trei picături de vin în jurul mesei și pentru că fiecare erà cu gura lăcătuită, fără să poată vorbi ca altădată, din cauza lumei multe ce erà în cârciumă, făcură plata ca să plece acasă, aducându-și aminte de cuvintele celui ce omorîse și se omorîse :

„Eu nu sunt ceiace credeți voi, om ca toți oamenii!.. Sunt numai umbra a ceiace am fost altădată, sau poate că eu n'am fost decât o umbră și atunci.... Abia când nu voiu mai fi deloc o să se creadă că am fost om !...“

Îtovărășiți în drum de gânduri, tăbăcarii îl aveau cu ei, așa cum erà : adus de spate ca sub povara unei greutate, slab, fața acoperită de o barbă neagră, ochii lacrimoși, vii și mâinile aninate ca în două cârlige, ce se legănav pe lângă poalele redingotei.

La teatru, lucrurile își urmau firescul lor, așa după cum începuse. Agata se simțea tot mai străină pe scândurile rampei, pe care își tot frecă tălpile pantofilor.

Nimic nu i se dă să joace!... Nimic !...

Încetul cu încetul, în sufletul ei a început a sălășlui la început dușmănia pentru toți cei de-acolo și mai apoi neîncrederea în talentul ei, crezând că poate într'adevăr nu e nimic de ea și tot ceea ce a crezut despre sine, o închipuire a fost.

Nu putea înțelege altfel atâta desconsiderare.

Totuș stăruî mai departe și fără să-și dea seama cum, obținî dela directorul teatrului să dubleze cu patru repetiții numai, un rol foarte important pe care la premieră, îl interpretase o societară cunoscută ca una dintre cele mai mari actrițe.

Când a ești din cabinetul directorului eră fericită.... I se părea că lumea e a ei, că teatrul nu e așa cum a crezut și nici actorii, nici directorul de scenă așa de vrăjmași, omorîtori ai talentelor.

Pe fiecare îi privea cu drag, îi iubea....

Începù să simtă cum se înalță, cum se ridică deasupra multora dintre elementele cari, până atunci, treceau pe lângă ea privind-o cu coada ochiului, de parcă ar fi căutat să-i cerceteze garderoba.

Dar bucuriile sunt date unor oameni, numai ca tentații iluzorii.

Își aduse aminte că după patru repetiții trebuie să dubleze o actriță mare.... Un fel de răceală o cuprinse, de parcă un sloi de gheață i s'ar fi șters pe șira spinărei.

Nu cunoștea piesa.... Când și-a ridicat rolul dela regisorat, numără rândurile replicilor și văzù că numai să le citească îi trebuie o oră, dar încă să le învețe....

În după amiază aceleiaș zile intră în repetiție. Actorii ceilalți se uitau plictisiți la ea, vorbind între ei :

— O nouă gafă a directorului....

— De unde dragă, poate vrei să spui o nouă ibovnică !....

Directorul de scenă îi arată anume mișcări și intonații pe cari trebuiă să le dea rolului.... Unde să evidențieze mai mult intenția autorului, care a vrut să înțeleagă, sau care a înțeles, sau care a vrut să facă....

Și Agata, toată numai ochi și urechi, căută să prinză ce i se spuneă, dar observă bine că neștiința ei enervă pe parteneri cași pe directorul de scenă care uitase că fata abia atunci făcuse cunoștință cu rolul.

Când eși din scenă eră năucită. O durea capul.... O cuprinse un fel de frică de parcă ar fi omorît pe

cineva și așteptă din moment în moment să o aresteze.... Sezù pe scaun....

Nu cunoștea rolul, nu cunoștea piesa. Repetând, încercase să-i prinză și înțelesul, și acum obosită și îngrijorată, își trecea pe din fața minții, așa după cum își mai aducea aminte, replici dispărute, fără legături, într'o învălmășeală de casă a vechiturilor. O scenă din actul întâi, alta din al treilea, alta din al doilea sau tot din întâiul, ca pe urmă să se întrebe ce urmează scenei în care spune.... sau când el face....

Gândurile neastâmpărate se schimbau ca nourii în bătaia vântului, amestecând în toată această zăpăceală chipul directorului de scenă, al partenerilor, cum are să se îmbrace în seara spectacolului, sau unde să găsească piesa care nu eră nici tipărită măcar, la teatru nefiind decât un singur exemplar, pe care îl avea regisorul. Își reluă caetul cu roluri și începù să citească rând cu rând, odată, de două, de trei ori, ca pe urmă să închiză ochii, să spue pe de rost ce a învățat și iar să deschiză caetul, să citească și iar să închiză ochii, spunând alte replici, și tot așa mai departe, scenă cu scenă....

Făcù a doua repetiție, a treia și a patra, când directorul de scenă îi spuse să mai citească până seara mereu și să ia seama să nu se precipite, să fie calmă, atentă la replici și mai cu seamă să auză bine suflerul, bine înțeles fără să se înțeleagă aceasta....

— Rolul e greu.... te copleșește!... Dumneata dublezi creațiunea artistei care a jucat la premieră și deatunci încoa, în fiecare seară e o povară pentru

dumneata.... În orice caz.... să vedem diseară, curățel să ieși.... Vine și directorul general la spectacol, așa că.... înțelegi, abia diseară îți croești drum în teatru.... După masă stai acasa; citește, învață și pătrunde. Toată piesa aceasta trebuie să fie ușoară și ametoare ca un parfum.... Nu trebuie să te intereseze ce rămâne din ea, ci ce trebuie să scoți.... Să ai sufletul unei fete care neștiutoare de cele omenesti, privește viața ca un copil, fără să-i înțeleagă adâncurile; însă ia seama: nu trebuie să iei rolul cănt nimic, ca numele Domnului în deșert.... Să ai seninătate, iar bucuria să transpire în jurul dumitale de cun intri în scenă și aceasta până la scena VI, din actul al treilea, când el te sărută.... Atunci să fii frenetică; în clipa aceia să se trezească în dumneata toate sentimentele tainuite.... Trebuie să fii conștientă de ce e viața....

Așă! Acum poți plecà. Studiază !..

— Maestre, dumneata ce crezi ?...

— Ce cred eu?... Intreabă-te singură.... Eu pot crede bine și poate și rău, sau pot crede rău și totuș să iasă bine.... Părerea mea e că dacă ai fi ceva mai exagerată și în naivitate ca și în expansiunea finalului, ar fi mai bine....

În vremea asta, acasă, pe porțile curței din strada Broșteni, oameni urâcioși întindeau zăbranicul negru al morții, ciocănind în cuișoare cutele cârpelor mototolite, învechite și îmbâcsite în mirosul greu al veșniciei.

Doamna Sălceanu sta pe un scaun în fața ușei, mereu frământându-și mâinile, fără să verse o lacrimă,

uitându-se când și când prin curte sau pe stradă, întrebându-se în gând :

— Cine a trecut?... Pe cine caută?... Cine e omul acela pe care nu l'am văzut niciodată ?...

Au venit autoritățile, au cercetat casa, au pus în-
trebări celor din curte și nimeni n'a putut să spună
mai mult decât că l'au găsit spânzurat în magazie,
unde cu câteva zile înainte mai încercase să se spân-
zure.

„Atunci l'a găsit domnul Gangu și l'a scăpt...“.

S'au scris hârtii și în cele din urmă, la rugămințile
femeii, ale lui Gangu și ale tuturor din curte, l'au lăsat
acasă pentru înmormântare, fără să-i mai facă autop-
sia.

Când Agata venea acasă, bucuroasă și înfrigurată
în acelaș timp de grija spectacolului de seară, Con-
sulul eră în pat, cu mâinile legate cruce pe piept,
strâns pe sub fălci cu un tulpan alb, de parcă l'ar fi
durut măselele.

O viforniță de ploaie deasă și mărunță, amestecată cu fulgi de zăpadă, făcea ca răceala să pătrundă până la oase.

Strada Broșteni, tristă și pustiiță parcă de prăpădul morții, era o gărlă de noroi.

În odăița din fundul curții proprietății lui Niță Măturaru, odihneă omul, sub tremurul plăpând al luminei galbene a două lumânări de ceară, nepăsător la cele ce se petreceau în juru-i.

Cismarul alergă în toate părțile; o clipă n'a stat locului...

A avut grije de dric, s'a dus pe la magazinele unde lucra, ridică bani înainte asupra lucrului, aduse co-roane — două, — cumpără stofă neagră pentru îmbrăcăminte femeilor, iar Didina, nevasta lui Gheorghe tăbăcarul ajutată la însăilat de cucoana Sanda și nevasta lui Metzano, cosea, dând zor ca pentru nuntă.

Tăbăcarii, unul câte unul, cu șepcile în mâni, de la

poartă încă, se opreau în ușa să-și scuture cismele grele de noroi. Priveau mortul fără să spună nici un cuvânt, serioși și temuți, de parcă fiecare dintre ei s'ar fi văzut întins în locul Consulului, în racla de brad vopsită verde și împodobită cu hârtie albă, dantelată.

Agata uitase de teatru. Când și-a adus aminte era seara târziu. Ar fi avut încă destulă vreme să se ducă, dar cum?... În clipa aceea își dădea seama că în capul ei era un gol de neînțeles.... Și-a adus aminte de povestea unui clown de circ, care își lăsase copila — sau nevasta — moartă, ca să se ducă seara, în arenă, să râză, să facă prostiile toate din lume, ca spectatorii să petreacă. Se vorbea chiar, cu temeinicie de adevăr, de un oarecare Harizon care își avea copilul mort acasă, iar el, la circ, făcuse atâtea comicii încât, din seara aceea, a fost socotit ca cea mai desăvârșită piaiță. Râdea și plângea deodată; își rupea hainele tăvălindu-se pe jos, ca apoi să-și arate dinții în strâmbături ridicole, sub masca roșului și a albului de var, peste care își încondeiase sprâncenele, nasul, gura și umerii obrazilor așa cum trebuie să fie mai frumos un clown.

Și-a mai adus aminte Agata de un actor, căruiua îi murise un copil, cu o jumătate de ceas mai înainte de a intra în scenă, într'o piesă în care avea să joace un rol șters de servitor...

Și mintea îi rămase la el... Era actor slab, submediocru; nu era nimic, nimic!...

Gândurile o opriră pe coridoarele teatrului... Se

văzû pe ea, forfotind fără de nici un rost în zilele de până atunci... Examenul... cuvintele lui tată-su... Metzano, Roma.... Și, năluca celor petrecute se schimbă într'un fior necunoscut. Simțea brațele vânjoase ale lui Andrei... iarba fragedă ce-i umplea mâna și, repede, disparat, fără nici o legătură în gânduri, să-și treacă pe din fața minții, ca într'un film de cinematograful, câmpul de gunoaie, viermi în burta hoitului, plimbările în oraș, cum l'a cunoscut, ce au vorbit și, într'o clipă de tăcere a gândurilor, privind mortul, să vadă fastul lunei în care acesta trăise altădată, în contrast cu lampionele și lanțurile de hârtie colorată și scâncetul lăutarilor din seara aceia... seara a două nunții...

Mereu veneau tăbăcarii să vază mortul, și mereu se opreau în ușă, cu șepcile în mâni.

— Teatrul!...

Să se ducă să-i spună Directorului că-i murise tată-su?... Dar își aduse aminte că odată, să se poată valorifica mai mult, mințise spuind că tatăl, ei, Consulul Sălceanu, murise intoxicat la o mare festivitate, la care fusese învitat de către Ministrul de Externe din Petrograd....

— Cum să mă duc?... L'am omorât de mult; îmi era rușine de el.

Își scutură capul, lepădându-se de griji, privind fața odihnitoare a mortului... În urechi, îi sună: „se va face orice, actriță nu!...“

Isbucni într'un plâns nervos și căzû peste patul în care Sălceanu dormea, mereu cu mâinile legate cruce

iar pe sub fălci strâns cu acelaș tulpan ce-i încleștase gura.

Au ridicat-o femeie și au dus-o în odaia lui Gangu, odaie, care cu această ocazie, nu mai erà a lui, ci a tuturor.

Câteva minute în urmă, cismarul veni acasă ținând la subțioară o franzelă, câte-va sticle cu vin și un pachet cu mezeluri, mâncare și băutură pentru cei ce aveau să steà de veghe.

Toată noaptea, domnul Niță, Gheorghe, Matei și Gangu, au stat lângă mort, aprinzând, când și când, alte lumânări sau ștergându-le mukul, ca la biserică, celor ce făceau flacăra prea mare.

Noapte, liniște, umezeală și ploaia mărunță, deasă ce nu mai conteneà.

Pentru a le trece vremea mai în garbă, gonind frica de moarte, domnul Niță aduse o păreche de cărți de joc.

— Să facem un tabinet...

— Să facem, răspunse Gheorghe.

Câte patru, în jurul măsuței pe care sticlele cu vin odihneau alături cu feliile de mezeluri, începură a jucà.

Nu mai gândeau la mort, interesul pe care domnul Niță și partenerii îl puneau în joc, întrecură preocupările veghei, așa că abia târziu, Alexandru își aduse aminte să schimbe lumânările; era și timpul, toate patru câte erau așezate în jurul Consulului, fumegând, se topiseră până la capăt.

Când se lumineă de ziuă, cucoana Sanda aduse cafelele negre.

Obosit de nesomn și de alergăturile din ajun, Gangu se duse să se odihnească puțin, în casă la domnul Niță, căci în patul lui, îmbrăcată și mototolită ca o cârpă aruncată, dormea Agata, cu gura întredeschisă, abia respirând. Se uită la ea și pentru că era frig în casă, să nu răcească, își scoase haina dupe el și o acoperi peste piept și gât; îi dete la o parte șuvițele părului ce-i cădeau pe frunte și, uitându-se în toate părțile ca un hoț, să nu fie văzut, în dragul ce-l avea ca pentru un copil nevinovat, îi sărută mâna ce o ținea drept căpătâi în marginea pernei.

A treia zi după prânz, din strada Leon Vodă, dela locuința directorului fabricii, porni convoiul mortuar, precedat de trei care cu flori, pe cari erau așezate zeci de coroane mari și bogate, cu panglici de mătase, pe cari își scrisese cu litere de aur, pe lângă „regrete eterne“, numele: părinții, rudele și cunoscuții, iar pe o coroană mare, purtată de trei lucrători îmbrăcați în negru, din partea muncitorilor, inscripția: „Iubitului nostru Director“.

În urma carului mortuar, lume multă îmbrăcată în negru și, pentru că fusese ofițer de rezervă, armată și muzică; toți lucrătorii din fabrică, vre-o trei sute, și linia nesfârșită a trăsurilor și automobilelor ce duceau pe calea de unde nimeni nu se mai întoarce, prin fața fabricii, pe fostul director al tăbăcăriei care se argăsise în cenușar.

Ai mortului, cu ochii plânși, erau de o gravitate împrumutată ce îi strângea în cercul de gheață al prestigiului bogăției. Pe la porți, prin fața caselor, pe tot drumul pe unde trecea convoiul, lumea săracă, lumea mahalalei, setoasă de fast și de paradă, se minună uitându-se la risipa bogăției unei înmormântări mari.

Copiii încercau să citească scrisul dupe panglicele coroanelor, iar femeile, curioase să vadă chipurile jeluitoarelor pe sub zăbranicul rar al doliului, în fundul cupeelor sau automobilelor, cu perdelele pe jumătate lășate, se înălțau în vârful picioarelor. Lucrătorii, cătând cu ochii tovarăși de muncă așezați în convoi câte patru, patru, ca o armată bătută și obosită forțată să meargă în pas de paradă, se recunoșteau unul pe altul.

În acelaș timp, din strada Broșteni, de la hanul lui Niță Măturaru, un dric sărac la care erau înhămați doi cai slabi și uscați, pe cari atârnavă niște trențe negre, pătate, rupte și cu franjurile deșirate drept găteală, se opinteau să tragă dricul cu geamurile sparte, scârțâind și legănându-se de parcă ar fi purtat cineștie ce povară.

Matei deschideă drumul ținând pe umeri crucea de lemn, pe care era scris numele lui Sălceanu, anul nașterii și al morții.

În urma dricului, Gheorghe și Alexandru Gangu, pe jos, cu capetele plecate, feriau băltoacele și numărau bolovanii de piatră pe cari călcau. Inapoia lor, două trăsură în care ședeau, înghesuite, văduva mortului, Agata, Didina și cucoana Sanda, cu alte câte-va

femei din mahala, având pe capră, lângă hirjar, o irăsură pe dascăl, care la groapă trebuiă să spună un „Tatăl nostru“, pentru că nu aveau popă, iar cealaltă, pe domnul Niță, înfășurat într'o blană de miel să nu răcească.

Fără ocoluri, dricul trecu pe Broșteni în jos, eși în Cuza Vodă și de-acî urcă pe la Zerlendi, pe drumul Belului, mereu legănându-se cutia de lemn a dricului fără de geamuri, asemuitoare unei lăzi stricate așezată pe patru roți, cocoțată în sus, clătînând pe acoperiș un inger ingenunchiat cu capul rupt și prins într'un cui.

La jumătatea dealului, slăbiciunea cailor nu mai putea trage povara. Alexandru și Gheorghe, amîndoi, în două părți, puseră umărul la roate și împinseră până ce dricul ajunse în coama dealului.

Ploaia cădea mărunță și deasă, îngreuind cârpele ce atârnav pe spinarea cailor, trăgându-le într'o parte, aproape să cază.

Un cioclu ce însoțește dricul, mereu suflându-și nasul și ținând un sfeșnic în mână, ca un baston de mareșal, ridică „valtrapurile“ din spinirea cailor, întorcându-le pe dos, să nu se murdărească, ca și cum ar fi putut să se murdărească mai rău.

Acum se vedeă pielea buboasă și jupuită a cailor cu copitele umflate, ce schiopătau rar, împleticindu-se în mers de parcă în toată clipa ar fi vrut să se oprească locului.

Insoțitorii mortului, mereu cu capetele plecate, fără să-și spună o vorbă, unul lângă altul, se clătinau și ei pe picioare, lipăind noroiul drumului.

Când l'au pus în groapa din Valea Plângerei, Agata și-a ridicat ochii peste câmpul de gunoaie, pe deasupra unor căsuțe ce păreau bordeie, să vaza casa domnului Niță.... Apoi, ochii i se opriră undeva în altă parte, pe câmp.... Iși acoperi fața cu amândouă mâinile și începù a plânge....

Croitoreasa și nevasta cântărețului o țineau de braț. O urcară pe sus, fugind, ca să nu auză huruitul pământului, ce aveà să cadă pe pleoapa cosciugului.

De departe se auzeau, purtate de vânt, sunetele unui marș funebru.

În pas domol, ca într'un decor de teatru, bogăția îmbâcsită în stârvul fabricantului, veneà să se așeze în acelaș pământ umed și noroiios de ploaie, în vecinătatea fostului Consul.

La întoarcerea celor două trăsuri sărace, ca și înmormântarea de la care veneau, ochii îndoliaților întâlneșcă convoiul celor mulți, mergând în dezordine, din cauza noroiului și a ploaii care se înțetise.

Carele cu coroanele zdrobișite și florile pierdute în noroiul drumului, închipuiau prăpădul unei grindine în mijlocul unei grădini.

Invălmășeala de oameni, trăsuri, cai și automobile, îi aduse aminte Agatei, de viermuirea stârvului din câmp, imagină ce nu-i mai piereà din față... Iși duse mâna la nas de parcă în clipa aceea o duhoare puturoasă, asemeni aceleia, îi lovì fața.

Câți-va lucrători dintre cei ce mergeau pe urma bogăției risipite, își duseră mâna la pălării și salutară...

EPILOG

Fără de vlagă, cu capul plecat, închipuind umilința și rușinea, Agata deschise ușa Teatrului, să urce scările. În capul ei era un gol și în toată ființa-i, un fel de nehotărîre asemuită unei stări hipnotice. Ar fi îndurat în clipa aceea, orice batjocură venită de ori unde, înfruntând în mod inconștient, privirile aceluia ce altă dată o făceau să-și plece capul, dintr'un simțămînt de curățenie sufletească.

Se simțea greoaie, obosită... Se opri în prag, ținând cu mîna ușa să nu se trîntească în urmă-i. Repetă în gând, cuvintele de scuză pe care va trebui să le spună Directorului General și tuturor ce o vor întrebă, mințind când ar fi putut spune adevărul. Și, nu știu cum să înceapă și nu știu dacă i se va ierta faptul că după ce stăruise atît amar de vreme, cerșind rolul ce i se încredințase, în seara spectacolului să nu vină, să nu anunțe nimic..., nici atunci imediat, nici a doua și nici a treia zi măcar.... Cineva a trecut repede pe lângă ea urcând scările.... Agata se sperie și nu mai găsește niciun cuvînt din cele ce trebuia să

spună. Stete câteva clipe, pierdută parcă într'o grămadire de oameni sgomotoși, într'un târg sau o fabrică de fierărie, unde ciocane grele loveau în căldări uriașe, hăuind să-i spargă urechile.

Lăsă să se închiză ușa și făcù câți-va pași, spre despărțitura cu geamuri de sub scară și ceti anunțurile și lista pieselor în repetiție.

— „*Fedra*“; în foaietul de sus cu direcția de scenă a domnului X; „*Prăpădul*“ în foaietul de jos, direcția... În scenă: „*Schyloc*“ seara, *Schyloc*... Anunțuri: Domnii artiști sunt convocați... Se amendează cu lea-fa pe cincisprezece zile domnul Z, pentru lipsă dela repetiție.... Domnii actori sunt convocați....

Ochii i se tulburară...

— „Se suspendă pe șase luni, fără drept la salariu, domnișoara Agata Sălceanu.... Agata.... Aga....“.

Inima îi bătea cu putere, se sprijini de parapetul scării. Ceti de două, trei, ori afixatul și nu l'a putut termina niciodată... Jos iscălitura directorului... stampila rotundă de culoare violetă cu pajura țării la mijloc... Cine-va puse piciorul pe prima treaptă a scării, să coboare. Agata tremură și simțea cum se înăbușă. Deschise ușa și fugi.... I se părea că spărsese un obiect de lux, de o bogăție rară, când unul din geamurile ușei hurui pe bazaltul trotuarului....

Urcă panta străzii ce da în Calea Victoriei, o trecù, coti pe Academiei și, mereu grăbind, fără să se uite nici în dreapta nici în stânga, citind aievea parcă bilețelul prin care era suspendată, era să o calce o trăsură, apoi tramvaiul și, năucită, alergă ca eroul nu-

velei lui Tolstoi care vrea să cuprindă cât mai mult pământ până în scăpătatul soarelui.

Când a ajuns acasă, mamă-sa o întrebă dacă e rău. Fața îi eră galbenă și tremură toată, de parcă ar fi fost cuprinsă de friguri.

Capul îi ardeă, tâmplele îi svâcneau cu putere în bătaii grăbite, iar mâinile și picioarele și le simțea ca de ghiață.

Se culcă.

Dormi toată ziua gemând și zvârcolindu-se iar la căpătâiul patului, madam Sălceanu descântă cărbuni, pregătindu-i ceaiul pe care să i-l dea fierbinte când și când, schimbând cărpele umezite cu oțet de trandafir, ce i le așterneă pe frunte.

Când se deșteptă, Agata văzù pe toți în jurul patului; se uită lung la ei, neînțelegătoare a ceea ce se petrecuse. Didina se aplecă deasupra patului, întrebând-o în taină ceva.

— Nimic!... Mi-e somn!...

Și închise ochii din nou.

Venind cismarul să se intereseze de boala domnișoarei, i-a spus croitoreasa :

— N'are nimic!... Trebuie lăsată să doarmă!.. O indispoziție!...

Metzano nu cântă nicăeri.

La Operă, n'a putut face angajament din cauza unor discuții pe cari le avusese cu Directorul, încă de pe când era la Filarmonica... Lecții nu aveà și astfel, în vreme de iarnă, se vedeà lipsit de cele trebuincioase vieței. Să se angajeze, ori și unde, să cânte cu țiganii alături, nu-i veneà la socoteală... El, care concertase altădată, care aveà școală... Artist cu compoziții cari odată vor fi cunoscute de toată lumea muzicală...

Zile, după zile, umblă ostenindu-se fără de nici un folos. Stomacul însă nu vrea să știe ce este arta, nici ambiția, nici gloria... Nevastă-sa, în fiecare zi îl așteptă să-i spună că a semnat, undeva, angajamentul.

Chiria erà neplătită, pe o lună în urmă, datorii aveà destule, tristețea sălășuià în odaia pe care o ocupă, iar teama de și mai rău, începù a se statornici în su-fletul său. De aceia, amărît, se duceà, ca toți lăutarii, la cafenelele depe strada Sfinți, doar, doar va găsi ceva. Legă cunoștințe cu țiganii cunoscuți ce cântau prin restaurante și cu puținii străini — nemți, unguri

și ruși, — cari veneau, când și când, să-și complecteze orchestra cu vre-o vioară, violoncel sau vre-un instrument de suflat....

Cântăreții din cafenea, fiecare în așteptarea angajamentelor, își spuneau viața în frânturi de povești, mai totdeauna, începând cu greutățile zilei ca apoi să-și aducă aminte, pe rând, unde cântase, ce momente înălțătoare au avut, cum era la Paris, la Geneva, Moscova, ba unii dintre țiganii unguri, vorbeau de New-York, Ohio și alte orașe ale Americii. Fiecare dintre acești, socotind la priceperea meșteșugului, mândria călătoriilor făcute ce-i înfoiau cel puțin cât o diplomă de Conservator, deși nu erau „notiști“.

Și Metzano și-a spus povestea și astfel cafeneaua începù a-l cunoaște pe italian.

Mândria lui nu sufereà să se prea amestece în intimitatea celor mulți, de aceea, de cele mai multe ori, singur cu coatele răzimate de masă, sprijinindu-și gândurile, sta câte două sau trei ceasuri, dimineata și după prânz, privind la alții cum joacă biliard, cum se înjură sau cum își spun povești mincinoase, în vreme ce țiganii de cârciumi intrau cu vioarele la subraț, sgrebuliți de frig, suflând în mâini, așezându-se pe lângă sobă până ce se desmorțeau ca apoi, încet, în surdină, să-și joace degetele și arcușul pe strune, învâțând cântecul pe care îl auzise cu o zi sau un ceas mai înainte.

Metzano priveà mereu la ușă, mereu acelaș, cu capul rezimat în mâini și coatele pe masă, când și când, uitându-se la jucătorii de biliard și iar la clanta ușei

pe care așteptă să-i vie norocul, gândind și amestecând în aceiași căldare, gloria cu plata chiriei, concertele cu mâncarea, nevasta cu Italia și.. Beethoven, Verdi, Wagner... Paganini, cu el, în clipele de neîncredere.

Visă Metzano, până ce vre-unul dintre lăutarii de cârciumi, noi veniți, spânzurând vioara în cui, deasupra capului lui intră în vorbă fără să-l cunoască, cerându-i o țigară, întâi, apoi întrebându-l dacă nu venise în cafenea să caute lăutari pentru nuntă sau vreun local.... întrebare ce se repetă mereu aceiaș.

Toate aceste nimicuri îl întistrau pe Metzano și ar fi vrut ca niciodată să nu mai intre în cafenea, a doua zi însă sau în dupe amiaza aceia, își lua locul între camarazi, la aceeaș oră, până ce într'o zi ușa se deschise și patronul unei berării-cafenea, din centru, se apropie de masă și îi propuse, dacă poate să înjghebeze o orhestră de cinci persoane.

Ochii Italianului se luminară și bucuros primî oferta. Angajă câți-va din cafenea, dintre cei ce vorbise altădată de călătoriile prin lume. Un țigan vioarist, un ovrei pianist, un neamț cu violoncelul și un bohem, flaut.

Din chiar ziua aceia, la orele cinci după masă, începù a cântă. Ii reveneà la un câștig de două sute cincizeci de lei pe seară, din care trebuia să cumpere și notele.

La început, Metzano, cântă fără nici o plăcere, mecanic.... Ochii lui priveau la mesele consumatorilor și

la chipurile înfriguraților ce deschideau ușa cafenelei, învolburăți de aburii și fumul țigărilor.

La câte-va zile, pe ferestrele mari, oglinzi și pe o pânză albă, întinsă deasupra ușei cafenelei, sta scris: „Café Imperial, muzică clasică în fiecare zi, sub conducerea celebrului profesor Metzano“.

Din clipa aceea, cântărețul începù să calce mai drept, privirea îi era mai scrutătoare, gloria la care visase, părea că e pe drumul adevăratei. Începù să cânte mai viu, cu autoritatea pe care i-o da cei două sute cincizeci de lei pe seară și anunțurile lipite pe geamurile și oglinzile cafenelei.

Plăti chiria domnului Niță, avea de toate în casă și curând, mai curând de cum ar fi crezut vre-odată, se obișnuî cu noua-i viață.

Intr'o seară aducându-și aminte de începuturile lui, pe când nu se gândea că va ajunge la „Imperial“, și când în fața ochilor lui străluceau luminele candelabrelor de la Scalla, și Ateneele sau sălile de concerte unde cântau virușii, își plecă capul pe pieptul vioarei și cântă, cântă cu atâta pasiune, încât cafeneaua toată, părea că murise, ascultându-l.

Clienții, privindu-l îi cercetau mâinile, fața, mișcările, în vreme ce el, artistul, cu ochii pe jumătate închiși, legănându-și trupul, cântă, cântă cu sufletul și nu cu vioara, pânăce unul dintre clienți mai puțin melomani bătù cu paharul în tavă, ca într'o clipă, toată liniștea să se schimbe într'un zumzet de vorbe, ca o zbârnâiere de aeroplan, de nu se mai auzia din orchestră de cât sunetele puternice ale flautului, și

răgușeala contrabasului ce se accentuă în măsură, să acopere sgomotul cafenelei.

Nimeni nu se mai întrebă de ce cântă, ba, cei cu mesele mai apropiate de spatele pianului, oameni cari aveau să-și vorbească despre afaceri sau cine știe ce alte preocupări, erau vădiți mulțumiți că nu se mai aude muzica în timp ce Metzano, mereu cu capul pe pieptul vioarei, suspină pe coardele ei.

Când termină și ridică ochii pe deasupra capetelor celor mulți, diornic să vadă pe chipurile lor cum au înțeles muzica, oamenii își sorbeau cafelele, ceaiurile sau paharele cu bere, fiecare gândind la ale lor.

Liniștea fusese de o clipă sau poate și mai puțin, numai în mintea lui Metzano.

Dacă un străin ar fi intrat pe ușă și ar fi strigat pe cine-va pe nume, s'au de s'ar fi certat vre-un client cu chelnerul, desigur, cafeneaua toată s'ar fi ridicat în picioare să vadă și să auză ce se petrece.

Simfonia noua a lui Beethoven, nu reușise să facă acesta.

Cântărețul șezù pe scaun și în fumul cafenelei citea greu, ca într'o carte cu literele șterse pe jumătate, povestea lui și a tuturor cântăreților... A oftat, și-a adus aminte că în Viena, la grădina zoologică, — dece în Viena și nu în altă parte, nu-și dă seama, — mulți vulturi scrutau tăria din colivii uriașe cu gratii, în cari erau închiși, nici unul însă nu putea să-și ea sborul de cât ca să se lovească și să sângereze de câte ori năzuiă la aceasta.

Cineva dela masă îi trimise rugăciunea să cânte

ceva național și Metzano, își instrună vioara, se ridică în picioare, privind ca și vulturul din grădina zoologică, unde-va, departe.

Cântă fără de vlagă în vreme ce țiganului viorist, i se lumina ochii de bucurie și începû a-și ridică sunetele, îngropând pe șef, despre care, în urmă, spuneă celui mai apropiat client de lângă estrada pe care erau urcați :

— E străin, italian. Nu înțelege cântecele noastre...

Zăpada era mare, ninsoarea căzuse ca nici odată. Nămeții și printre ei, părțile făcute cu lopata, îmbâcseă și mai mult curtea caselor din Broșteni.

Gangu, aplecat deasupra calapoadelor, lucră mereu, ziua și noaptea. Cucoana Sanda, toată vremea era plecată de acasă, pe strada Nourilor, la o bătrână care nu aveă pe nimeni și care în schimbul îngrijirii, bolnavă fiind și a înmormântărei ce i-o va face, — cu patru cai și trei popi, cum și a pomenilor până la trei ani, — făcuse act că-i lasă casele mereaz.

Peste toată curtea, odată cu albul zăpezei, se așternuse liniștea fără de viață ce se lățise de sub coasta Belului cu Valea Plângerei, în care crucile acoperite de nea, se răriseră, abia mai ghicindu-se, ici colo, câte una.

Numai la cârciuma lui Tudorică, aceiași tăbăcari, povesteau în fiecare seară și povestind își aduceau aminte de Consul și cu el de revoluția franceză, drepturile omului, luarea Bastiliei, Danton, Robespierre, Saint Just și decapitarea acestora, ca apoi, să treacă

imediat la recepțiile de la Curtea lui Ludovic Soare, la discursurile lui Gambeta, Machiavel, Garibaldi, prigoana lui Torchemada contra evreilor, sau la moartea Țariilor marelui Rusii, și în deosebi, la Ivan cel Groasnic pe care și-l întipăriseră în minte mai bine ca pe oricare altul, știind că acesta nu putea să mănânce până ce nu vedeă schimonosindu-se și murind în fața lui, pe vreunul dintre curteni sau boieri invitați, căruia el însuși îi întinsese paharul cu otravă.

Și astfel, Consulul, care murise de câteva luni, se strecură, în fiecare seară printre ei, ca un strigoi, învesmântat în haina unui cuvânt, a unei întâmplări sau a unei pagini de istorie înțeleasă pe jumătate.

I se pomenea numele și printre celelalte pahare, era unul, al lui, de care toți ceilalți, înainte de a bea îl ciocneau pe al lor, iar la sfârșit, când obloanele de fier se lăsau peste ferestrele cârciumei, ca pleoapele îngreuiate peste ochii obosiți, Gheorghe, cel întâi, și apoi ceilalți, se sculau și vărsau paharul pe scânduri în credința fiind că pe lumea cealaltă, la „loc de odihnă și veșnică verdeață“, a băut răposatul.

Visurile Agatei, visurile de artă ce și le făcuse în trecut, n'au însemnat de cât setea de a trăi în clipe fărâmițite, pe scândura luminată a scenei, fastul și bogăția pe care tot în clipite, o trăise aevea Consulul.

Vremurile bune de atunci, ale tatălui, sădise în sufletul ficei, conștient sau inconștient, în mereu aceleași povești ale mărireii, setea de o altă lume, asemeni basmelor cu feți frumoși, zâne, smei și balauri cu douăsprezece capete, copiilor setoși de puteri necunoscute, cari în nopțile lungi de iarnă, adormind, fiecare se visează un făt-frumos călare pe calul care mănâncă jăratec, stând în luptă cu dihăniile uriașe ce vor pică dintr'o singură lovitură de paloș.

Ca și aceștia, Agata cunoștea brevetele de decorații ale tatălui și mai cunoștea spusele mamei în amintirea căreia fiecare dintre funcționarii de Legatie căpătâ rangul de Consul, secretarul pe acela de ministru și miniștrii, președinți de republică, regi, sau prinți

de coroană cu cari stătuse la masă, sfătuind interesele a milioane de oameni, mutând granițele statelor, dintr'un loc în altul, ea însăș socotindu-se în măsură de a face un gest ca noroadele să se pornească în vălmășagul războaielor, unele contra altora.

Toate poveștile acestea, — adevărate — erau basmele cu cari a crescut, poveștile de cari eră dornică și pe cari neputând să le împlinească, trăindu-le pe la Curțile străine, încercase să le dea viață în lumina rampei.

A trebuit să moară Consulul, ca Agata să se deștepte din vis și, închisă în murdăria curței din marginea orașului, să înțeleagă realitatea unei vieți de **renunțare**.

Clădirea mare a teatrului, în care mișună lumea pe sălile și coridoarele de dincolo de cortină, unde oamenii umblau purtând zidurile de carton ale palatelor feudale, grădinele de pânză vopsită, armurele de sfoară și platoșele de hârtie, teatrul în care soldații de rând, dupe la căzărmi, sau olteni dupe stradă erau generali și gardă de onoare a regilor, înjurați mai înainte de a intră în scenă, de actori; teatrul în care reginele erau fete de stradă sau lucrătoare la fabrici, se sfărâmasese ca o sticlă goală și în locul ei, casa aceasta de arătare a închipuirilor, rămase cu zidurile înalte și groase, asemeni ruinei și câmpului de gunoae în care sălășluște murdăria sufletului omenesc.

Și în teatru, ca și în câmpul de gunoae, strălucirea cioburilor de sticlă, închipue de o potrivă, strălucirea orbitoare a nestematelor, tot așa ca și cârpele

dublate de hârtie ce înlocuește mătasea cu foșnetul tăios, să împlinească minciuna sărbătorită în lumina a mii de becuri electrice, ca astfel, oamenii să pară mai buni sau mai răi, și niciodată așa cum sunt.

În câmp, fiecare căutător de bogății îngropate în murdărie, găsește sticle adevărate, cârpe din cari își pot peteci sărăcia, cărbuni și, uneori rar, aur; aur adevărat pierdut prin cine știe ce împrejurări.

În câmp, balta e baltă cu fundul păcură de nomol, iarba firavă și duhoarea puturoasă a hoiturilor, înlocuește parfumul pe care actrițele îl revășesc din belșug, înainte de a intra în scenă. Fundalul decorului, e cerul și peste tot întinsul, adie vântul sau bate furtuna, strălucește soarele și nu reflectorul. Soarele care răsare de printre coșurile fabricelor și coboară după perdeaua de cruci a cimitirului răsturnat în valea plângerei.

De o parte minciuna visurilor, de alta adevărul vieții.

Așa gândea Agata stând pe marginea patului, privind, prin geamul înflorat al ferestrei, fulgii mari de zăpadă ce cădeau liniștiți, așternând cearceaf curat pământului boțit în nămeți de murdărie.

Prindea de sus, cât îi da voe rama ferestrei, fulgul de zăpadă, legându-și ochii de el și în ocoliri și legănări leneșe, îl așternea pe pământ; ochii i se ridicau din nou, prinzând alt fulg și, tot așa, fulg cu fulg, părea că-și cerne gândurile, toate, pe cari într'o clipă le vor călca în picioare întâi, cei din curte și-apoi alții,

sau se vor păta în zoele lighenelor pe cari nevasta lui Metzano, cucoana Sanda sau mamă-sa, le vor svârli din ușile roșii ale odăilor coșcovite, ca niște scuipați enormi din pieptul unor ofiticoși secătuiți de viață.

Agata a cunoscut un ofițer, cu ochii mari, strălucitori de vioiciune, închipuind cea mai perfectă imagină a cavalerului medieval, gata să străpungă cu spada pe cel dintâi ce ar fi cutezat să o privească mai mult în față.

Cavalerul medieval a dispărut.

De trei ori s'au văzut, de trei ori s'au iubit și de trei ori a mințit-o.

Mai târziu, un profesor i-a spus că o va lua de nevastă.

A mințit și profesorul; eră căsătorit și avea doi copii.

— Dar te iubesc, i-a spus el.

— Te iubesc și eu.

— Atunci?...

— Tu nu ești al tău și eu sunt a aceluia pe care nu l'am găsit.

Și cu ochii mereu înceteșoși, s'a oprit în fața altora, ascultându-i.

O chema viața.

— Vino, i-a spus un funcționar cu tocurile ghetelor scâlceete; eu sunt acela care mai puțin ca oricare altul mă bucur de zilele ce-mi sunt date să le trăiesc; eu îmi cerșesc viața, dă-mi o clipă de mulțumire!...

Un negustor pântecos, i-a spus :

— Vino!... Dacă nu ești tu, va fi alta... și cu mâna în portofeuil de piele, numără hârtiile de bancă.

— Vino!... I-a spus un tânăr de o vârstă egală ei; viața ne e dată să o trăim!... Cele mai tinere fete vor fi cele mai bătrâne femei și atunci nu vei putea întoarce vremea înapoi...

— Ba da!... I-a spus un bătrân. Ba da!... Iubindu-te pe tine, mă voi iubi pe mine cu patruzeci de ani în urmă... Vino!...

— Vino!... au chemat-o toți deodată.

Agata a închis ochii, și-a încrucișat brațele și a tăcut.

Târziu, când privi în juru-i, nu mai eră nimeni lângă ea.

Într'un colț de stradă, doi oameni, unul foarte tânăr și celalt foarte bătrân, o arătau cu degetul :

— O curvă...

Lăsă capul în pământ; ochii i se umplură de lacrimi și fugi...

A doua zi, plecată peste speteaza scaunului pe care odihneă Gangu, Agata încercă să prindă ceva din ziua de mâne. Și negru îi era în fața ochilor și fum și ceață.

Afară era vremea închisă, afară eră vremea ca sufletul ei, ca în ziua răstignirii lui Iisus...

— Domnișoară, de ce nu stai pe scaun?... Și Gangu încercă să se ridice să facă loc Agatei.

— Nu!... Stai așa!... Și mâinile ei se sprijiniră în umerii cismarului.

Stai așa!... Să nu te uiți la mine!... Ai înțeles?... Să nu te uiți.

Eu am să-ți vorbesc și dumneata ai să-mi răspunzi. Vrei?...

— Dar...

— Nimic!... Răspunde!... Vrei?...

— Da...

Dacă s'ar fi întors cismarul pe scaunul său și ar fi văzut fața și ochii lacrimoși ai domnișoarei ar fi înțeles, poate, aceeași nenorocire cetită altădată în fața Consulului, altădată când îi spusese că a ucis.

Inima Agatei bătea cu putere. Iși trecea pe din fața minții scenele de emoție pe cari le avusese în trecut.

Examenul, întâlnirea cu Andrei, noaptea când s'a dat acestuia, despărțirea, moartea Consulului și acum... acum simțea că se înăbușă și cuvântul nu va putea să-l pronunțe.

Gangu se mișcă mereu pe sacun. Ar fi voit să se ridice. Mâinile Agatei însă, îl apăsau pe umeri și degetele crispate ce se înfigeau în haină și carne, păreau ghiare de pasăre rapace ce-și ține prada.

— Vrei să-ți fiu nevastă?...

Abia sfârșit cuvântul și Agata căzù pe umărul cismarului ca o haină grea dintr'un cuer....

A plâns și unul și altul, au râs, s'au bucurt și grăbiți, ca și cum viața ar fi stat într'o clipită, și-au făcut planuri de viitor, până târziu, când i-a găsit madam Sălceanu sărutându-se....

— Agato!... Domnule Gangu!...

.....
— Mâine ne mutăm! Mamă.... mâine.... Alexandru
mă iubeste.

Și ochii fetei se luminau în apa lacrimilor.

8244 — „TIP. ROMANE UNITE“ SOC. ANONIMA
Centrala : Str. Câmpineanu, 9.

VERIFICAT
1987

VERIFICAT
2007